

Т. Д. Єгорова

ПРАКТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2-ге видання, виправлене

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Київ
«Центр учбової літератури»
2010

ББК 81.2Укр-7я73
УДК 811.161.2(075.8)
€ 30

*Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентові України.
Протокол № 119/4 від 30 березня 2006 р.*

Рецензенти:

Ожигова О. В. — кандидат філологічних наук, науковий співробітник Інституту української мови Національної академії наук України;

Плотницька І. М. — кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови Національної академії державного управління при Президентові України.

Єгорова Т. Д.

€ 30 Практичний курс української мови. 2-ге вид. випр. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 160 с.

ISBN 978-611-01-0034-2

У навчальному посібнику «Практичний курс української мови» у зручній і доступній формі розглядаються питання основних розділів української мови — лексикології, фразеології, орфоепії, орфографії і пунктуації. Наведено різноманітні схеми, таблиці, приклади перекладу з російської мови на українську найуживаніших слів і словосполучень.

Для глибокого засвоєння теоретичного матеріалу подано тексти диктантів і варіанти тестів для самоконтролю. Міститься опис синтаксичних особливостей побудови словосполучень і речень. Окремі розділи присвячені проблемам формування одиниць зв'язного мовлення та основам пунктуації.

Посібник розрахований на слухачів, студентів, державних службовців, ділових осіб, усіх, хто цікавиться проблемами української мови та бажає підвищити рівень мовної культури.

ББК 81.2Укр-7я73
УДК 811.161.2(075.8)

ISBN 978-611-01-0034-2

© Єгорова Т. Д., 2010
© Центр учбової літератури, 2010

ЗМІСТ

ВСТУП	7
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ	8
Синоніми	10
Омоніми	12
Антоніми	13
Пароніми	13
Терміни і професіоналізми	13
Українська фразеологія	14
Сталі вирази і кліше	16
Графічні скорочення	18
ОСНОВНІ ВИМОГИ І ПРАВИЛА ОПИСУ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ДЖЕРЕЛА	19
ФОНЕТИКА	20
Класифікація звуків української мови	20
Голосні звуки	22
Приголосні звуки	24
Чергування голосних	33
Чергування приголосних	37
ОРФОЕПІЯ	39

НАГОЛОС	41
ОРФОГРАФІЯ	45
Правопис голосних	45
Правопис м'якого знака	49
Правопис апострофа	50
Подвоєння та подовження приголосних на письмі	51
Спрощення в групах приголосних	52
Правопис префіксів	52
Зміни приголосних при словотворенні та словозміні	53
Правопис слів іншомовного походження	54
Правопис російських прізвищ українською мовою	55
Правопис власних назв	56
 ЧАСТИНИ МОВИ	 57
ІМЕННИК	57
Загальна характеристика	57
Відмінювання іменників	57
Відмінювання імен	60
Відмінювання імен по батькові	63
Кличний відмінок іменників	64
Правопис складних іменників	66
Правопис відмінкових закінчень іменників II відміни у родовому відмінку	67
 ПРИКМЕТНИК	 68
Правопис складних прикметників	68
 ЧИСЛІВНИК	 69
Відмінювання числівників	69
Зв'язок числівників з іменниками	72
 ПРИСЛІВНИК	 73
Правопис прислівників	73

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ	74
Правопис службових частин мови	74
Правопис <i>НЕ, НІ</i> з різними частинами мови	75
ПУНКТУАЦІЯ	76
Тире між підметом і присудком та на місці пропущеного члена речення	76
Однорідні члени речення. Розділові знаки при них	77
Узагальнюючі слова. Розділові знаки при них	78
Відокремлені члени речення. Розділові знаки при них	79
Відокремлені означення	79
Відокремлені прикладки	80
Відокремлені додатки	81
Розділові знаки при відокремлених обставинах	81
Розділові знаки при звертаннях	82
Вставні та вставлені конструкції	83
Розділові знаки при вставлених конструкціях	84
Розділові знаки у складному реченні	85
Складносурядному	85
Складнопідрядному	86
Безсполучниковому	87
Розділові знаки при прямій мові	88
ПУНКТУАЦІЯ	89
Кома	89
у простому реченні	89
у складному реченні	92
Крапка з комою	92
Двокрапка	93
Тире	94
Три крапки	96
Лапки	96

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ	97
Особливості вживання у діловому мовленні речень, різних за структурою та метою висловлення.	97
Порядок слів у діловому мовленні.	98
Типові форми вираження присудків у текстах офіційно-ділового стилю.	99
Особливості вживання речень з однорідними членами .	101
«Нанизання» відмінкових форм іменників	102
Пряма і непряма мова, цитування, діалог у текстах офіційно-ділового стилю	103
Речення з відокремленими членами, звертаннями, вставними словами та словосполученнями в діловому мовленні	103
Складні випадки узгодження членів речення	105
Складні випадки керування	106
Уживання дієприкметникових зворотів у текстах офіційно-ділового стилю. Особливості їх перекладу з російської мови	108
ЗАВДАННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ. ДИКТАНТИ	110
ЗАВДАННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ. ТЕСТИ	127
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	158

ВСТУП

ова належить до найважливіших ознак і сутностей людини. Словом можна вбити й оживити, посіяти тривогу й безнадію, розсіяти сумнів і засмутити, породити віру в людину та надихнути на працю. У мові акумулюється енергія народу. Вона є головною ознакою і символом нації.

Кожна людина повинна дбати про культуру власного мовлення, бо рівень розвитку кожної мови залежить від рівня індивідуального мовлення її мовців. А ті, у свою чергу, мають уважно ставитися до власної вимови, наголосу, до лексики, до сполучваності слів, до морфології та синтаксису, до стилістики та терміносистем.

Висока культура мовлення — це постійна інтенсивна робота думки. Людина повинна висловлюватися якнайчіткіше, якнайправильніше, якнайстисліше. Адже мова — це великий Божий дар, і його слід належно цінувати й плекати протягом усього життя.

Сьогодні немає і не може бути громадянина України, якого б обходило мовне питання. І ця болюча проблема повинна викликати не беззмістовне нарікання, не мітингове галасування, а наполегливу, розумну, сміливу працю над Словом.

«Практичний курс української мови» сприятиме засвоєнню державної мови відповідно до норм офіційного спілкування, формуванню особистості, зокрема її фахових мовленнєвих умінь, вихованню національно свідомих громадян України.

Українська мова входить до ХХІ ст. як мова, що успішно забезпечує складні, відповідальні та багатоаспектні потреби державного та етнокультурного розвитку українського народу, має функціонально динамічну й відкриту для подальшого розвитку структуру. Потрібно лише сприяти цьому.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Лексика (від грец. *lexikos* — словесний, словниковий) — це сукупність слів будь-якої мови, а також сукупність слів певної сфери вживання (професійної, офіційно-ділової, наукової, виробничо-технічної тощо).

Слово — це граматично оформлений звук чи звуковий комплекс, за яким у процесі суспільної мовної практики закріпилося певне значення. Основна функція слова в мові — називна. Слово матеріалізує поняття і тим самим робить його доступним і для інших людей. Слово формує поняття.

Багатозначність — здатність слова вживатися в кількох значеннях. Нові значення слова виникають на основі перенесення найменування з одних предметів, ознак, дій, станів на інші на основі подібності або суміжності. Внаслідок цього створюється можливість одним словом позначати два і більше понять.

Пряме значення слова — це основне, первинне лексичне значення, яке безпосередньо вказує на співвідношення слова з явищами реальної дійсності.

Переносне значення слова — це вторинне лексичне значення, яке утворилось унаслідок перенесення назви.

Для ділового мовлення багатозначність — явище небажане, оскільки провокує неточність, двозначність трактувань. В офіційно-діловому та науковому стилях мови слова використовують, як правило, в одному термінологічному значенні.

У лексиці сучасної літературної української мови виділяють корінну і запозичену лексику.

Корінна лексика — це слова, які успадкувала українська мова з індоєвропейської мовної єдності, праслов'янської мови, а також створені на власному мовному ґрунті.

Запозичена лексика (близько 10%) прийшла до нас унаслідок культурних, економічних, політичних контактів з іншими народами. При використанні запозиченої лексики варто керуватися такими правилами:

◆ Не вживати слів, що мають українські відповідники, напр.: *аргумент* — підстава, мотив, обґрунтування, доказ; *авторитет* — повага, пошана, вага; *економія* — ощадливість, заощадження; *компенсація* — відшкодування, оплата, покриття; *експеримент* — дослід, спроба; *пріоритет* — перевага, першість, переважне право; *реальний* — дійсний, справжній, можливий для виконання; *ідентичний* — тотожний, рівнозначний, однаковий; *інцидент* — випадок, пригода, непорозуміння, неприємна подія, okazія; *лаконічний* — стислий, короткий, небагатослівний; *симптом* — поштовх, причина, рушійна сила, заохочення.

◆ Іншомовні слова повинні бути зрозумілими для тих, хто їх слухає, напр.: *апелювати* — звертатися; *домінувати* — переважати; *координувати* — погоджувати, лімітувати — обмежувати.

◆ Вживати слова точно, відповідно до значення, напр.: слово «*сервіс*» пов'язане з діяльністю підприємств та організацій щодо побутового обслуговування на певній території, а слово «*обслуговування*» називає дії, пов'язані із задоволенням будь-яких потреб, запитів.

◆ Не вживати в одному контексті і запозичене слово, і український відповідник, напр.: *патент* — авторське свідоцтво; *санкція* — непорушна постанова.

Загальноновживана лексика — слова, що використовують усі носії мови.

Лексика обмеженого вживання співвіднесена зі сферами суспільного життя та функціональними стилями мови. Її поділяють на:

- розмовну лексику;
- книжну лексику (науковий, офіційно-діловий, публіцистичний стиль).

СИНОНІМИ

<p>Синоніми (від грец. <i>synonimus</i> — однойменний) — це слова, що по-різному звучать, але близькі за значенням. Вони відрізняються відтінками значення, стилістичним забарвленням, можливістю поєднання з іншими словами або можуть бути тотожні за значенням.</p>
<p>Евфемізм (від грец. добре говорю) — слова або вислови, що пом'якшують або завуальовують зміст сказаного. У ділових текстах евфемізми вживають тоді, коли загальноживане слово занадто експресивне або викликає небажані асоціації, напр.:</p> <p><i>п'яний</i> — у стані алкогольного сп'яніння, у нетверезому стані, під дією алкоголю; <i>помер</i> — відійшов у інший світ, залишив нас, закінчив життя, навіки заснув, перестало битися серце, спочив; <i>дурний</i> — не хапає зірок з неба, немудрий; <i>у нас не курять</i> — просимо не курити, курити заборонено, дякуємо, що ви не курите.</p>
<p>Перифраз (від грец. образна паралель) — описовий зворот, за допомогою якого передається зміст іншого слова через підкреслення його особливості, напр.: <i>біле золото, чорне золото, близьке зарубіжжя, легені планети, голубе паливо, місто каштанів, країна з Чорнобилем у серці.</i></p>
<p>Мовно-синонімічна культура — свідчення культури мислення, знання мови, ерудиції. Вміння вибрати найдоречніше слово дає змогу побороти одноманітність мовлення, невиразність, побачити багатство і барви слова.</p>

Види синонімів

Морфологічні	Варіантні форми, що передають одне й те саме поняття	Давальний відмінок іменників чоловічого роду другої відміни: <i>ректору і ректорові, завідувачу і завідувачеві, начальнику і начальникові, слухачу і слухачеві, службовцю і службовцеві</i>
---------------------	--	---

Лексичні	Подібні або тотожні за значенням слова. Це може бути власне й запозичене слово. В одному контексті не можна вживати обидва слова. Перевага надається не запозиченим, а питомим словам	Абсолютні синоніми: <i>аргумент</i> — <i>доказ</i> , <i>кредит</i> — <i>позика</i> , <i>діловодство</i> — <i>справочинство</i> . Слова <i>абетка</i> , <i>алфавіт</i> , <i>азбука</i> — тотожні терміни-синоніми, що мають різне походження. <i>Абетка</i> — від назв перших літер а і бе ; <i>алфавіт</i> — від назв грецьких літер альфа і віта , <i>азбука</i> — від назв давньоруських літер аз і буки
Ідеографічні (значенні)	Передають різні (значенні) відтінки того самого поняття	<i>Говорити</i> — <i>виступати</i> , <i>проголошувати</i> , <i>розмовляти</i>
Стилістичні	Мають різне стилістичне забарвлення. Стилістично забарвлені слова синонімічного ряду в діловому мовленні не використовуються	<i>Говорити</i> — <i>базікати</i> , <i>натякати</i>
Синтаксичні	Граматично різні конструкції, що виражають одну й ту саму думку. Ними можуть бути сполучникові й безсполучникові речення, речення з відокремленими членами, вираженими дієприкметниковими або дієприслівниковими зворотами, і речення з підрядними частинами	<i>Кабінету Міністрів України вирішити в місячний строк питання, пов'язані з утворенням Агентства з питань спеціальних (вільних) економічних зон // Кабінету Міністрів України вирішити в місячний строк питання, що пов'язані з утворенням Агентства з питань спеціальних (вільних) економічних зон</i>

ОМОНІМИ

Омоніми (від грец. *homos* — однаковий, *опута* — ім'я) — це слова, що однаково звучать, але мають різне значення.

Джерела омонімії:

— випадковий збіг неспоріднених слів: термін (слово) — термін (строк);

— розпад багатозначного слова: переказати (переповісти) — переказати (гроші);

— словотворчі процеси: винний (вино) — винний (вина), компостувати (компостер) — компостувати (компост), ВАК (Вища арбітражна комісія) — ВАК (Вища атестаційна комісія);

— збіг абрєвіатури та вже наявного в мові слова: СУМ (Словник української мови) — сум (смуток), СТО (станція технічного обслуговування) — сто (100);

— збіг українського та іншомовного слова: лава (предмет для сидіння) — лава (з італ. — розплавлена вулканічна маса), клуб (диму) — клуб (з англ. — товариство, приміщення);

— засвоєння з різних мов: ліга (франц. — асоціація) — ліга (італ. — знак над нотами у вигляді дуги).

Основна вимога до тексту з омонімами — чіткість, виразність, повнота інформації, точність контексту.

Повні, або абсолютні, омоніми: *апарат* (прилад) — *апарат* (установа); *блок* (механізм) — *блок* (об'єднання). До **неповних, або часткових**, омонімів належать такі, що частково збігаються звуковим складом у деяких формах слів. Це **омоформи**: *плачу* (від платити) — *плачу* (від плакати), *дорога* (іменник) — *дорога* (прикметник), *три* (числівник) — *три* (дієслово), *мила* (прикметник) — *мила* (дієслово), *мати* (іменник) — *мати* (дієслово), *гриби* (іменник) — *греби* (дієслово). **Омофони** — слова, які однаково звучать, але пишуться по-різному: *проте* — *про те*, *за те* — *зате*, *сонце* — *сон це*, *по стелі* — *постелі*, *мріяти* — *мрія ти*, *орел* (*птаха*) — *Орел* (*місто*). **Омографи** — це слова, які пишуться однаково, але мають різний наголос: *замок* — *замок*, *орган* — *орган*, *білизна* — *білизна*, *приклад* — *приклад*.

АНТОНІМИ

Антоніми — це слова з протилежним значенням (*важкий — легкий, детальний — недетальний, корисний — шкідливий, мовчати — говорити, любов — ненависть, залежність — незалежність, любов — ненависть*).

Найбільше синонімічних пар серед прикметників, прислівників, менше серед дієслів та іменників.

ПАРОНІМИ

Пароніми (від грец. — ім'я, назва) — це однокореневі слова, близькі за звучанням, але різні за значенням або ті, що частково збігаються за значенням.

За характером смислових зв'язків пароніми поділяються на групи:

- ◆ синонімічні (*важкий — тяжкий*);
- ◆ антонімічні (*еміграція — імміграція, адресат — адресант*);
- ◆ тематичні (*абонемент — абонент, компанія — кампанія, пам'ятка — пам'ятник*);
- ◆ такі, що мають семантичну близькість (*витрати — затрати, вирізнятися — відрізнятися*).

ТЕРМІНИ І ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ

Термін — слово або словосполучення, що виражає чітко окреслене поняття певної галузі науки, культури, техніки, мистецтва, суспільно-політичного життя. У латинській мові (*terminus*) воно означало «кінець», «кордон», «межу». В Україні ця назва поширюється з XVIII ст. **Термінологія** — сукупність термінів з усіх галузей знання. Термін — це лаконічне логічне визначення, яке визначає суттєві ознаки предмета або значення поняття, тобто його зміст і межі.

Характерні ознаки терміна: а) належність до певної термінологічної системи;

б) наявність визначення; в) однозначність у межах однієї терміносистеми;

г) точність; д) стилістична нейтральність; е) відсутність синонімів та омонімів у межах однієї терміносистеми; є) відсутність експресивності, образності, суб'єктивно-оцінних відтінків.

Серед термінологічної лексики можна виділити: суспільно-політичну, науково-технічну, природничу, адміністративно-ділову тощо.

Вимоги до використання термінів у діловому мовленні:

- термін мусить бути стандартним, тобто його потрібно вживати лише у тій формі, яка зафіксована у словнику: *діловодство, справочинство*, а не *діловедення, справоведення; автобіографія*, а не *життєпис; меню*, а не *стравоспис* та ін.;

- термін має вживатися з одним значенням, теж зафіксованим у словнику, напр.: *циркуляр* — це лише директивний лист;

- якщо термін є багатозначним, автор документа має будувати текст так, щоб одразу було зрозуміло, яке значення терміна він має на увазі, напр.: *справа* — *особова справа, судова справа*.

Професіоналізми — слова, словосполучення або звороти, властиві мовленню людей певної професії. У ділових паперах не потрібно вживати слова-професіоналізми. Однак в усному мовленні ці лексичні одиниці функціонують, напр.: шапка — загальний заголовок в окремих документах, початковий реквізит заяви, службової записки. Деякі професіоналізми з часом стають термінами.

УКРАЇНСЬКА ФРАЗЕОЛОГІЯ

Фразеологія (від грец. *phrasis* — вислів і *logos* — поняття, вчення) — це:

- ◆ Розділ мовознавства, що вивчає сталі звороти мовлення.

- ◆ Склад фразеологічних одиниць і висловів мови. До складу фразеології входять ідіоми, порівняння, крилаті вислови, прислів'я, приказки, стійкі формули, звороти науково-термінологічного характеру, афоризми, сталі вислови з виробничо-технічної сфери тощо.

<p>Фразеологізм — це стійке сполучення слів, граматично організованих за моделлю словосполучення або речення. Фразеологізми характеризуються семантичною злитістю компонентів, цілісністю значення й автоматичним відтворенням у мовленні.</p>	<p><i>Збити з пантелику, біла ворона, прокрустове ложе, буде й на нашій вулиці свято, заварити кашу, коефіцієнт корисної дії, мир та лад — великий клад.</i></p>
<p>Ідіоми — стійкі словосполучення, що виражають єдині поняття. Вони втратили свою внутрішню форму й іншою мовою, як правило, не перекладаються.</p>	<p><i>Ускоčiti в халепу, море по коліна, була не була, замилювати очі.</i></p>
<p>Порівняння — одне явище як поняття виявляється шляхом зіставлення з іншим явищем. У них безпосередньо відбиваються особливості життя і побуту носіїв мови.</p>	<p><i>Чистий, як сльоза; їсть, як іржа залізо; мов у воду опуцений; крутиться, як муха в окропі; білий, як стіна.</i></p>
<p>Прислів'я — це виражений реченням народний вислів повчального змісту, що передає узагальнений суспільний досвід або формулює життєву закономірність.</p>	<p><i>Щире слово, добре діло душу й серце обіграло. Обікся на молоці, то й на воду студить. Не копай під кимсь ями, бо сам у неї впадеш. Вік живи, вік учись.</i></p>
<p>Приказка — це стійкий вислів, який відзначається лаконічною будовою й використанням образної виразності, але не формулює певної закономірності чи правила.</p>	<p><i>У страху очі великі. І стіни вуха мають. Ні сіло ні впало. М'які слова і камінь крошать.</i></p>
<p>Крилаті вислови — часто повторювані словесні формули, джерело яких може бути встановлене.</p>	<p><i>Голос волаючого в пустелі. Лиш боротись — значить жити. Посипати голову попелом.</i></p>

До них належать вислови видатних політичних діячів та історичних осіб, цитати з творів письменників, з античної літератури тощо.	<i>Драконівські закони. Неопалима купина. І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь.</i>
Афоризм виражає в стислій формі будь-яку думку узагальнено.	<i>І в наше віконце загляне сонце. Хто шукає, той знайде. Друзі пізнаються в біді. Через терни до зірок.</i>
Каламбур — фігура мовлення, яка полягає в гумористичному використанні багатозначності слова або звукової схожості різних слів.	<i>Кому весілля, а курці смерть. На Миколи та ніколи. На городі бузина, а в Києві дядько. Де раки зимують. Далеко ще чуприні до лисої голови.</i>
Професійні вислови — це стійкі словосполучення або речення, що внаслідок переосмислення вийшли за межі мови професійних груп і набули образного звучання.	<i>Грати першу скрипку; підризати під корінь; закручувати гайки; дати зелену вулицю; і кінці у воду; і пиши пропало.</i>
Народнопоетичні вклучення — стійкі мовні моделі, які вживаються як зачини чи кінцівки в народній творчості у вигляді рефренів, евфемізмів.	<i>Як задумав, так і зробив. У добрий час сказати, а в лихий помовчати. Бодай тебе добро не минуло. Вічна пам'ять.</i>
Вислови термінологічного характеру (з переносним значенням).	<i>Питома вага, зійти з орбіти, вийти на фінішну пряму, тримати руки на пульсі, міжнародний клімат, поставити наголос.</i>

СТАЛІ ВИРАЗИ І КЛІШЕ

Мовне кліше — мовні одиниці, яким властиві постійний склад компонентів, звичність звучання, відтворюваність певних мовних блоків і водночас семантичне членування, характерне для вільних словосполучень: *установити контроль, визвольний рух, патріотичне виховання, посилення боротьби із зловживаннями, мирне співіснування, дух часу, матеріальне благополуччя, ринкова економіка.*

Сюди зараховують *вільні синтаксичні словосполучення*: *входити в коло інтересів, гуманний акт, екстремальна ситуація, користуватися великим попитом, перехідний період, плинність кадрів, боротьба зі злочинністю, соціальна програма, захист національних меншин, ринкові відносини, мораторій на смертну кару, сфера обслуговування, підтримувати дипломатичні відносини, всенародне обговорення, ринкові реформи, одержувати інформацію.*

Мовні штампи — це стерті, колись образні вислови, зайві слова, неточні вислови, стилістично не вмотивовані словесні потвори, що створюють негативний стилістико-смісловий ефект: *брати участь, забезпечення отримання (отримувати), робота по впровадженню (впроваджувати), боротьба по винищенню (винищувати), експеримент по застосуванню (експеримент із застосування), дослідження по ліквідації (дослідження з ліквідації), велике значення, важлива роль, приділяти увагу, у березні місяці, треба сказати, слід зазначити, потрібно відзначити.*

Кліше в діловодстві

Кліше (франц.) — мовленнєвий стереотип, готовий зворот, який легко відтворюється в певних умовах і контекстах стандарту.

Кліше мають такі ознаки:

- відповідність психологічним стереотипам як відображення у свідомості явищ дійсності, що часто повторюються;
- легке відтворення готових формул у процесі мовлення;
- автоматизація процесу відтворення, що полегшує процес комунікації;
- економія зусиль, мовленнєвої енергії і часу як для того, хто говорить (пише), так і для слухача (мовця).

Головні слова —
іменники

Виконання доручень, внесення змін, загроза зникнення, заходи щодо реконструкції, порядок призначення, ратифікація угоди, взаємний залік, додаткові заходи, грошова допомога, економічні зв'язки, міжнародна торгівля.

Головні слова — дієслова	<i>Виголошувати промову, здійснювати керівництво, накласти резолюцію, прийняти рішення, позбавити слова, ужити заходів, брати участь, прийнято одностайно, схвалити пропозицію.</i>
Головні слова — інші частини мови	<i>Відповідно до постанови міністерства, комісія для скасування резолюції, після закінчення строку повноважень, як виняток.</i>

ГРАФІЧНІ СКОРОЧЕННЯ

Правила скорочення	Приклади
Після стандартних скорочень значень метричних мір крапка не ставиться, в інших випадках — ставиться.	<i>м, см, мм, дм тощо</i>
У графічних скороченнях зберігається написання великих і малих літер, дефісів.	<i>Мін'юст, півд.-зах.</i>
Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова у слові, та на м'який знак (ь).	
При збігу двох однакових приголосних скорочення робиться після першого.	<i>відмін. успіхи</i>
Коли збігаються два приголосних, скорочення можна робити і після першого, і після другого.	<i>держав. і державн.</i>

Абревіатури — слова, утворені від назв початкових літер або звуків слів, що входять до словосполучення. Приклади: *Кабмін, Мінфін, Дніпрогес, УкрЕско, Головдержслужба, Держбанк, Нацбанк, облдержадміністрація.*

ОСНОВНІ ВИМОГИ І ПРАВИЛА ОПISУ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ДЖЕРЕЛА

Список використаної літератури — це бібліографічний опис використаної наукової літератури, джерел, лексикографічних посібників. Рекомендовано окремо подавати джерела та словники, відділивши їх абзацом.

Характеристика джерела	Приклад оформлення
Монографія	<i>Головенко С. Ф., Сфименко В. І.</i> Фінансовий та управлінський облік. — К., 1996. — 544 с.
Підручник	<i>Василик О. Д.</i> Державні фінанси України: Навч. посібник. — К., 1997. — 383 с.
Складові частини: а) журналу	<i>Чугунок І. Я., Луценко Р. В.</i> Основні підсумки виконання бюджету у 2002 році // Фінанси України. — 2003. — № 5. — С. 25—41.
б) матеріалів конференцій	<i>Кудін С. І.</i> Становлення акціонерної справи // Актуальні проблеми економічної системи України: Матеріали міжнар. студ.-асп. наук. конф. — Л., 2002. — С. 153—155. <i>Бутейко Ю.</i> Марки акцизного збору нового зразка // Вісн. податкової служби України. — 2003. — № 35. — С. 25—27.
Автореферати	<i>Процик І. Р.</i> Українська фізична термінологія другої половини XIX — першої половини XX століття: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Л., 1999. — 21 с.
Дисертації	<i>Галь В. І.</i> Розвиток валютного ринку економіки України: Дис ... канд. екон. наук. — Л., 2003. — 209 с.
Перекладні видання	Словник сучасної економіки Макміллана: Пер. з англ. — 4-те вид. / Гол. ред. Девіс В. Пірс. — К., 2000.
Словники	Словник фондового ринку / Авт.-уклад.: А. Т. Головка, В. Ф. Кобзар, О. О. Науменко та ін. — К., 1999.
Енциклопедії	Банківська енциклопедія / Уклад.: М. І. Савлук, А. М. Поддєрьогін, А. А. Пересада та ін.; За ред. А. М. Мороза. — К., 1993. — 327 с.
Інтернет-видання	Про акцизний збір: Декрет Кабінету Міністрів України від 26 груд. 1992 р. № 18 // www.rada/kyiv/ua
<i>Див.:</i> Постанова Президії вищої атестаційної комісії України від 15 січ. 2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України».	

Фонетикою (від грец. *phonetikos* — звуковий) називають звуковий склад мови і мовознавчу науку, що його вивчає. Фонетика формує в мовців звуковий образ рідної мови.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВУКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Звуки української мови за звучанням, тобто кількістю голосу й шуму, поділяються на голосні та приголосні.

Звуки, що мають тільки голос, називаються *голосними*. Їх шість: *а, о, у, е, и, і*.

Голосні звуки поділяються на *зубні* (*о, у*) та *незубні* (всі інші).

ГОЛОСНІ: <i>а, о, у, е, и, і</i>	
Губні: <i>о, у</i>	Негубні: <i>а, е, и, і</i>

Звуки, що мають у своєму складі і голос, і шум, називаються *приголосними*.

1. За кількістю звучності (голосу) приголосні поділяються на:

ПРИГОЛОСНІ		
<i>Сонорні</i> (наближаються за тоном звучання до голосних): <i>р, л, м, н, й, в</i>	<i>Шумні: всі інші</i>	
	<i>Дзвінкі</i> (мають у своєму складі шум і голос): <i>б, д, з, ж, дз, дж, г, ґ</i>	<i>Глухі</i> (складаються тільки з шуму): <i>п, т, с, ш, ц, ч, к, х, ф</i>

За схожістю артикуляції дзвінки й глухі звуки складають пари:

дзвінки	б	д	г	ґ	з	ж	дз	дж	
глухі	п	т	х	к	с	ш	ч	ц	ф

2. За місцем творення приголосні звуки поділяються на: *губні, носові, язикові та глоткові*.

Губні — творяться за активної участі губ або нижньої губи і верхніх зубів	Носовими називають губні звуки, при творенні яких видихуване повітря виходить через ніс	Язикові (або ротові)	Глоткові
б, п, в, м, ф	м, н	всі інші	г

За місцем творення вони теж поділяються на три групи залежно від того, яка частина язика бере участь у творенні: *задньоязикові, середньоязикові та передньоязикові*.

Задньоязикові — завжди тверді, тому після них ніколи не пишеться м'який знак, а перед звуком і задньоязикові можуть пом'якшуватись: кігті, хід, хімія	Середньоязикові — завжди м'які	Передньоязикові — можуть бути або твердими, або пом'якшеними
Г, к, х	й та м'які д', т', л', н'	д, т, н, з, с, дз, ц, л, р, ж, дж

3. За способом творення приголосні звуки поділяються на *зімкнені, щілинні, зімкнено-щілинні, або злиті, й дрижачі*.

<p>Зімкнені звуки творяться в момент прориву струменем повітря зімкнених мовних органів. Їх ще називають проривними, вибуховими, миттєвими, тому що творення таких звуків є швидким, його не можна протягнути. Вони ще бувають подовженими</p>	<p>Щілинні звуки творяться при проходженні струменя видихуваного повітря в щілини мовних органів. Такі звуки можна подовжити, протягнути</p>	<p>Зімкнено-щілинні звуки (аффрикати) поєднують при своєму творенні моменти зімкнення і прориву: $d+z = d^{\wedge}z$, $d+j = d^{\wedge}j$, $t+c = t^{\wedge}c$, $t+ш = t^{\wedge}ш$. Важливим є злиття, а не роздільна вимова компонентів аффрикат: $d^{\wedge}$звін, кукуруд$^{\wedge}$за, відрод$^{\wedge}$ження, $d^{\wedge}$жміль</p>	<p>Дрижачі</p>
<p>б, п, д, т, г</p>	<p>з, с, ж, ш, ч, х, ф, л, й, в</p>	<p>дз, дж, ц, ч</p>	<p>р, р'</p>

На слухове сприймання серед **щілинних** виділяють:

<p>свистячі: з, с, ц, дз</p>	<p>шиплячі (вимовляються твердо): ж, ш, ч, дж</p>
-------------------------------------	--

ГОЛОСНІ ЗВУКИ

Голосні звуки під наголосом вимовляються чітко й виразно: [гáлас], [кóр'ін'], [ву'лиц'а], [бе'ре"т], [с'исти]. У ненаголошеній позиції голосні змінюють своє звучання.

<p>Звук [і]</p>	<p>Чітко вимовляється і в ненаголошеній позиції (хіба що коротший від наголошеного)</p>	<p>[л'ікот'], [зóрі]</p>
-----------------	---	--------------------------

Звук [и]	Положення спинки язика трохи нижче, ніж при вимові [і]. У ненаголошеній позиції звук [и] наближається до [е]: перед наголошеним складом із голосним [е], [а], [о] виникає гармонійна асиміляція, що змінює звук [и], наближаючи його все більше до [е]; перед голосними високого підняття [і], [и], [у] звук [и] вимовляється чіткіше або наближається до [і]	[ми'нэ], [ми'на ти], [ли'мон:иі] [ши'ніти] [кри'ніц'а], [ми'нуліи]
Звук [е]	У ненаголошеній позиції вимовляється з невисоким підняттям спинки язика і з просуванням його вперед (як при ненаголошеному [и])	[грé'бэ], [лэ'т'а'т'], [не'с'іт']
Звук [а]	Найбільш відкритий з усіх голосних. Він вимовляється при найнижчому піднятті спинки язика. Чітко вимовляється і в наголошеній, і в ненаголошеній позиціях. Лише в сусідстві з м'якими приголосними при вимовлянні [а] язик просувається вгору і трохи вперед	[та'то] і [т'агнэ ^н], [лад] і [л'а'да], [даі] і [д'ад'ко], [сад] і [с'ад'], [з'абра] і [з'аутра]
Звук [о]	Більш закритий, ніж звук [а]. Між м'якими приголосними та після м'яких артикуляція цього звука трохи передніша і спинка язика піднімається вище. Ненаголошений звук [о] перед наголошеним складом з [у] та [і] наближається у вимові до [у], але ніколи не наближається до [а], як у російській мові	[о'ле ^н '], [соло'ма] [т'о'хкати], [л'о'н'а], [ц'ого'] [сто ^у су'нки], [спо ^у лу'ка], [сто ^л 'іт':а], [со ^б 'і] [поло'ва], [голова'], [дро'ва]
Голосний [у]	Між м'якими приголосними та після м'яких перед твердими артикуляція звука [у] передніша	[т'ут'у'н], [л'убл'у'], [с'уди'], [н'у'хати]

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

Губні приголосні		
Звук [б]	<p>Ніколи не оглушується ні в кінці слова, ні в середині.</p> <p>Як окремий відтінок фонемі звук [б] напівпом'якшується перед голосним [і] та перед [а], [у] в іншомовних словах</p>	<p><i>[хл'іб], [ску'бнути], [обте"са'ти]</i> <i>[б'ік], [б'ілі]</i></p> <p><i>[б'аз'], [б'уст]</i></p>
Приголосний [п]	<p>Парний дзвінкому [б]. Але зімкнення і прорив повітряного струменя при вимові [п] сильніші, ніж під час творення звука [б].</p> <p>І хоч [б] парний звукові [п] за дзвінкістю — глухістю, проте в мовному потоці ніколи не переходить у [п].</p> <p>Звук [п] напівпом'якшений перед [і] та перед [у] в деяких іншомовних словах</p>	<p><i>[пиу] — [биу], [грин] — [гриб]</i></p> <p><i>[дуб], [б'іб], [клубка']</i> <i>[н'ішо'у], [куп'іт']</i> <i>[н'уре'], [н'ун'імп]</i></p>
Приголосний [в]	<p>Наближається до голосного [у] на початку слова перед приголосним, у середині слова після голосного перед приголосним і в кінці слова,</p> <p>а також перед голосними [о], [у]. Називається він губно-губний.</p> <p>Перед голосними [і], [и], [е], [а] звук [в] вимовляється як губно-зубний.</p> <p>Перед [і] завжди, а в деяких іншомовних словах і перед [а], [у] приголосний [в] напівпом'якшений</p>	<p><i>[ура'н'ц'і], [купи'у], [пра'уда]</i></p> <p><i>[воук], [ву'лі'ц'а]</i></p> <p><i>[в'і'те'р], [вид], [верх], [ва'да]</i></p> <p><i>[в'і'хот'], [в'і'ри'ті], [с'в'а'то]</i></p>

Звук [м]	Перед [і] та в деяких іншомовних словах перед [у] цей звук напівпом'якшений.	[м'і'ра], [г'ом'ін], [м'у'зі'кл], [м'у'нхє''н]
Звук [ф]	Сила видихуваного повітря під час його вимовляння повинна бути більшою, ніж при творенні звука [в]. Перед [і] та в деяких іншомовних словах перед [у] звук [ф] напівпом'якшений	[ф'іл'тр], [ф'іна'л], [ф'узе''л'а'ж]

Язикові приголосні

Передньоязикові приголосні

Зубні та альвеолярні приголосні

Звук [д]	Ніколи не оглушується перед глухим у мовному потоці, але чергується з м'яким приголосним у позиції перед наступним м'яким. Але:	[сад], [наро'д], [гр'а'дка], [в'ідкри'ти] [в'ід':іл], [д'н'і], [д'л'а]
Звук [д']	Як і [д], — передньоязиковий приголосний, але альвеолярний, шумний, дзвінкий, зімкнений, м'який. Як і [д], він не оглушується ні в кінці слова, ні в середині, але може чергуватися з твердим [д] перед наступним твердим приголосним або голосним	[д'ірка], [с'а'д'те], [д'о'гот'], [д'а'д'ко], [мо'лод'], [д'у'жє''на] [м'ід'] — [м'ідни'і], [гла'д'те] — [гла'ди'те]
Приголосний [т]	Передньоязиковий, зубний, шумний, глухий, зімкнений, твердий. Звук [т] зазнає впливу дзвінких приголосних у мовному потоці, якщо стоїть перед ними, а також пом'якшують його наступні м'які приголосні. Може чергуватися з м'яким приголосним [т']	[тіхо], [тут], [там], [тепл], [то́рба] [ід'жжє''] [тл'а], [мо'г'ут'н'а], [к'ут'н'іі] [лє''тл'є''ме] — [лє''тл'є''т']

Приго- лосний [т']	Передньоязиковий, альвеоляр- ний, шумний, глухий, зімкнений, але м'який. Він може чергуватися з твердим [т]. Його м'якість сильно впли- ває на попередні приголосні, якщо вони мають здатність пом'якшуватися	<i>[t'ma], [t'itka],</i> <i>[t'y'bi'k], [t'a'za]</i> <i>[me^ut'im'] —</i> <i>[me^uti'e'te]</i> <i>[mas't'],</i> <i>[ma'n't'i'ia],</i> <i>[nas't'i'i]</i>
Звук [н]	Приголосний, передньоязико- вий, зубний, сонорний, зімкне- но-прохідний, носовий, твер- дий. Носовим його називають тому, що при творенні цього звука повітря проходить у ніс	<i>[na'vi'k], [nutró],</i> <i>[ni'va], [novii],</i> <i>[nétr'i]</i>
Звук [н']	Приголосний, передньоязико- вий, альвеолярний, сонорний, зімкнено-прохідний, носовий, м'який	<i>[n'a'n'ka], [n'ux],</i> <i>[n'igom'],</i> <i>[múžn'e],</i> <i>[v'íd^zstan']</i>
Приго- лосний [л]	Передньоязиковий, зубний, со- норний, зімкнено-прохідний, бо- ковий, твердий. Боковим він на- зивається тому, що при його творенні повітря через бокові отвори проходить під язиком, спинка якого, вигинаючись, утво- рює прохід. Якщо язик упирається в зуби (верхні), то утворюється твер- дий звук [л], коли ж у ясна, аж до твердого піднебіння, то вимовляється йо- го напівпом'якшений варіант. Особливо це помічається при вимові звука [л] перед голо- сними [и], [е]. Обидва варіанти в сучасній лі- тературній українській мові вважаються загальноприйня- тими	<i>[лом], [лука],</i> <i>[лак], [лэхко]</i> <i>[була],</i> <i>[молокó], [луна]</i> <i>[le^ulé ka],</i> <i>[ve^ulí kii],</i> <i>[lé ktor], [lí cko]</i>

Звук [л']	Приголосний, передньоязиковий, альвеолярний, сонорний, зімкнено-прохідний, боковий, але на відміну від звука [л] — м'який	<i>[л'а'л'ка], [л'ї'ка], [л'ох], [л'у'л'ка], [л':e]</i>
Приголосні [т'], [д'], [н'], [л']	Вимовляються настільки м'яко (кінчик язика розпластується і посувається на альвеоли), що їх іноді зараховують до середньоязикових (як [й]). Проте якщо у приголосного [й] (еталона м'якості) наближення середньої частини спинки язика до твердого піднебіння є основною артикуляцією, внаслідок чого створюється високий, то у вищеназваних приголосних така артикуляція є додатковою. Вона приєднується до власного тону приголосного. Порівняно з іншими приголосними [т'], [д'], [н'], [л'] зазнають найбільшого впливу додаткової артикуляції. Перед [і], що походить з давнього [о] або перед давнім [ьє], спостерігається пом'якшений варіант	<i>[н'іс], [т'ік], [д'ім], [зе"лє н'і], [тве"рд'і], [крут'і], [сп'іл'і]</i>
Свистячі приголосні. Свистячими називаються передньоязикові зубні приголосні [з], [з'], [с], [с'], [д^з], [д^з'], [ц], [ц'] через те, що при їх вимовлянні виникає характерний шум, схожий на свист. Вони також утворюють пари за твердістю — м'якістю і за дзвінкістю, але ступінь м'якості в них менший, ніж у зубних несвистячих. Тому їх називають пом'якшеними.		
Звук [з]	Приголосний, передньоязиковий, зубний, шумний, дзвінкий, щілинний, твердий	<i>[зор'а'], [заг'рава], [зубр], [зе"рнó], [узв'із], [з'ранку]</i>

Звук [з']	Приголосний, передньоязиковий, зубний, шумний, дзвінкий, щілинний, порівняно із звуком [з] — пом'якшений. М'якість з'являється внаслідок додаткової артикуляції, що впливає на підвищення тону	[з'а'бра], [з'іпрі], [л'із'мо], [маз']
Приголосний [с]	Передньоязиковий, зубний, шумний, глухий, щілинний, твердий. Він вимовляється так, як і [з], але без участі голосу (головові зв'язки не дрижать)	[сам], [сóром], [сіла], [сўмка], [ста ^а '], [сéла], [час]
Приголосний [с']	Передньоязиковий, зубний, шумний, глухий, щілинний, пом'якшений. Як і в приголосного [з'], у нього з'являється додаткова артикуляція, внаслідок якої підвищується тон. Однак на відміну від [з] звук [с'] твориться без участі голосу	[са́ δ], [с'ім], [с'уді́], [с'о́год'н'і́], [п'і́днос']
Звук [ц]	Приголосний, передньоязиковий, зубний, шумний, глухий, зімкнено-щілинний (африкат), твердий. Він складається з двох елементів — зімкненого і щілинного. Ці елементи настільки зливаються і накладаються один на одного, що становлять єдиний складний звук (африкат), і при аналізі розкласти його на компоненти не можна	[цўрка], [цўфра], [цéгла], [цан], [цóкати], [цві́нтар], [плац]
Приголосний [ц']	Передньоязиковий, зубний, шумний, глухий, зімкнено-щілинний (африкат), пом'якшений	[с'т'іле́ц'], [ц'іна́], [ц'а'тка], [ц'óго], [ц'у'ру'х]
Звук [д^з]	Приголосний, передньоязиковий, зубний, свистячий, шумний, дзвінкий, зімкнено-щілинний (африкат), твердий. Як і [ц], вимовляється зливо, складаючись із компонентів [д] і [з]	[д^зе'рало], [д^звонити], [д^зига]

Приго- лосний [дз']	Передньоязиковий, зубний, свистячий, шумний, дзвінкий, зімкнено-щілинний (африкат), але на відміну від звука [дз] пом'якшений. В українській мові він уживається лише в кількох словах	[dʰz'ob], [gedʰz'], [dʰz'in'], [dʰz'v'a'kati]
Шиплячі приголосні. Шиплячими називаються передньоязикові альвеолярні приголосні [ж], [ш], [дж], [ч] тому, що струмінь видихуваного повітря, яке проходить щілинами у ротовій порожнині, створює шум, що нагадує шипіння.		
Приго- лосні [ж], [ш], [дж], [ч]	Характерною ознакою цих приголосних є те, що кінчик язика при творенні цих звуків наближається до бугорка за верхніми зубами, так званих альвеол. Як напівпом'якшені [ж'], [ш'], [дʰж'], [ч'] виступають перед голосним [i] та при асимілятивному подвоєнні	[b'izjat'], [jesz], [ʃi'lo], [dʰzm'il'], [xov'dʰzʊ], [sp'iʃat'], [tʃek], [ʒi'to], [ʃá'пка], [no'ʃi'ú], [ʃé'nit] [dʰʃi'i], [pé'č'i], [no'ʒ'i], [dʰr'izdʰʒ'i], [uzb'it':a], [rit':u], [pódoroz':u]
Звук [ж]	Приголосний, передньоязиковий, альвеолярний, шиплячий, шумний, дзвінкий, щілинний, твердий. Перед голосним [i] та при асимілятивному подвоєнні він напівпом'якшений	[ʒá'ба], [ʒó'lob], [ʒuk], [ʒne'c'], [ʒi'tló] [ʒ'inka], [tʃʒ'i], [zb'it':a], [uzbe'pé'ʒ':a], [n'it'niʒ':a]
Приго- лосний [ш]	Як і [ж], — передньоязиковий, альвеолярний, шиплячий, щілинний, твердий, але глухий. Перед [i] та при подвоєнні [ш] напівпом'якшений звук	[ʃans], [ʃved], [ʃé'le'ct], [ʃi'tu], [ʃkó'da] [ʃ'ic't'], [mii'ʃi], [zat'ʃi':a], [póz'k'ʃi':u]
Звук [дʰж]	Приголосний, передньоязиковий, альвеолярний, шумний, дзвінкий, зімкнено-щілинний (африкат), шиплячий, твердий	[dʰʒʊt], [dʰʒe'pé'ló], [dʰʒaz], [dʰʒúra]

<p>Приголосний [ч]</p>	<p>Передньоязиковий, альвеолярний, шиплячий, зімкнено-щілинний (африкат), твердий, але на відміну від [дж] — шумний, глухий.</p> <p>Перед голосним [і], зрідка перед [а], [у] звук [ч] напівпом'якшений</p>	<p>[чаї], [чверт'], [чєснї'ї], [чїї], [чотїри], [чужї'ї], [кл'уч], [качка], [кушч] [крўч'ї], [до'шч'ї], [п'їч'у], [жос'ч'у], [нєхворшч'у]</p>
<p>За дзвінкїстю — глухїстю шиплячі приголосні утворюють пари:</p>	<p>[ж] — [ш], [д^ж] — [ч]</p>	<p>[душ] — [душ], [рад^ж] — [грач]</p>
<p>Існує також співвідношення за акустичним вираженням між свистячими та шиплячими звуками:</p>	<p>свистячі: шиплячі:</p>	<p>[с], [с'], [з], [з'], [ц], [ц'], [дз], [дз'] [ш], [ж], [ч], [д^ж]</p>
<p>Дрижачі приголосні</p>		
<p>Приголосний [р]</p>	<p>Дрижачий (вібрант) приголосний [р] — передньоязиковий, піднебінний, сонорний, може бути твердим і пом'якшеним. В українській мові навіть колись пом'якшений [р] ствердив у кінці слова та складу. Твердий він і на початку складу перед приголосним. На початку складу перед голосним, крім [і], звук [р] буває твердим. Завжди пом'якшеним є перед голосним [і], іноді — перед [а], [у], [о].</p> <p>Твердий [р] може чергуватися з пом'якшеним у різних формах слова</p>	<p>[зв'ір], [кобзár], [хárк'їу], [г'їркїї]</p> <p>[рвáти], [ртур']</p> <p>[рáнок], [рém'in'], [рїба], [робóта], [рукá] [рїчка], [óпрїч']</p> <p>[р'а'сно], [р'угзák], [тр'ох], [вє^чєр'а] [бўр'а], [бўр'ї], [бўре^їу], [бур], [бўр'амї], [бўр'ах]</p>

Середньоязиковий приголосний [й]		
Приголосний [й]	Щілинний, м'який, сонорний. При його вимовлянні середня частина спинки язика піднімається до твердого піднебіння й утворює з ним щілину. Якщо щілина вузька, то вимовляється приголосний [й]. Це відбувається тоді, коли [й] стоїть перед голосним. Коли щілина віддалена від піднебіння і шуму не чути, то вимовляється нескладотворчий приголосний [i], що наближається до голосного [i]. Він буває в кінці складу перед наступним приголосним і в кінці слова	<i>[йалі́на], [йу'и́ка], [його́], [йі́д'н'іс'т'а], [пійу́т'], [бійе], [пійа́т'], [кайу'та], [зайа'ва] [раі́], [на́йка], [лійі́], [лі́йка]</i>
Задньоязикові приголосні та глотковий		
Звуки [к], [г], [х], [г]	Об'єднує те, що вони тверді. Напівпом'якшеними вони бувають перед [і], зрідка перед [а], [у]	<i>[к'і́стка], [г'і́рко], [а́нг'і́на], [х'і́на], [х'і́ба']</i>
Приголосний [к]	Задньоязиковий, зімкнений, шумний, глухий, твердий	<i>[ка́нава], [ко́бра], [по'ку́пка], [кри́к], [квасі́л'а], [ке́лі'х]</i>
Звук [г]	Приголосний, задньоязиковий, зімкнений, шумний, дзвінкий, твердий. Він протиставляється приголосному [к] за дзвінкістю — глухістю. У сучасній літературній мові вживається в небагатьох словах. Це переважно слова іншомовного походження, здавна засвоєні українською мовою.	<i>[гу́л'а] — [ку́л'а], [глеі́] — [клеі́] [та́ва], [та́зда], [та- лапа́н], [тед'з], [та́нд'ж], [та́нок], [гвалт], [глеі́], [ге́л'і́т], [гн'і́т], [ге́'лотáти], [ге́'ротáти], [те́гнути], [гн'рлі́та], [то́ге'л' мо'ге'л'], [гра́ти], [грунт],</i>

Звук [г]	<p>Приголосний [г] звучить у деяких українських прізвищах, в інших мовних антропонімах</p> <p>та в деяких географічних назвах</p>	<p>[áγpyc], [δζίγa], [грéчний], [слeнт], [гýмa], [три^εнд^εжóли], [γúδ^εзи^εк], [грант], [алéτρο], [хýгa], [артó], [ó^υ’pτε^υρ], [ζέpцoт], [гвинт], [г’л’анс], [δ^εзи^εтáρ], [δ^εзи^εли^εк], [δpи^εтáти], [жapíтн], [зи^εгзáт], [йaγúар], [контpéc], [ле^εтáто], [пé^εрсóна грáтa], [швáгe^ερ], [шл’áгe^ερ]</p> <p>[пapapίгa], [γυδ^εз], [caлiгa], [бypδiгa], [тжáцц’кii], [мpигa] [вe^εргiл’ii], [гéтe^εл’], [γυгó], [гaл’iлéi], [гéтe], [кaл’iг’yлa], [мaгe^εлáн], [пaтaн’iн’i], [ф’iтapо], [йaδв’iгa] [гaáгa], [гáмбypг], [гoнкóнг], [тaнг], [чи^εкáгo], [opé^εнбýрг], [пe^εтe^εрбýрг], [шл’iсe^εл’бýрг]</p>
Приголосний [х]	<p>Задньоязиковий, шумний, глухий, щілинний, твердий. За способом творення він протиставляється звукові [к]</p> <p>— на відміну від нього він щілинний, а за дзвінкістю-глухістю — глотковий [г]</p>	<p>[χáтa], [χι^εмéра], [χop], [χeк], [χвiл’a], [χýтpо], [χpам];</p> <p>[xpип] — [гpип], [xóлка] — [гóлка], [кaл’iф] — [χaл’iф]</p>

Приголосний [г]	Глотковий (фарингальний), щілинний, дзвінкий, твердий. Перед [i] чується напівпом'якшений [г']. У деяких словах іншомовного походження цей звук напівпом'якшений і перед голосними [у], [а]	[gagára], [gorá], [gúmor], [gréčka], [gram], [grúsha], [górichi'k], [grósh'i], [gládi'ti], [gráti], [gri'mi'ti] [tug'i], [e'irl'a'nda], [e'irko], [e'iz'iiéna], [e'itara] [e'aúr], [e'urzá]
--------------------	---	--

ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ

Давні чергування голосних	Е — О	<i>нести — носити, молотити — мелю, брести — бродити, везти — возити;</i>
	Е — І	<i>летіти — літати,</i>
	І — А	<i>мести — вимітати, текти — витікати;</i>
	О — А	<i>лізти — лазити, сісти — садити;</i>
	У — А	<i>ломити — ламати, трусити — трясти;</i>
	Е — И — нуль звука	<i>скопити — скакати, стояти — стати, гонити — ганяти;</i>
	И — У — О з нулем звука	<i>вузол — в'язати, заперти — запирати — запру, заперу — запирати — прати;</i>
	У — ОВ	<i>засихати — сохну — сушити — сохнути;</i>
	И — І И — ОВ	<i>кувати — коваль, сунути — совати, сито — сіяти; рити — рови</i>

<p>Чергування [o] та [e] з нулем звука</p> <p>Увага!</p>	<p>У коренях слів, якщо вони розвинулися з редукованих [ъ] і [ь] в сильній позиції, то, потрапляючи у слабку позицію при зміні слова, чергуються з нулем звука (випадні голосні).</p> <p>У коренях і суфіксах слів, де відбувається збіг шумних із наступними сонорними (вставні).</p> <p>У деяких словах новоутворені [o] та [e] <u>не чергуються</u> з нулем звука</p>	<p><i>день — дня, сон — сну, вогонь — вогню, жнець — женця, овес — вівса, квітень — квітня, ставка — ставка, палець — пальця</i></p> <p><i>сестра — сестер, сосна — сосон, вікно — вікон, крапля — крапель, відро — відер</i></p> <p><i>вихор — вихору, мох — моху</i></p>
<p>Чергування [o] та [e] з [i]</p> <p>Увага!</p>	<p>При словотворенні та словозміні на місці колишніх зредукованих голосних [ъ] та [ь]. Спочатку давні [o] та [e] після занепаду наступних [ъ] і [ь] подовжилися, пізніше дифтонгізувалися, і тільки після монофтонгізації дифтонгів розвинувся голосний [i]: конь — ко[^]онь — ку[^]онь, ку[^]ень, ку[^]инь, ку[^]інь — кінь.</p> <p><u>Не чергуються [o], [e] з [i]:</u></p> <p>у закритому складі, коли вони вставні або випадні;</p> <p>у звукосполученнях -оло-, -оро-, -еле-, -ере-;</p> <p>у сполученнях звуків -ев-, -ов-, -ер-, -ор-;</p> <p>у суфіксах -енк-, -еньк-, -есеньк-, -оньк-, -ечк-, -очк-, -тель-;</p>	<p><i>слово — слів, грому — грім, Канева — Канів, мого — мій, на широкому — на широкому, семи — сім, нести — ніс, стерегти — стей, стій — стояти; воля — вільний, дім — домашній, творити — твір, робота — робітник</i></p> <p><i>веселка — веселок, сосна — сосон, колосок — колоска, пень — пня;</i></p> <p><i>холод, мороз, шелест, берег,</i></p> <p>але: <i>поріг, оберіг, зберіг;</i></p> <p><i>лев, повний, чорний, гордий, шерсть;</i></p> <p><i>Катренко, гарненький, малесенький, калинонька, донечка, зірочка, служитель;</i></p>

	<p>у дієслівному закінченні -еш;</p> <p>у родовому відмінку множини іменників середнього роду на -ення;</p> <p>у частинах складних слів -вод, -воз, -нос, -роб, -ход;</p> <p>в абрєвіатурах типу</p>	<p><i>кажеш, читатимеш;</i></p> <p><i>запізнень, вчень;</i></p> <p><i>діловод, молоковоз,</i> <i>водонос, винороб,</i> <i>скороход;</i></p> <p><i>юнкор, повпред</i></p>
<p>Чергування [о] з [е] після шиплячих та [й]</p>	<p>Тверді шиплячі, як і інші приголосні перед складом із голосними [е] та [и], що походять із давньоруських [e], [i], повністю стверділи.</p> <p>Перед приголосними, що були завжди твердими, особливо перед складами з голосними [a], [o], [y], [и], що розвинувся з давньоруського [ы], звук [e] перейшов в [o]</p>	<p><i>пшениця, вечера,</i> <i>шестеро, боєць</i></p> <p><i>пшоно, вечора, шостий, бойовий, чого</i></p>
<p>Чергування [и] з [о]</p>	<p>У звукосполученнях [ри], [ли] відбувається чергування [и] з давніх [ръ], [ль] з [о] у звукосполученнях [ро], [ло].</p> <p>Сполучення [ри], [ли] утворилися з давніх [ръ], [рь], [ль], [ль].</p> <p>У них зредуковані стояли у слабкій позиції. Потрапляючи в сильну позицію, вони переходили в [о] або за аналогією в [и]</p>	<p><i>кривавий — кров,</i> <i>глитати — глотка,</i> <i>дривітня — дрова</i></p> <p><i>тривога, гримати,</i> <i>блицати, кришити,</i> <i>тримати, бриніти</i></p> <p><i>чорнобривий — брова,</i> <i>кривавий — кров,</i></p> <p><i>блицати — блиск,</i> <i>кришити — крихта</i></p>

<p>Позиційні чергування голосного [у] з приголосним [в]</p> <p>Увага!</p>	<p>Щоб уникнути збігу приголосних, уживається [у] як прийменник і префікс. Щоб уникнути збігу голосних, уживається прийменник [в].</p> <p>На початку абзацу, речення (висловлення), після паузи перед приголосним уживається [у]. Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними [в], [ф] та звукосполученнями [лв], [св], [тв], [хв] уживається [у].</p> <p>Тільки [в] уживається на початку речення перед голосними.</p> <p><u>Чергування не відбувається</u>, якщо слова вживаються тільки з [в], або тільки з [у], або коли слова з [у] чи [в] мають різні значення. <u>Не чергується [у] з [в]</u> у власних назвах та в іншомовних словах</p>	<p><i>був у тебе, приїхав увечері, підняв угору, день у день, Андрій упізнав матір</i></p> <p><i>шелестіло в очереті, купили в Одесі, були в однієї жінки, рука в руку</i></p> <p><i>Шанують предків. А зберуться разом — у них тут пам'ять замість вівтаря (Л. Костенко).</i></p> <p><i>заглянула у вікно, була у Львові, побачила у фільмі, взяли участь у святі, написано у творі</i></p> <p><i>В Одесі ярмарок. В обличчі затаїлась усмішка.</i></p> <p><i>влада, взаємини, властивість, власне, установа, уява, ударник, увага</i></p> <p><i>вправа — управа, вдача — удача, вступ — уступ</i></p> <p><i>Удовенко, Владикавказ, Умань</i></p> <p><i>уніфікація, вуаль, варіант, вексель</i></p>
<p>Позиційні чергування голосного [і] з [й]</p> <p>Увага!</p>	<p>Задля милозвучності мови уникають збігів голосних і приголосних.</p> <p><u>Не чергується [і] з [й]</u>: при зіставленні понять; перед словами, що починаються на [й], [йа], [йе], [йу], [йі], [йо]</p>	<p><i>степ і море, море й степ, дощ іде, дощ не йде, вступив до інституту, брат і сестра, сестра й брат, він йшов, вона йшла</i></p> <p><i>легкі і важкі, палаці і хижки</i></p> <p><i>Микола і Юля, Марина і Євген, Микита і Йосип, мати і я</i></p>

ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ

<p>Перше перехідне пом'якшення: [г] — [ж] [к] — [ч] [х] — [ш]</p>	<p>Відбувалося перед голосним переднього ряду</p>	<p><i>луг — луже — лужок; козак — козаче — козаченько — козачий; горіх — горішина</i></p>
<p>Друге перехідне пом'якшення: [г] — [з] [к] — [ц] [х] — [с]</p>	<p>Перед -і в давальному відмінку однини іменників жіночого роду та в місцевому відмінку однини всіх трьох родів, а також у називному множини слова друг (друзі)</p>	<p><i>ріг — на розі; рука — руці; горох — у горосі</i></p>
<p>Чергування: [г] — [ж] [к] — [ч] [х] — [ш] [д] — [д^ж] [т] — [ч] [з] — [ж] [с] — [ш] [зд] — [жд^ж] [ст] — [шч]</p> <p>[ц] — [ч]</p>	<p>У дієслівних формах між приголосними:</p> <p>В однокорених інфінітивах:</p> <p>При творенні дієприкметників:</p> <p>При творенні деяких іменників:</p> <p>при творенні іменників із суфіксами зменшеності:</p>	<p><i>лягати — ляжу; плакати — плачу; дихати — дишу; водити — воджу; платити — плачу; мазати — мажу; косити — кошу; їздити — їжджу; свистіти — свищу; загладити — загладжувати, запросити — запрошувати, приїжджати — приїждити; заросити — заросений, нагородити — нагороджений; родити — урожай, світити — свіча, пустиня — пуца; хлопець — хлопчик, криниця — криничка, сонце — сонечко</i></p>

<p>Чергування твердих передньоязикових приголосних [д], [т], [з], [с], [ц], [д^з], [л], [н], [р] з відповідними їм м'якими</p>	<p>В іменникових формах:</p> <p>У дієслівних:</p> <p>У коренях деяких іменників, числівників, дієслів:</p> <p>При творенні іменників із різними суфіксами:</p> <p>При творенні прикметників:</p>	<p><i>сода — у соді, хвіст — на хвості, перелаз — на перелазі, коса — на косі, серце — серця, кукуру-дза — кукурудзі, матір — матері; лазити — лаять, носити — носіть, голити — голять, варити — варіть; діл — долу, тік — току, зоря — зірка, семи — сім, кріп — кропу, брести — брів; водити — водій, колос — колосся, ціна — безцінь — цінність, село — селянин; чоло — чільний, молодь — молодий, вода — водянистий, пишно — пиононий</i></p>
<p>Чергуються губні приголосні з губними + [л]: [б] — [бл] [в] — [вл] [п] — [пл] [м] — [мл] [ф] — [фл]</p>		<p><i>губити — гублять; мовити — мовлять — мовлячи — мовлений; купити — куплю — куплений; ломити — ломлять — ломлений; графити — графлять — графлений</i></p>
<p>Чергування губних приголосних з губними + [й]: [б] — [бй]</p>	<p>Відбувається і при словозміні, і при словотворенні:</p>	<p><i>бити — б'є, жаба — жаб'ячий;</i></p>

[п] — [пй]		<i>пити — п'ють — п'яний;</i>
[в] — [вй]		<i>вити — в'ють — в'юн,</i>
[м] — [мй]		<i>кров — кров'яний;</i>
[ф] — [фй]		<i>споминати — пом'я-</i>
[р] — [рй]		<i>нути — пам'ять;</i>
		<i>верф — верф'ю —</i>
		<i>верф'яний;</i>
		<i>перо — пір'я, двір — по-</i>
		<i>двір'я</i>

ОРФОЕПІЯ

Орфоепія (від грец. *orthos* — правильний і *epos* — мова) — розділ мовознавчої науки, що вивчає особливості літературної вимови і сукупність правил її. Предметом орфоєпії української мови є правильна вимова звуків і звукосполучень, окремих слів та їх граматичних форм.

Голо- сний о	В українській мові відсутнє акання. Отже, й під наголосом, і без нього голосний (о) в усіх позиціях не наближується до (а)	<i>сосна, нога, голова, сторона, молоко, вода</i>
Голосні е, и	У ненаголошених позиціях звучать з наближенням (е) до (е^н), и до (и^с)	<i>не^нсу, се^нло, ви^синевий, зе^нлений, те^нпло, се^нстра, жи^све</i>
Голо- сний а	Вимовляється чітко та в інші звуки не переходить	<i>рада, багатий, пам'ять, яма</i>
Голо- сний і	Вимовляється чітко в усіх позиціях	<i>вікно, кінь, ніс, сніг</i>
Губні звуки б, п, в, м, ф	Вимовляються твердо Напівпом'якшено вимовляються перед і Пом'якшено вимовляються в окремих іншомовних словах	<i>дуб, степ, сім, верф бігти, пісок, вісті</i> <i>бюро, тюре, тютір, фюзеляж</i>

Дзвінки приголо- сні	У кінці слова ніколи не оглу- шуються	<i>сніг, дід, сад, віз</i>
Звук в	Ніколи не оглушується. Він може виступати як сонорний приголосний перед голосними звуками. На початку слова та в кінці складу чи слова він стає голо- сним звуком у, але таким, що не творить окремого складу, тому його називають нескла- дотворчим	<i>вода, ватра, вечір, віриш, вітер</i> <i>любов — лубоу, кров — кроу, вказівка — указіука, шовковий — шоуковий</i>
Звуки г і ґ	Слід розмежовувати вимову щільного глоткового звука г і проривного задньоязикового ґ	<i>гай, гарно, газ, галас, гаманець атрус, тава, танок, грунт, гречний</i>
Звук ф	У запозичених словах вимов- ляється звук ф	<i>фізика, фактор, фо- кус, фабрика, факт</i>
Звукоспо- лучення хв	У власне українських словах уживається звукосполучення хв	<i>хвиля, хвастун</i>
Африка- ти д^ж, д^з	Зімкнені (африкати) звуки ви- мовляються зливо, як один звук	<i>д^зеркало, д^звінок, д^жерело, бджола</i>
Звуко- спо- лучення дз, дж	Роздільно вимовляються зву- косполучення, що виникли в результаті збігу приголосних префікса та кореня	<i>під-живлення, під-звітний, перед-з'їздівський, над-звичайний</i>
Шиплячі звуки ж, ч, ш	Вимовляються твердо. У роз- мовному мовленні під впли- вом російської мови трапля- ється помилкова м'яка вимова шиплячих: <i>чого, щьо</i> . Пом'якшено шиплячі можуть вимовлятися у словах типу: та перед і	<i>ніч, піч, житло, чоботи, чого, чудо, жовтий</i> <i>клоччя, збіжжя, ніччю, подорожжю шість, жінка, чітко</i>

Приго- лосні з, ц, с	Вимовляються м'яко в суфік- сах <i>-ський, -цький, -зький</i>	<i>український, росій- ський, товарись- кий, запорізький</i>
Звуко- спо- лучення -тсья, -шся	У закінченнях дієслів у ре- зультаті асиміляції звукоспо- лучення <i>-тсья, -шся</i> вимовля- ються як <i>-ц:а, -с:а</i>	<i>купаються, сміши- ся, гріється</i>
Прий- мен- ники і префік- си, що мають звук з	У прийменниках і префіксах, що мають звук з , що стоїть перед шиплячими звуками, відбувається уподібнення зу- бного з до шиплячих. У ре- зультаті вимовляється довгий шиплячий звук або два шип- лячі	<i>з жалем — жжа- лем, безжур- ність — бежжур- ність, зшити — шшити, без чер- ги — бешчерги</i>

НАГОЛОС

В ІМЕННИКАХ		
У називному відмінку множини	наголошене закінчення	<i>зайці, береги, шляхи, ластівки, моря, слова, але: вікна, дороги, очі, костюми</i>
У словах із суфіксом -щин(а), -ччин(а)	наголос на основі ста- лий	<i>Сумщина, Полтавщина, Він- ниччина, Чернігівщина але: Га- личина</i>
В іменниках з префіксом ви-	наголос па- дає на пре- фікс	<i>випадок, виняток, витяг, ви- клик, виробіток, але: вимова, видавництво, вироццвання (хо- ча вироцнення), виховання (і ви- ховання) вигода (і вигода).</i>
В іменниках з префіксом по-	наголос па- дає на пре- фікс	<i>позначка, похибка, посмішка, посвідка, подруга, повінь, поділ (і Поділ), але: поземка, показ- ник, покупка, поставка</i>

У трискладових іменниках віддіслівного походження	наголос падає на той склад, на якому він стоїть в інфінітиві	<i>читання, завдання, навчання, питання, надбання</i>
У двоскладових іменниках віддіслівного походження	наголос падає переважно на закінчення	<i>життя, буття, спання, звання, але: вміння, вчення</i>
У складних іменниках	наголошується, зазвичай, сполучна голосна	<i>рукопис, гуртожиток, машинопис, життєпис, літопис, але: лісостеп, листопад, землемір, пішохід</i>
В іменниках іншомовного походження	наголос переважно ставий. Слова на -метр наголошуються на останньому складі. За аналогією При зміні іншомовних слів наголос, як правило, не змінюється	<i>кілометр, сантиметр, міліметр, але: спідометр, манометр, барометр</i> <i>до анонім — псевдонім, але: антонім, синонім, паронім; до квартал — портал, універсал; до цемент — постамент, документ, але: фундамент; до диспансер — партер, шофер, револьвер; до гастрономія — кулінарія, агрономія, індустрія, але: хірургія, поліграфія; до монолог — діалог, каталог, некролог, але: психолог, філолог, дерматолог, уролог</i> <i>авансу — аванси; хімія — хімією, але: колір — кольори, професор — професори</i>

У власних назвах іншомовного походження (в іменах та прізвищах)	наголос ставиться на тому складі, що й у мові, з якої засвоєно слово: у французькій — на останньому складі; в англійській — на першому; у польській — на передостанньому складі	<p><i>Олександр Дюма, Луї Арагон, Віктор Гюго;</i></p> <p><i>Байрон, Діккенс, Рассел, але: Шекспір;</i></p> <p><i>Івашкевич, Сенкевич, Жеромський, Словацький</i></p>
У ПРИКМЕТНИКАХ		
У двоскладових прикметниках	наголос на закінченні	<i>новий, швидкий, близький, слизький, легкий, низький, вузький, але: давній, дружній, тихий</i>
У трискладових прикметниках	чимало прикметників з подвійним наголосом	<i>весняний — весняний, чималий — чималий, мрійливий — мрійливий, тумовий — тумовий</i>
У чотирискладових прикметниках	чимало прикметників з подвійним наголосом	<i>підметковий — підметковий, повітряний — повітряний, щасливіший — щасливіший</i>
У багатоскладових прикметниках і складних словах	є й побічний наголос, і по кілька побічних наголосів	<i>кореневий, шиферний</i> <i>автомобілюлюбительський, сільськогосподарський, червонодеревний</i>
Багатоскладові прикметники, утворені від іменників іншомовного походження	мають наголос переважно на тому складі, що й іменники	<i>газ — газовий, нафта — нафтовий, гіпс — гіпсовий, але: цегельний, курсовий, цеховий, формовий, фантастичний</i>

У ЧИСЛІВНИКАХ		
Чітко діє за- кон аналогії	наголос на колишньому прийменнику <i>на</i> наголос на останньому складі наголос на закінченні	<i>одинадцять, чотирнадцять, бо дванадцять, тринадцять; оди- надцяти — то й вісімнадцяти, дев'ятнадцяти;</i> <i>сімдесят, вісімдесят, бо п'ятдесят, шістдесят; п'яти, десяти — то й двадцяти, три- дцяти;</i> <i>п'ятьох, шістьох — то й два- дцятьох, тридцятьох</i>
У ЗАЙМЕННИКАХ		
Спостеріга- ється систе- мність у на- голошенні	більшість з них мають наголос на закінченні. Коли ж перед займен- ником уживається прий- менник, то наголос пе- реміщується на основу. Це буває тоді, коли за- йменники <i>той, цей, весь</i> із прийменниками означають абстрагован- ий предмет. Якщо вони називають абстраговану ознаку, то наголос залишається на закінченні	<i>мене, тебе, собі, того, цьому, тому до того, при цьому, після нього, біля мене, за тебе, для цього, у тому</i> <i>до того — до того ставка, при цьому — при цьому будинку, при всьому — при всьому народові</i>
У ДІЄСЛОВАХ		
У першій осо- бі однини та множини те- перішнього і майбутнього часів у дво- і трискладових дієсловах	наголос падає на закін- чення. Однак є чимало дієслів, що мають наголос на основі	<i>ходжу, візьму, роблю, кажу, укладу, приведу можу, стану, співаю, раджу, маю, буду, читаю</i>

Двоскладові діє- слова в інфінітиві	наголос мають на дру- гому складі	<i>вести, нести, мести, плести, брести</i>
У ПРИСЛІВНИКАХ		
У слові разом	наголос слід ставити на першому складі	<i>разом</i>
У словах широко, глибоко	наголос слід ставити на першому складі	<i>широко, глибоко</i>
Деякі прислівники	мають подвійний наго- лос	<i>байдуже і бай- дуже, завжди і завжди, слідом і слідом</i>

ОРФОГРАФІЯ

ПРАВОПИС ГОЛОСНИХ

Ненаголошені голосні Е, И, О, А

У ненаголошеному складі коре- ня пишемо ту саму голосну, що й у відповідному наголошеному складі того ж самого або спіль- нокореневого слова	<i>тихенько (тиша), блищати (блиснути), голубка (голуб)</i>
Ненаголошений Е випадає при зміні слова	<i>вітер — вітру, учень — учня, березень — березня</i>
Ненаголошений Е пишемо у звукосполученнях <i>-ере-, -еле-;</i> ненаголошений О — у звуко- сполученнях <i>-оро-, -оло-</i>	<i>берег, стерегти боротьба, волосок</i>
Ненаголошений Е пишемо у суфіксах -ен-, -ен(я), -енн(я), -енк-, -еньк-, -есеньк-, -ечк-, -тель-	<i>зайчєня, заощадженєня, ба- тєнько, тихесєнький, поду- шєчка, приятель</i>

<p>У ряді слів написання голосних не перевіряється наголосом, а тому слід запам'ятати, що:</p> <p>а) Е пишеться у словах:</p> <p>б) И пишеться у словах:</p> <p>в) А пишеться у словах:</p> <p>г) О пишеться у словах:</p>	<p><i>керувати, левада, леміш, легенда, чекати;</i></p> <p><i>кишеня, криниця, минулий, тиріг, цибуля, цитата;</i></p> <p><i>багатий, багатир (володіє багатством), качан, хазяїн;</i></p> <p><i>крохмаль, кропива, комиш, лопата, корявий, поганий, ропа, багатир (силач), солдат, гончар, монастир, товар</i></p>
<p>У коренях слів перед складом із постійно наголошеним <i>а</i> (я) пишемо А</p>	<p><i>багатий, багато, гарячий, качан, хазяїнувати, гаразд, калач, гарячковість</i></p>

Чергування О, Е після шиплячих, ДЖ та Й

<p>У багатьох словах Е чергується з О після ж, ч, ш, щ, дж, й</p>	<p><i>жени́тися — жонати́й, шессти́ -шостий, четвертий — чотири</i></p>
<p>Увага! О пишемо замість сподіваного Е у таких випадках:</p> <p>а) в іменниках жіночого роду III відміни у суфіксах <i>-ост-</i>;</p> <p>б) у давальному та місцевому відмінках однини окремих іменників;</p> <p>в) у закінченнях родового та орудного відмінків прикметників, займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду;</p> <p>г) у похідних словах</p>	<p><i>свіжості, меншості</i></p> <p><i>у тионі, на чолі</i></p> <p><i>гарячої — гарячою, нашої — нашою, першої — першою</i></p> <p><i>чорнити, чорнило, чорніти, чорніє</i></p>
<p>Увага! Е пишемо замість сподіваного О у таких випадках:</p> <p>а) у ряді форм дієслів I дієвідміни;</p>	<p><i>чешу, чешуть, чесати, пишемо</i></p>

<p>б) у пасивних дісприкметниках із суфіксами <i>-ен(ий)</i>; в) у прикметниках з наголошеним суфіксальним <i>Е</i>; г) у безособових формах на <i>-но</i>; д) у суфіксах <i>-енк(о)</i>, <i>-єнк(о)</i>, <i>-ечок-</i>, <i>-єчок-</i>;</p> <p>е) у словах книжного та іншомовного походження; є) в окремих словах Е пишеться за традицією</p>	<p><i>печений, зношений</i></p> <p><i>рожевий, грушевий</i></p> <p><i>присвячено, збільшено</i> <i>Андрієнко, Ващенко, кружечок, краєчок, книжечка</i> Вияток: у словах <i>гайочок, райочок</i> О пишемо за аналогією до слів: <i>садочок, ставочок</i> <i>чек, шеф, жезл, печера</i></p> <p><i>чепурний, червоний, шепотіти, чергувати, кочерга, пащека, черкати</i></p>
---	--

Чергування О, Е з І

<p>У різних формах слів та у спільнокоренових словах, у відкритих складах О та Е чергуються з І у закритих складах</p>	<p><i>кона — кінь, лебеда — лебідь, рішучості — рішучість, Києва — Київ, шести — шість, робота — робітник</i></p>
<p>У закритому складі О, Е не чергуються з І:</p> <p>а) у звукосполученнях <i>-оро-</i>, <i>-оло-</i>, <i>-ере-</i>, <i>-еле-</i>;</p> <p>Виятками є слова та форми непрямих відмінків ряду іменників</p> <p>б) у складних словах з наголошеним кінцевим <i>-вод-</i>, <i>-воз-</i>, <i>-нос-</i>, <i>-роб-</i>;</p> <p>Виятки: слова, що називають предмети, та похідні від них; усі складні слова із словотворення <i>-хід-</i> пишуться тільки</p>	<p><i>горох, голос, колос, шелест, поріг, оберіг, сморід, просторінь</i></p> <p><i>голова — голів, борона — борін,</i> <i>борода — борід, сторона — сторін, береза — беріз, корова — корів, череда — черід</i></p> <p><i>газопровід, газопровідний</i> (але: <i>лісовоз, паровоз, тепловоз)</i></p>

<p>1) з І (як під наголосом, так і в ненаголошеній позиції); 2) слова з компонентами <i>-вод-</i>, <i>-воз-</i>, <i>-роб-</i>, <i>-нос-</i>, де ненаголошений О завжди чергується з І; в) у суфіксах <i>-енк-</i>, <i>-еньк-</i>, <i>-есеньк-</i>, <i>-ечк-</i>, <i>-оньк-</i>, <i>-очк-</i>, <i>-тель-</i>; г) у називному відмінку однини ряду безсуфіксних іменників чоловічого роду за аналогією до непрямих відмінків; д) у непрямих відмінках однини ряду іменників чоловічого роду за аналогією до називного відмінка; е) у словах книжного та церковнослов'янського походження; є) у прикметниках, утворених від власних імен на <i>-ов-</i>, <i>-єв-</i></p>	<p><i>захід, стравохід</i></p> <p><i>вивід, вивіз, виніз</i></p> <p><i>Шевченко, донечка, головочка, учитель, білесенький</i></p> <p><i>почерк — почерку, завод — заводу</i> Виняток: <i>загін, забій, потік, удій</i></p> <p><i>гребця — гребець, лежня — лежень</i></p> <p><i>пророк, закон, прапор</i></p> <p><i>Ростов — ростовський</i></p>
--	--

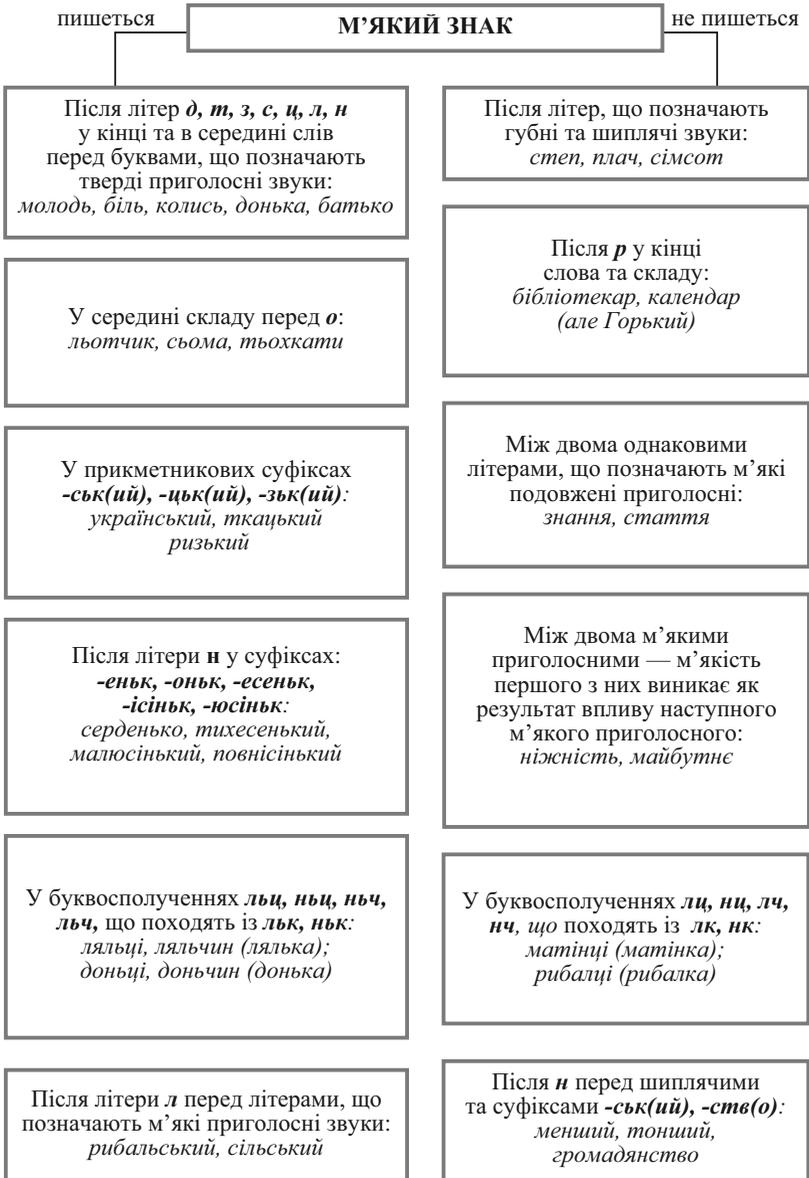
Чергування голосних у дієслівних коренях

<p>О чергується з А у коренях дієслів, змінюючи їхнє значення (А пишеться у коренях дієслів, що означають тривалу чи багаторазову дію)</p>	<p><i>могти — вимагати,</i> <i>скочити -скакати</i></p>
<p>Е з І чергується у коренях дієслів, змінюючи їх значення (Е — одноразова дія)</p>	<p><i>зберегти — зберігати, чека-ти -очікувати</i></p>
<p>Випадне Е чергується з И перед Р та Л</p>	<p><i>беру — брати — вибирати</i></p>
<p>Однак більшість дієслів має кореневе О, що не чергується</p>	<p><i>вимовити — вимовляти, простити -прощати</i></p>

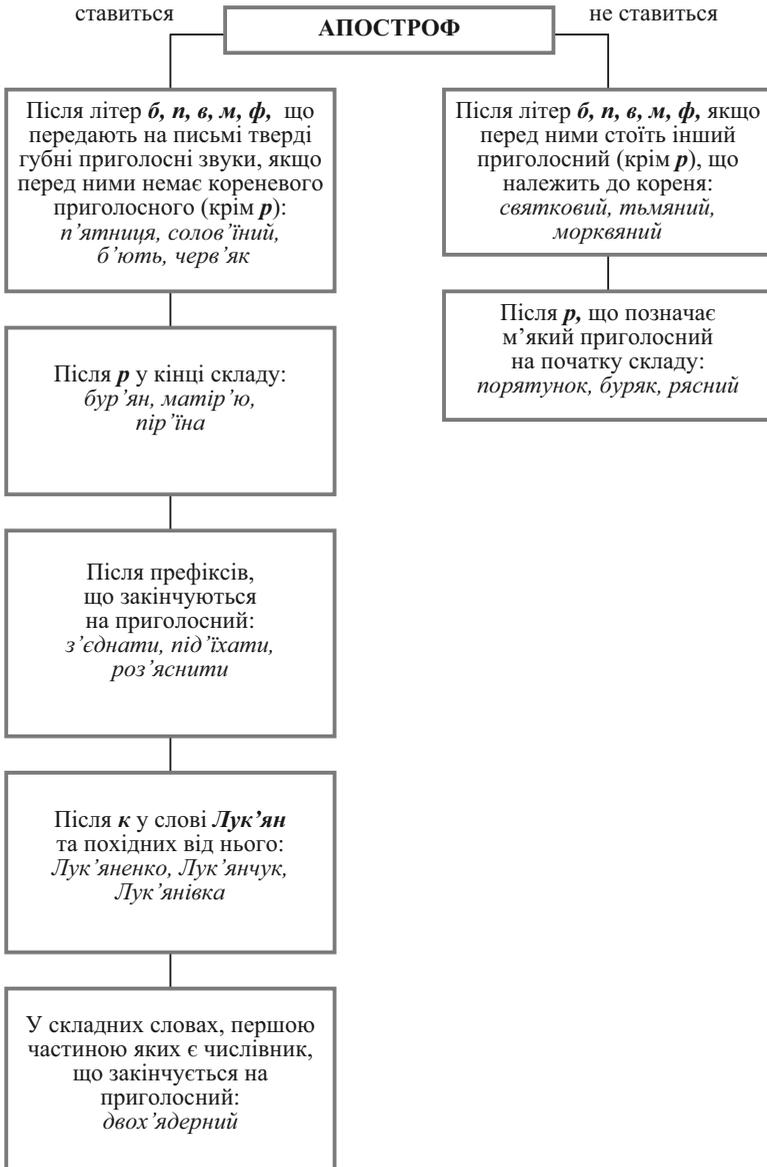
Правопис **И** та **І** після шиплячих та **Г, К, Х**

<p>У корені після шиплячих та Г, К, Х пишемо И</p>	<p><i>життя, читач, щит, хист</i></p>
<p>Після шиплячих та Г, К, Х пишеться І тільки тоді, коли воно чергується з О або Е</p>	<p><i>гірський (гора), щітка (щетина)</i></p>

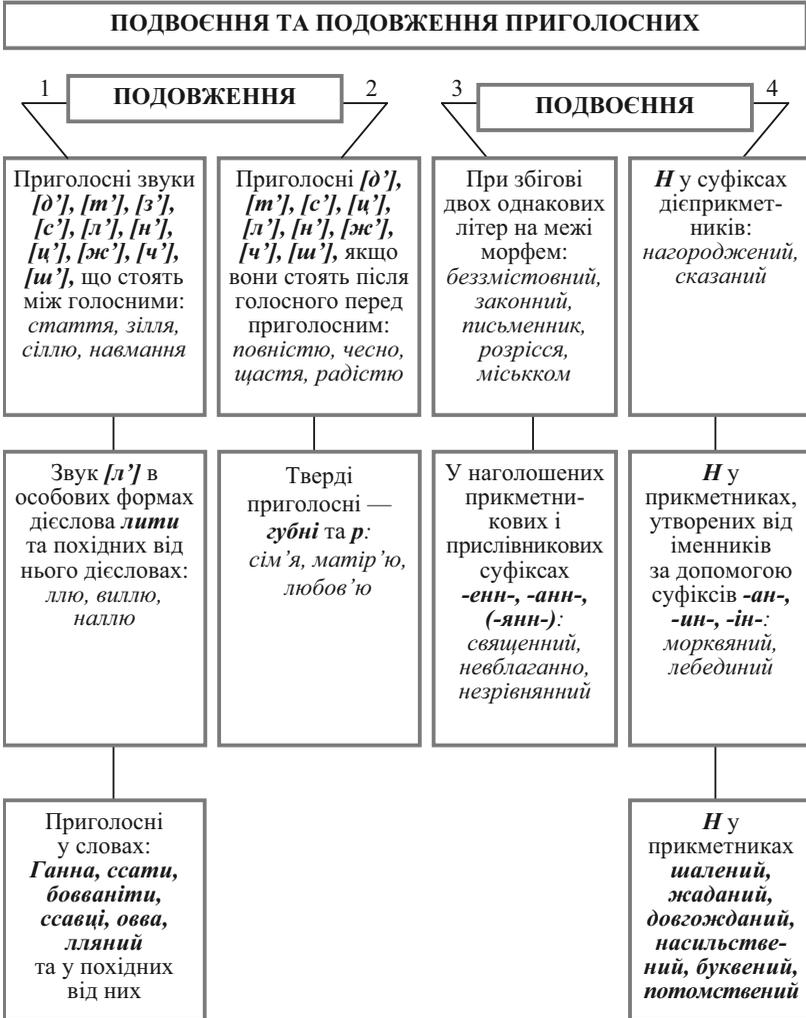
ПРАВОПИС М'ЯКОГО ЗНАКА

ПРАВОПИС АПОСТРОФА

ПОДВОЄННЯ ТА ПОДОВЖЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ НА ПИСЬМІ

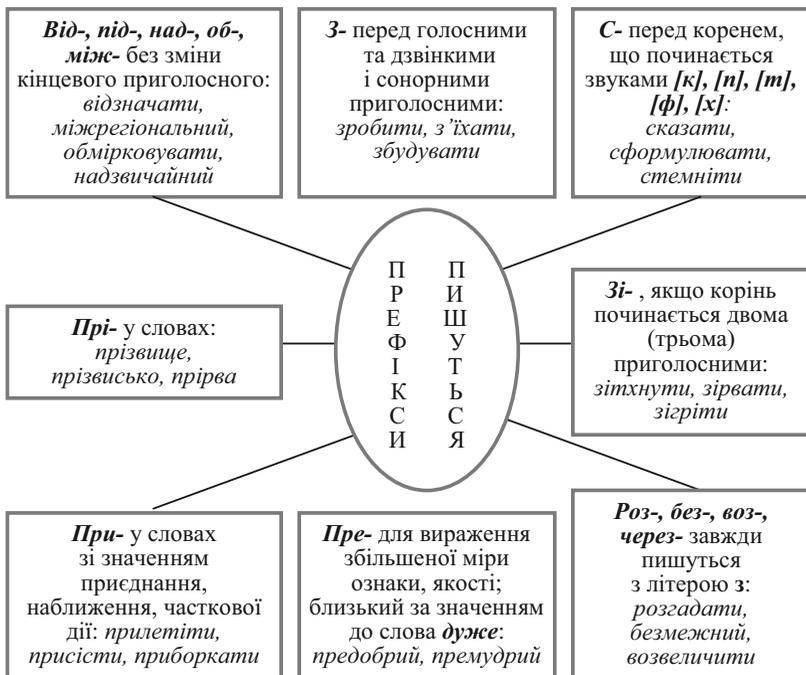

- 1 — подовжуються;
 2 — не подовжуються;
 3 — подвоюються;
 4 — не подвоюються

СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

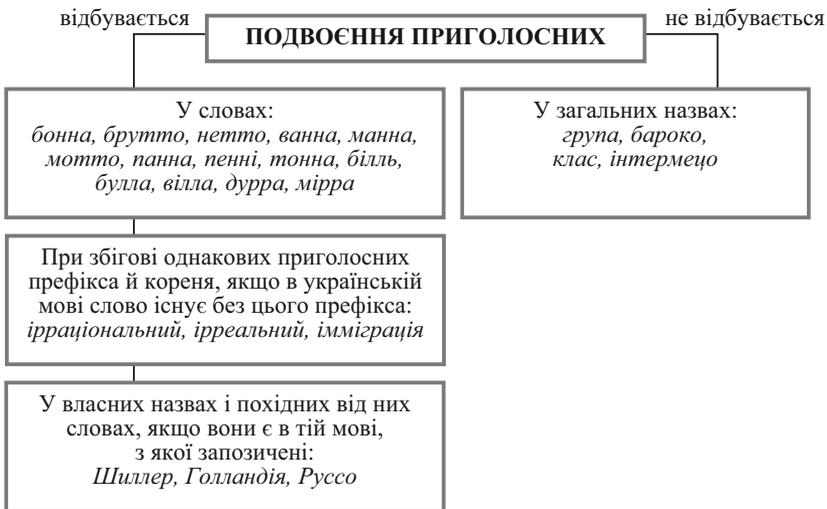
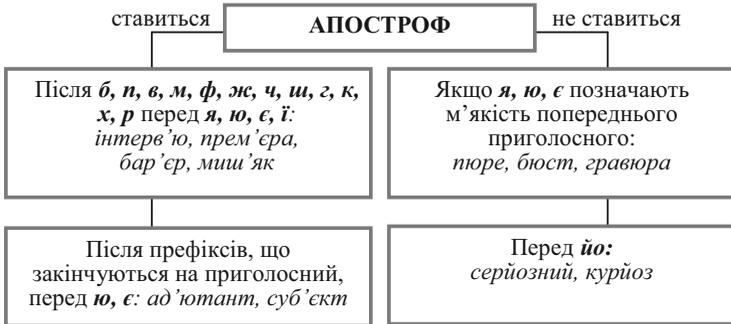
ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПРИ СЛОВОТВОРЕННІ ТА СЛОВОЗМІНІ

ЗМІНИ КОРЕНЕВИХ ПРИГОЛОСНИХ ПЕРЕД СУФІКСАМИ -СЬК(ИЙ) , -СТВ(О)																																						
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">з</td> <td style="padding: 5px;">ськ(ий)</td> <td style="padding: 5px;">=</td> <td style="padding: 5px;">зьк(ий)</td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">жс</td> <td style="padding: 5px;">+</td> <td style="padding: 5px;"></td> <td style="padding: 5px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">з</td> <td style="padding: 5px;">ств(о)</td> <td style="padding: 5px;"></td> <td style="padding: 5px;">зтв(о)</td> </tr> </table> <p style="margin-top: 5px;">боягуз — боягузтво</p>	з	ськ(ий)	=	зьк(ий)	жс	+			з	ств(о)		зтв(о)	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">к</td> <td style="padding: 5px;">ськ(ий)</td> <td style="padding: 5px;">=</td> <td style="padding: 5px;">цьк(ий)</td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">ч</td> <td style="padding: 5px;">+</td> <td style="padding: 5px;"></td> <td style="padding: 5px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">ц</td> <td style="padding: 5px;">ств(о)</td> <td style="padding: 5px;"></td> <td style="padding: 5px;">цтв(о)</td> </tr> </table> <p style="margin-top: 5px;">викладач — викладацький</p>	к	ськ(ий)	=	цьк(ий)	ч	+			ц	ств(о)		цтв(о)	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">х</td> <td style="padding: 5px;">ськ(ий)</td> <td style="padding: 5px;">=</td> <td style="padding: 5px;">ськ(ий)</td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">ш</td> <td style="padding: 5px;">+</td> <td style="padding: 5px;"></td> <td style="padding: 5px;"></td> </tr> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;">с</td> <td style="padding: 5px;">ств(о)</td> <td style="padding: 5px;"></td> <td style="padding: 5px;">ств(о)</td> </tr> </table> <p style="margin-top: 5px;">чех — чеський</p>	х	ськ(ий)	=	ськ(ий)	ш	+			с	ств(о)		ств(о)
з	ськ(ий)	=	зьк(ий)																																			
жс	+																																					
з	ств(о)		зтв(о)																																			
к	ськ(ий)	=	цьк(ий)																																			
ч	+																																					
ц	ств(о)		цтв(о)																																			
х	ськ(ий)	=	ськ(ий)																																			
ш	+																																					
с	ств(о)		ств(о)																																			

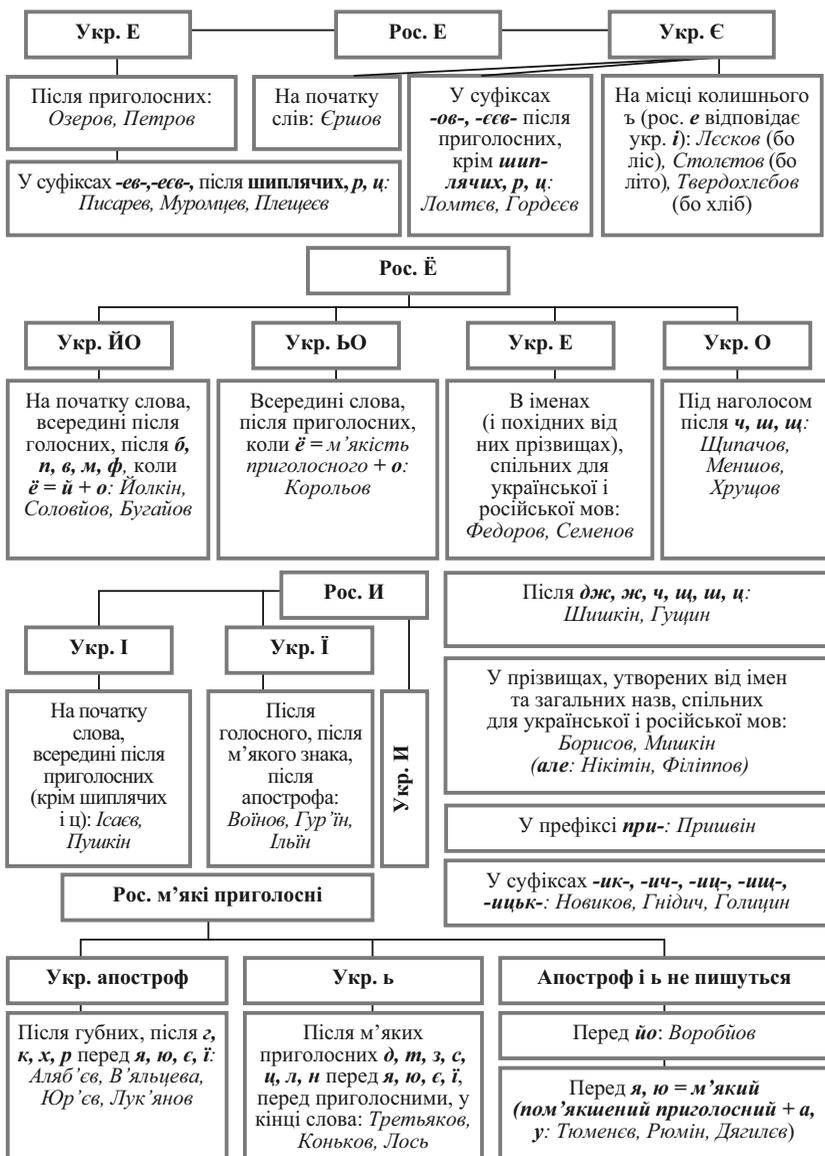
Винятки: *тюрк, баск, казах*

ЗМІНИ ПРИГОЛОСНИХ ПРИ ДОДАВАННІ СУФІКСА -ИН(А)		
<p>-цьк- змінюється на -чч-: <i>козацький - козаччина</i> (але: <i>галицький — Галичина</i>)</p>	<p>-ськ-, -ск-, -сок- змінюються на -щ-: <i>пісок - піщина, віск - вощина</i></p>	
<p>Зміни приголосних при додаванні суфікса -ан-</p>	<p>При творенні іменників та прикметників групи приголосних -ск-, -шк- змінюються на -щ-: <i>дошка — дощаний</i></p>	
<p>-ск-, -ст- змінюється на -щ-: <i>вереск — верещати, простити — прощати</i></p>	<p>Зміни приголосних при творенні форм дієслів II відміни</p>	<p>-зк- змінюється на -жч-: <i>брязк — бряжчати</i></p>
<p>[г], [ж], [з] змінюються на -жч-: <i>дорогий - дорожчий</i> (але: <i>легкий - легший</i>)</p>	<p>Зміни приголосних при творенні вищого ступеня прикметників та прислівників за допомогою суфікса -ш(ий)</p>	<p>[с] змінюється на -щ-: <i>високий - вищий</i></p>
відбувається	не відбувається	
<p>Приголосні основи к, ц змінюються на -ч-: <i>вік — вічний, пшениця — пшеничний</i></p>	<p>Зміни приголосних перед суфіксом -н-</p>	<p>У словах: <i>торішний, дворушник, соняшник, рушник, рушниця, мірошник, сердешний (бідлашний)</i></p>

ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРАВОПИС РОСІЙСЬКИХ ПРИЗВИЩ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

ВЕЛИКА ЛІТЕРА У ВЛАСНИХ НАЗВАХ ПИШЕТЬСЯ

В індивідуальних іменах людей, по батькові, прізвищах, псевдонімах, прізвиських: *Тарас Григорович Шевченко, Нечуй-Левицький, Нестор Літописець*

У назвах міфологічних істот і божеств, дійових осіб у байках і казках, кличках свійських тварин: *Перун, Дід Мороз, Лисиця, Рябко*

У назвах державних органів і найвищих посад: *Верховна Рада України, Президент України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України*

У географічних та топологічних власних назвах, територіальних найменуваннях: *Європа, Карпати, Поділля, Дніпро, Київ*

В астрономічних назвах: *Земля, Чумацький Шлях, Великий Хрест, Сатурн*

У назвах вулиць, майданів: *майдан Незалежності, бульвар Перова, Андріївський узвіз, проспект Дружби народів, вулиця Петра Сагайдачного*

У назвах держав, союзів держав, міжнародних організацій, областей, районів: *Україна, Сполучені Штати Америки, Організація Об'єднаних Націй, Броварський район, Співдружність Незалежних Держав, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Рада Безпеки, Європейське Економічне Співтовариство*

У назвах партій, центральних професійних, громадських та інших організацій: *Українська республіканська партія, Товариство української мови*

У першому слові назв академій, навчальних закладів, науково-дослідницьких установ, пам'яток культури, заводів, фабрик тощо: *Національна академія наук України, Будинок учителя, Академія наук України, Книжкова палата*

У назвах історичних подій, свят, культових книг, релігійних понять: *Полтавська битва, Новий рік, Великдень, Різдво, Божя Матір*

У першому слові складених назв заводів, фабрик, установ, трестів, кінотеатрів, парків культури та ін.: *фабрика «Киянка», кінотеатр «Київська Русь», кафе «Старий Київ»*

У першому слові та власних іменах у назвах творів літератури, різних друкованих видань, у назвах газет і журналів тощо: *«Слово о полку Ігоревім», газета «Вечірній Київ», журнал «Всесвіт»*

ЧАСТИНИ МОВИ

ІМЕННИК

Рід іменника

Чоловічий	Жіночий	Середній
-, -а, -я, -о	-а, -я, -	-о, -е, -а (-я)
<i>вітер, Ілля, Сава, Дніпро</i>	<i>груша, планета, ніч, земля</i>	<i>зерно, море, знання, коліща</i>

ЧИСЛО ІМЕННИКІВ

Мають форму і однини, і множини	Лише однини	Лише множини
<i>стіл — столи будинок — будинки людина — люди</i>	<i>старість мідь студентство</i>	<i>ножиці Гімалаї дрова</i>

ВІДМІНКИ ІМЕННИКІВ

Назва	Питання
називний	хто? що?
родовий	кого? чого?
давальний	кому? чому?
знахідний	кого? що?
орудний	ким? чим?
місцевий	на кому? на чому?
кличний	—

Поділ на відміни

Відміна	Закінчення	Приклади
Перша	-а, -я (чоловічого та жіночого роду)	<i>земля, ставка, гора, площа, стаття, діжа, Оксана, Ма- рія, Микола, нездара, голова, суддя</i>

Відміна	Закінчення	Приклади
Друга	нульове закінчення та -о, -е (чоловічого роду), -о,-е, -я (середнього роду)	<i>дядько, степ, коровай, дядище, вудилище, озеро, молоко, весілля, бажання, хотіння, горіння</i>
Третя	нульове закінчення (жіночого роду) та іменник <i>мати</i>	<i>мати, ніч, піч, зустріч, карусель, честь, мораль, даль, чернь, акварель, область, користь, неповторність</i>
Четверта	-а, -я (середнього роду); при відмінюванні з'являються суфікси -ат-, -ят-, -ен-	<i>теля, лоша, поросля, слоненя, дитинча, ім'я</i>

Поділ на групи

Тверда	М'яка	Мішана
Основа на твердий приголосний	Основа на м'який приголосний	Основа на шиплячий приголосний
<i>коса, роса, Ганна, корова, Микола, ставка, собака, діброва</i>	<i>земля, рілля, Ілля, стаття, свиня, воля, доля, краля</i>	<i>листоноша, каша, душа, проща</i>

Відмінкові закінчення іменників I відміни

Відмінки	Однина			Множина		
	тверда	м'яка	мішана	тверда	м'яка	мішана
	<i>квітка</i>	<i>вишня, лінія</i>	<i>межа</i>	<i>квітки</i>	<i>вишні, лінії</i>	<i>межі</i>
Н.	-а	-я	-а	-и	-і (-ї)	-і
Р.	-и	-і (-ї)	-і	-	-	-
Д.	-і	-і (-ї)	-і	-ам	-ям	-ам
З.	-у	-ю	-у	-и	-і (ї)	-і
О.	-ою	-єю, (-єю)	-єю	-ами	-ями	-ами
М.	-і	-і (-ї)	-і	-ах	-ях	-ах
Кл.	-о	-е (-є)	-е	-и	-і	-і

Відмінкові закінчення іменників II відміни

Відмінки	Однина			Множина		
	тверда	м'яка	мішана	тверда	м'яка	мішана
	<i>двір, батько, сито</i>	<i>кобзар, край, сонце, життя</i>	<i>школяр, дощ, плече</i>	<i>двори, сита</i>	<i>кобзарі, краї, знання</i>	<i>дощі, плечі</i>
Н.	- , -о	- , -е, -я	- , -е	-и, -а	-і (-ї), -я	-і
Р.	-а, -у	-я, -ю	-а, -у	-ів, -	-ів, (-їв), -	-ів, -
Д.	-ові, -у	-еві, -єві, -ю	-еві, -у	-ам	-ям	-ам
З.	=Н., =Р.	=Н., =Р.	=Н., =Р.	=Н., =Р.	=Н., =Р.	=Н., =Р.
О.	-ом	-ем, -єм, -ям	-ем	-ами	-ями	-ами
М.	-ові, -і, -у	-еві, -єві, -і, -ї, -ю	-еві, -і, -у	-ах	-ях	-ах
Кл.	-е, -у, -о	-ю, -е	-у, -е	=Н: -и, -а	=Н: -і, -ї, -я	=Н: -і

Відмінкові закінчення іменників III відміни

Відмінки	Однина		Множина	
	<i>вість, суміш</i>	<i>мати</i>	<i>вісті, суміші</i>	<i>матері</i>
Н.	-	и	-і	і
Р.	-і	матер-і	-ей	матер-ів
Д.	-і	матер-і	-ям, -ам	матер-ям
З.	-	матір	-і	матер-ів
О.	-ю	матір'-ю	-ями, -ами	матер-ями
М.	-і	матер-і	-ях, -ах	матер-ях
Кл.	-е	мамо	-і	матер-і

Відмінкові закінчення іменників IV відміни

Відмінки	Однина		Множина	
	<i>курча</i>	<i>ім'я</i>	<i>курчата</i>	<i>імена</i>
Н.	-а	-я	-ат-а	-ен-а
Р.	-ат-и	-ен-і, -я	-ат	-ен
Д.	-ат-і	-ен-і	-ат-ам	-ен-ам
З.	-а	-я	-ат, -ат-а	-ен-а
О.	-ам	-ен-ем, -ям	-ат-ами	-ен-ами
М.	-ат-і	-ен-і	-ат-ах	-ен-ах
Кл.	-а	-я	-ат-а	-ен-а

Відмінювання іменників, що мають тільки множину

Н.	люди	сходи	граблі
Р.	людей	сходів	граблів
Д.	людям	сходам	граблям
З.	людей	сходи	граблі
О.	людьми	сходами	граблями
М.	людях	сходах	граблях
Кл.	люди	сходи	граблі

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕН

1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я**, відмінюються як відповідні іменники **I відміни**.

Однина							
Тверда група				М'яка група			
Н.	Микол-а	Ганн-а	Н.	Ілл-я	Соломі-я	Мотр-я	Натал-я
Р.	Микол-и	Ганн-и	Р.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і

Однина							
Тверда група				М'яка група			
Д.	Микол-и	Ганн-і	Д.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і
З.	Микол-у	Ганн-у	З.	Ілл-ю	Соломі-ю	Мотр-ю	Натал-ю
О.	Микол-ою	Ганн-ою	О.	Ілл-ею	Соломі-ею	Мотр-ею	Натал-ею
М.	Микол-і	Ганн-і	М.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і
Кл.	Микол-о	Ганн-о	Кл.	Ілл-е	Соломі-є	Мотр-е	Натал-ю
Множина							
Н.	Микол-и	Ганн-и	Н.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і
Р.	Микол	Ганн	Р.	Ілл-ів	Соломії	Мотр	Наталь
Д.	Микол-ам	Ганн-ам	Д.	Ілл-ям	Соломі-ям	Мотр-ям	Натал-ям
З.	Микол	Ганн	З.	Ілл-ів	Соломії	Мотр	Наталь
О.	Микол-ами	Ганн-ами	О.	Ілл-ями	Соломі-ями	Мотр-ями	Натал-ями
М.	Микол-ах	Ганн-ах	М.	Ілл-ях	Соломі-ях	Мотр-ях	Натал-ях
Кл.	Микол-и	Ганн-и	Кл.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і
<p><i>Примітка.</i> Кінцеві приголосні основи г, к, х у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням -і змінюються на з, ц, с: <i>Ольга — Ользі, Палажка — Палажці, Солоха — Солосі.</i></p>							
<p><i>Примітка.</i> У жіночих іменах типу <i>Одарка, Параска</i> в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук о: <i>Одарок, Парасок.</i></p>							

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **О**, відмінюються як відповідні іменники **II** відміни.

Однина							
Тверда група				М'яка група			Мішана група
Н.	Олег	Антін	Дмитр-о	Сергі-й	Ігор	Терень	Тиміш
Р.	Олег-а	Антон-а	Дмитр-а	Сергі-я	Ігор-я	Терен-я	Тимош-а

Однина							
Тверда група				М'яка група			Мішана група
Д.	Олег- ові (-у)	Антон- ові (-у)	Дмитр- ові (-у)	Сергі- єві (-ю)	Ігор- єві (-ю)	Терен- єві (-ю)	Тимош- єві (-у)
З.	Олег- а	Антон- а	Дмитр- а	Сергі- я	Ігор- я	Терен- я	Тимош- а
О.	Олег- ом	Антон- ом	Дмитр- ом	Сергі- єм	Ігор- ем	Терен- ем	Тимош- ем
М.	Олег- ові	Антон- ові	Дмитр- ові	Сергі- єві	Ігор- єві	Терен- єві	Тимош- єві
Кл.	Олег-у	Антон-е	Дмитр-е	Сергі-ю	Ігор-е	Терен-ю	Тимош-е
Множина							
Н.	Олег- и	Антон- и	Дмитр- и	Сергі- ї	Ігор- ї	Терен- ї	Тимош- ї
Р.	Олег- ів	Антон- ів	Дмитр- ів	Сергі- їв	Ігор- їв	Терен- їв	Тимош- їв
Д.	Олег -ам	Антон- ам	Дмитр- ам	Сергі- ям	Ігор- ям	Терен- ям	Тимош- ам
З.	Олег- ів	Антон- ів	Дмитр- ів	Сергі їв	Ігор- їв	Терен- їв	Тимош- їв
О.	Олег- ами	Антон- ами	Дмитр- ами	Сергі- ями	Ігор- ями	Терен- ями	Тимош- ами
М.	Олег- ах	Антон- ах	Дмитр- ах	Сергі- ях	Ігор- ях	Терен- ях	Тимош- ах
Кл.	Олег-и	Антон-и	Дмитр-и	Сергі-ї	Ігор-ї	Терен-ї	Тимош-ї
<i>Примітка. В іменах типу Антін, Нестір, Ничипір, Прокіп, Сидір, Тиміш, Федір -і</i> виступає тільки в називному відмінку, у непрямих -о: <i>Антоня, Антонові, Нестора, Несторові, але: Авенір -Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра.</i>							
<i>Примітка. Імена, що закінчуються в називному відмінку на -р, у родовому мають закінчення -а: Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозар — Світозара, але: Ігор — Ігоря, Лазар — Лазаря.</i>							
<i>Примітка. Ім'я Лев при відмінюванні має паралельні форми: Лева й Льва, Левові й Львові.</i>							

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на *приголосний*, відмінюються як відповідні іменники **III відміни**.

Однина		
Н.	Любов	Нінель
Р.	Любов- і	Нінел- і
Д.	Любов- і	Нінел- і
З.	Любов	Нінель
О.	Любов'- ю	Нінелл- ю
М.	Любов- і	Нінел- і
Кл.	Любов- е	Нінел- е

Примітка. Форми множини від таких імен майже не вживаються.

ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕН ПО БАТЬКОВІ

Відмінювання жіночого імені по батькові

Н.	Марі- я	Василівн- а	Андріївн- а	Іллівн- а
Р.	Марі- ї	Василівн- и	Андріївн- и	Іллівн- и
Д.	Марі- ї	Василівн- і	Андріївн- і	Іллівн- і
З.	Марі- ю	Василівн- у	Андріївн- у	Іллівн- у
О.	Марі- єю	Василівн- ою	Андріївн- ою	Іллівн- ою
М.	Марі- ї	Василівн- і	Андріївн- і	Іллівн- і
Кл.	Марі- є	Василівн- о	Андріївн- о	Іллівн- о

Відмінювання чоловічого імені по батькові

Н.	Іван	Петрович	Кирило	Васильович
Р.	Іван- а	Петрович- а	Кирил- а	Васильович- а
Д.	Іван- ові	Петрович- у	Кирил- ові	Васильович- у
З.	Іван- а	Петрович- а	Кирил- а	Васильович- а
О.	Іван- ом	Петрович- ем	Кирил- ом	Васильович- ем
М.	Іван- ові	Петрович- у	Кирилов- і	Васильович- у
Кл.	Іван- е	Петрович- у	Кирил- е	Васильович- у

Примітка. Якщо імена по батькові утворені від імен, що закінчуються на **-ї** (*Сергій, Віталій, Юрій*), то в чоловічих іменах та по батькові зберігається **-ї**: *Сергійович, Юрійович, Віталійович*, а в жіночих виступає суфікс **-ївн**: *Анатоліївна, Сергіївна, Юріївна, Олексіївна, Геннадіївна*.

КЛИЧНИЙ ВІДМІНОК ІМЕННИКІВ

І відміна		Однина	
Закінчення -О мають:	Закінчення -Е мають:	Закінчення -Ю мають:	
іменники твердої групи: <i>дружина, Ганно, книжко, Михайлівно, перемого, сестро</i>	іменники м'якої та мішаної групи, а також <i>Ілле</i> -Є — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: <i>воле, земле, Катре, робітнице, душе, круче; Маріє, мріє, сім'є, Соломіє</i>	деякі пестливі іменники м'якої групи: <i>бабусю, Галю, доню, матусю, тітусю</i>	
<p>Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: <i>Ганно Іванівно, Маріє Василівно.</i></p>			
<p>Множина. Іменники мають форму, однакову з називним: <i>баби, жінки, робітниці.</i></p>			
II відміна		Однина	
Закінчення -У мають:	Закінчення -Ю мають:	Закінчення -Е мають:	
іменники твердої групи (зокрема із суфіксами -ИК, -ОК, -К-о), іншомовні імена на Г, К, Х і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім Ж): <i>батьку, синку, ударнику, Джекку, Жаку, Людовігу, Фрідріху; погоничу, слухачу, товаришу; також іменники діду, сицу, тату</i>	іменники м'якої групи: <i>Віталію, вчителю, Грицю, краю, лікарю, місяцю, пролетарю, ясеню</i>	безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом -ЕЦЬ та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на Ж, Ч, Ш, ДЖ і загальні назви з основою на Р, Ж : <i>Богдане, голубе, друже, козаче, мосте, орле, Петре, соколе, Степане, чумаче; женче (від женець), кравче, молодче, хлопче, шевче (але: бійцю, знавцю); гусляре, Довбуше, маляре, стороже, тесляре, школяре</i>	1. Прізвища прикметникового походження на -ІВ (-ІВ), -ОВ, -ЕВ (-ЄВ), -ИН, -ІН (-ІН) , як <i>Глібов, Королів, Пушкін, Романишин, Тютчев, Чапаєв, Щоголів</i> , при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: <i>Глібов і Глібове</i> . 2. Географічні назви, до складу яких входять значені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення -Е : <i>Києве, Лебедине, Львовє</i>

<p>Примітка. У звертаннях, що складаються із двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше, так і друге слово, хоч друге може мати й форму називного відмінка: <i>добродію бригадире (бригадир), пане лейтенанте (лейтенант)</i>.</p>
<p>Примітка. У звертаннях, що складаються із загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: <i>brate Петре, друже Грицю, колего Степане, пані Катерино, товаришу Віталію</i>.</p>
<p>Примітка. У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: <i>друже Максименко, колего Іванчук, добродійко Скірда, товаришу Гончар</i>.</p>
<p>Примітка. У звертаннях, що складаються із двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: <i>Володимире Хомичу, Галино Іллівно, Маріє Василівно, Петре Кузьмичу, Ярославле Андрійовичу</i>.</p>
<p>Множина. Мають форму, однакову з називним: <i>брати, робітники; діячі, товариші; краї, учителі, пролетарі; моря, села</i>.</p>

III відміна Однина	Множина
Іменники цієї відмини мають закінчення -Е : <i>вісте, любове, радосте, смерте</i>	Іменники мають закінчення -І : <i>відповіді, вісті, осі, тіні; ночі, подорожі</i>

IV відміна Однина	Множина
Мають закінчення -Я (після шиплячих -А): <i>галчєня, голуб'я, дитя, ім'я, козеня, плем'я; коліща, курча, лоша</i>	Мають форму на -ЯТ-а (після шиплячого -АТ-а) й -ЕН-а : <i>гусята, телята; курчата, лошата; імена, племена</i>

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ

ПРАВОПИС ВІДМІНКОВИХ ЗАКІНЧЕНЬ ІМЕННИКІВ ІІ ВІДМІНИ У РОДОВОМУ ВІДМІНКУ

Примітка. Деякі іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини можуть мати паралельні закінчення *-а(-я)*, *-у(-ю)*. Це залежить від значення [папера (документа) — паперу (матеріалу); каменя (однієї штуки) — каменю (матеріалу); листа (написаного) — листу (на дереві)] і наголосу (моста — мосту, стола — столу, двора — двору).

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ ПРИКМЕТНИКІВ

ВІДМІНЮВАННЯ ЧИСЛІВНИКІВ

Відмінювання числівника *один*

Відмі- нок	Однина		Множина для всіх родів
	чоловічий і середній	жіночий	
Н.	один, одно (одне)	одна	одні
Р.	одного	однієї (одної)	одних
Д.	одному	одній	одним
З.	=Н. або Р.	одну	=Н. або Р.
О.	одним	однією (одною)	одними
М.	(на) одному	(на) одній	(на) одних

Відмінювання числівників *два, три, чотири*

Н.	два, дві	три	чотири
Р.	двох	трьох	чотирьох
Д.	двом	трьом	чотирьом
З.	=Н. або Р.	=Н. або Р.	=Н. або Р.
О.	двома	трьома	чотирма
М.	(на) двох	(на) трьох	(на) чотирьох

**Відмінювання числівників
від п'яти до дев'ятнадцяти**

Н.	шість	десять
Р.	шести (шістьох)	десяти (десятьох)
Д.	шести (шістьом)	десяти (десятьом)
З.	шести (шістьох)	десяти (десятьох)
О.	шістьма (шістьома)	десятьма (десятьома)
М.	(на) шести (шістьох)	(на) десяти (десятьох)

Відмінювання числівників на -дцять і -десят

Н.	тридцять	п'ятдесят
Р.	тридцяти (тридцятьох)	п'ятдесяти (п'ятдесятьох)
Д.	тридцяти (тридцятьом)	п'ятдесяти (п'ятдесятьом)
З.	тридцять (тридцятьох)	п'ятдесят (п'ятдесятьох)
О.	тридцятьма (тридцятьома)	п'ятдесятьма (п'ятдесятьома)
М.	(на) тридцяти (тридцятьох)	(на) п'ятдесяти (п'ятдесятьох)

**Відмінювання числівників
сорок, дев'яносто, сто**

Н.	сорок	дев'яносто	сто
Р.	сорока	дев'яноста	ста
Д.	сорока	дев'яноста	ста
З.	сорок	дев'яносто	сто
О.	сорока	дев'яноста	ста
М.	сорока	дев'яноста	ста

**Відмінювання числівників
двісті-чотириста, п'ятсот-дев'ятсот**

Н.	двісті	чотириста	п'ятсот
Р.	двохсот	чотирьохсот	п'ятисот
Д.	двомастам	чотирьомстам	п'ятистам
З.	=Н. або Р.	=Н. або Р.	= Н. або Р.
О.	двомастами	чотирмастами	п'ятьмастами, п'ятьомастами
М.	(на) двохстах	(на) чотирьохстах	(на) п'ятистах

Відмінювання дробових числівників

Н.	одна друга	чотири сьомі
Р.	однієї (одної) другої	чотирьох сьомих
Д.	одній другій	чотирьом сьомим
З.	одну другу	чотири сьомі
О.	однією (одною) другою	чотирма сьомими
М.	(на) одній другій	(на) чотирьох сьомих

**Відмінювання
складених порядкових
числівників**

Н.	двісті сорок п'ятий
Р.	двісті сорок п'ятого
Д.	двісті сорок п'ятому
З.	двісті сорок п'ятий (п'ятого)
О.	двісті сорок п'ятим
М.	(на) двісті сорок п'ятому

**Відмінювання
збірних числівників
обоє, обидва, обидві**

Н.	обоє	обидва, обидві
Р.	обох	обох
Д.	обом	обом
З.	=Н. або Р.	=Н. або Р.
О.	обома	обома
М.	(на) обох	(на) обох

ЗВ'ЯЗОК ЧИСЛІВНИКІВ З ІМЕННИКАМИ

Один узгоджується з іменником у роді, числі, відмінку:
*один день,
одна година,
одне слово*

Два має дві форми роду:
два (чоловічий),
дві (жіночий):
*два плуги, поля;
дві долини*

Два, три, чотири + іменник Н.в. мн.:
два явори, три камені, чотири яблуні.
Означення може бути у формі Н.в. мн. або Р.в. мн.:
два старих (старі) дуби

П'ять і далі + іменник Р.в. мн.:
*п'ять сторінок,
десять днів,
сто двадцять кілометрів*

Сотня, десяток, дюжина, копа, пара, сила, маса, юрба, табун + іменник Р.в. мн.:
*сотня козаків,
десяток яблук,
сила людей*

Половина, третина, чверть + іменник Р.в. мн. та одн.:
*половина відра (відер),
третина склянки (склянок),
чверть бочки (бочок)*

Неозначено-кількісні, збірні + іменник Р.в. мн.:
*кілька годин,
п'ятеро дітей*

Дробові + іменник Р.в. одн.:
дві третини розчину

Півтора, півтори + іменник Р.в. одн.:
*півтора метра,
півтори години*

Порядкові узгоджуються з іменниками у роді, числі й відмінку:
*сьомий день, сьома година, сьоме число,
сьомого дня,
сьомі числа*

ЗВ'ЯЗОК ЧИСЛІВ- НИКІВ З ІМЕН- НИКА- МИ

ПРАВОПИС ПРИСЛІВНИКІВ

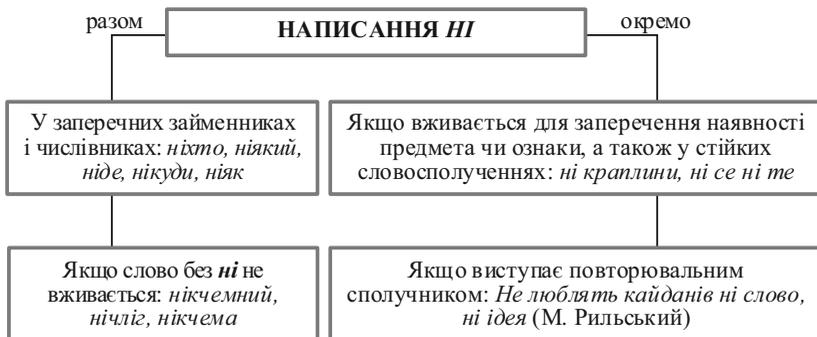

ПРАВОПИС СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ

ПРАВОПИС НЕ, НІ З РІЗНИМИ ЧАСТИНАМИ МОВИ

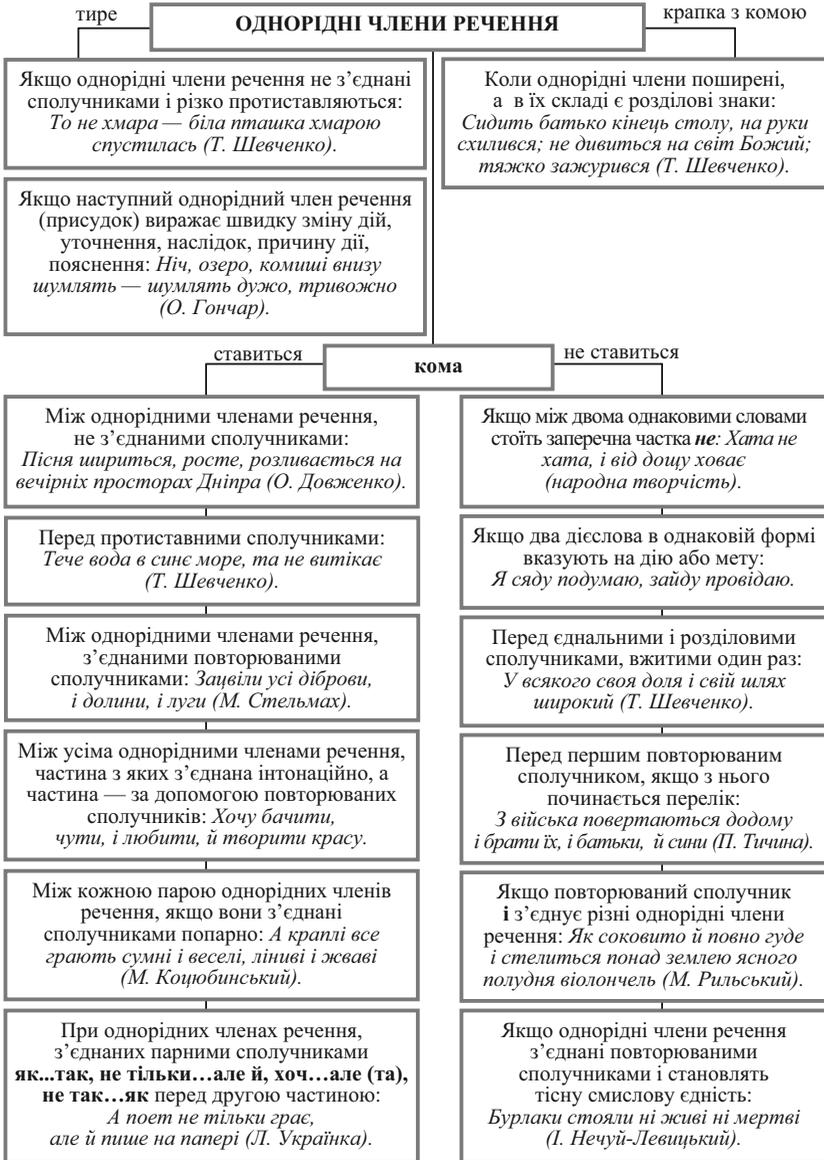

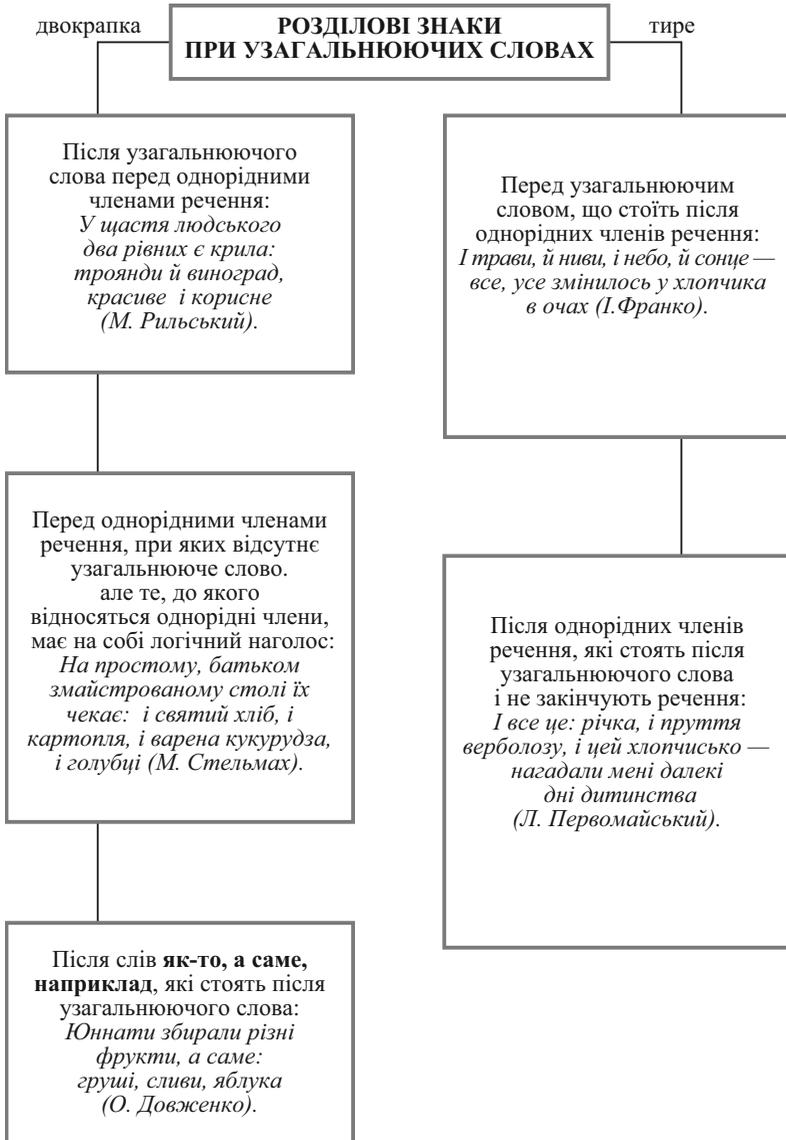
ТИРЕ МІЖ ПІДМЕТОМ І ПРИСУДКОМ ТА НА МІСЦІ ПРОПУЩЕНОГО ЧЛЕНА РЕЧЕННЯ

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ НИХ

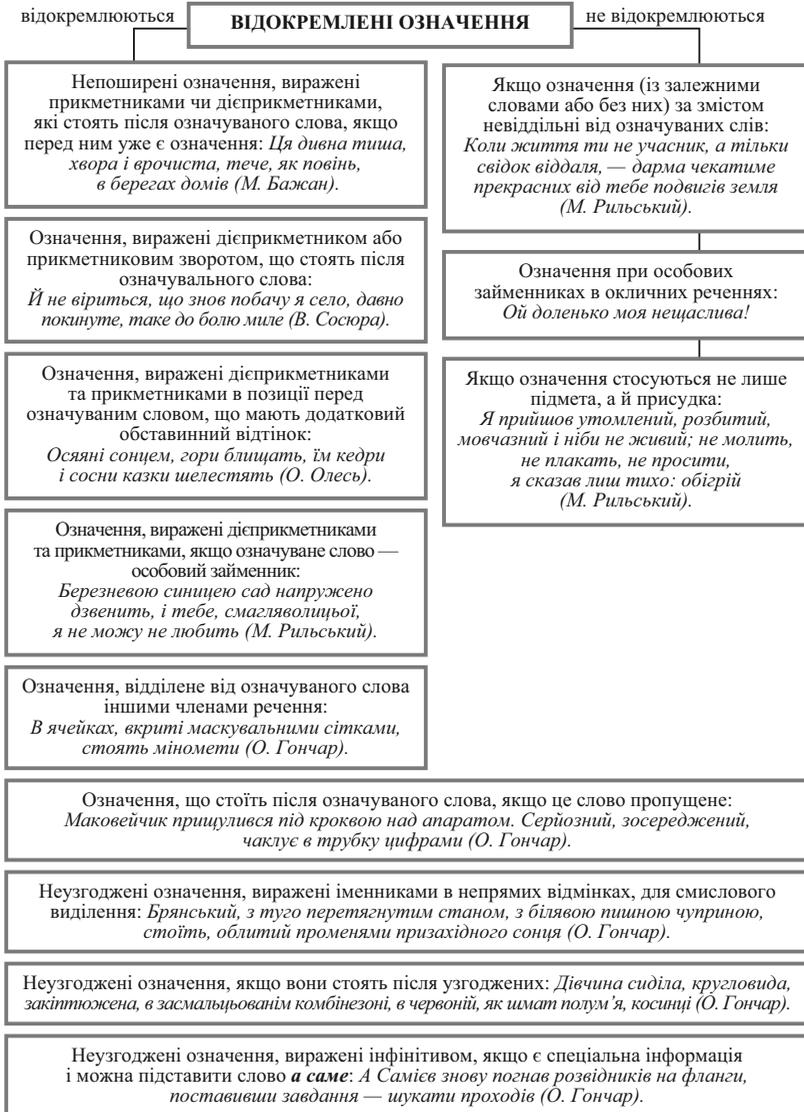

УЗАГАЛЬНЮЮЧІ СЛОВА. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ НИХ

ВІДОКРЕМЛЕНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ НИХ

Відокремлені означення

Відокремлені приклади

відокремлюються

ВІДОКРЕМЛЕНІ ПРИКЛАДКИ

не відокремлюються

Що приєднуються за допомогою слова **як** і мають обставинний відтінок: *Як справжній митець, Галина Кальченко вміла захоплюватись, природною була її глибока схвильованість (О. Гончар).*

Що приєднується за допомогою слів **тобто, або, так званий, на ім'я, на прізвище, родом**: *Ні, людський хлопець, дядька Лева небіж, Лукаш на імення (Л. Українка).*

Стоять після означуваного слова: *І в шумі перлистім вируючих вод пливають кораблі, мої птахи веселі, а з диких пород виростає завод, і вітер надхмарні жене каруселі (М. Драй-Хмара).*

Стоять перед пояснювальним словом і мають обставинний відтінок: *Чудовий піаніст, Лисенко надзвичайно тонко й художньо передавав твори Шумана, Шопена, Ліста (В. Дяченко).*

Якщо стосується особливого займенника: *Він жив поміж нас, найкращий серед нас, серед людей, у кого зброя — слово (М. Рильський).*

За допомогою тире

Прикладка, що означає «в ролі кого або чого виступає предмет»: *Як представник і керівник радикальної партії Франко багато раз їжджав по Галичині, виступав на селянських вічах (О. Дей).*

Поширені прикладки, що мають особливе смислове навантаження: *А на поріг пнеться вже друге маля — Орися, материна доня (А. Головка).*

Якщо прикладки мають у своєму складі розділові знаки: *Мабуть, тільки значна особистість може дозволити собі розмовяти з людьми своїм природним голосом — голосом правди, пристрасті, чистої непідробленої любові (О. Гончар).*

Якщо прикладки стоять у кінці речення: *Зоя мовби стає на певний час тим осередком, де схречуються розбурхані пристрасті багатьох розпалених працею людей — бригадирів, механіків, обліковців (О. Гончар).*

Відокремлені додатки

ВІДОКРЕМЛЕНІ ДОДАТКИ

Із значенням включення, виключення, заміщення, які починаються словами **зокрема, особливо, за винятком, на відміну від** та ін. залежно від смислового і стилістичного навантаження:

Микола, замість панського лану, вийшов на своє поле (І. Нечуй-Левицький).

Додатки із словом **крім (окрім), опріч** відокремлюються завжди:
Трилога проникала все глибше в душу Софії, і вже вона ні про що не могла думати, окрім своєї дитини (В. Дрозд).

Розділові знаки при відокремлених обставинах

відокремлюються

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВІДОКРЕМЛЕНИХ ОБСТАВИНАХ

не відокремлюються

Обставини, виражені дієприслівниковим зворотом:
Після років розлуки з тобою я, забувши ясну твою вроду, повернусь і скажу: будь такою, яку вимріяв я у негодю (М. Нагнибіда).

Якщо дієприслівниковий зворот виступає в ролі однорідного члена з невідокремленою обставиною та поєднується з нею неповторюваним єдналим сполучником:
Сміючись та розповідаючи якісь цікаві історії, він весь час ходив по кімнаті.

Обставини, виражені одиничними дієприслівниками, що означають додаткову дію, час, причину, умову, але не спосіб дії:
Степ мовби спочиває, вичахаючи, м'яко оповиваючись духмяними сутінками (О. Гончар).

Якщо дієприслівниковий зворот починається підсилювальною часткою **і(й)**:
Вони могли голосувати і не дотримуючись регламенту.

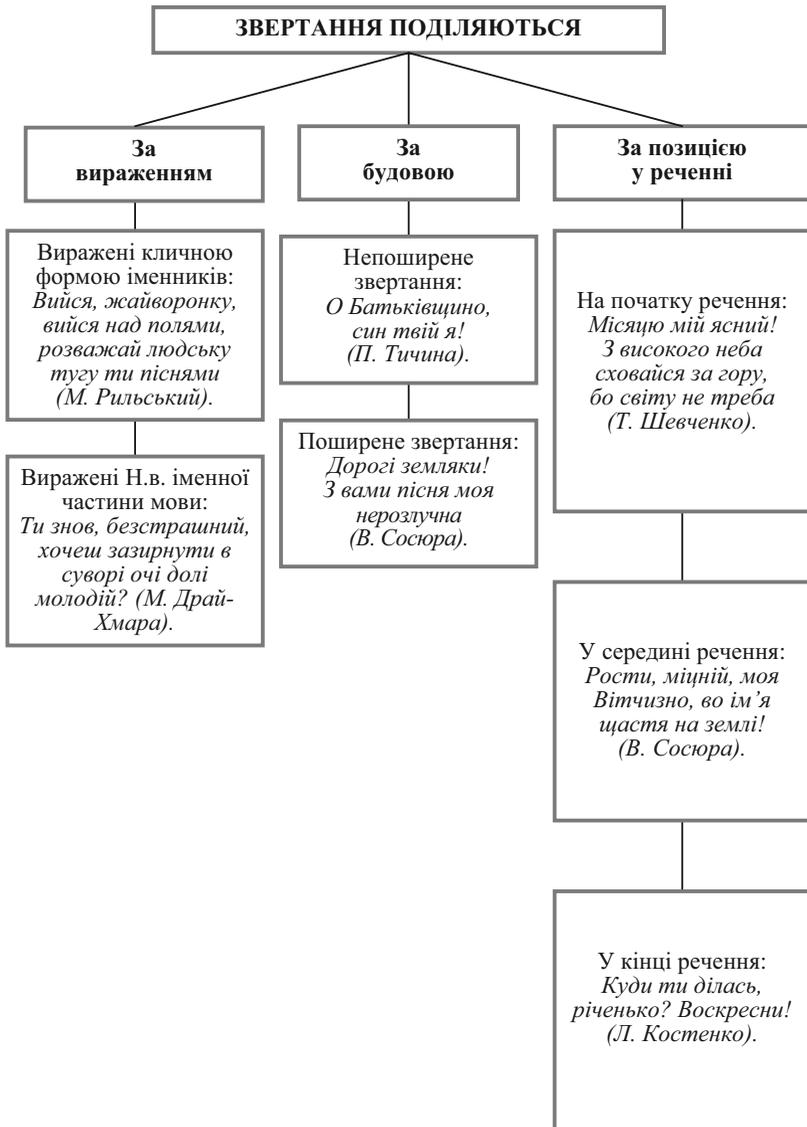
Якщо дієприслівниковий зворот утворюється дієприслівником і сполучним словом **який** і входить до складу підрядної означальної частини складнопідрядного речення:
Українська народна творчість — це світ, поринувши в який стаєш духовно багатим.

Обставини, виражені іменниками з прийменниками **всупереч, наперекір, попри, незважаючи на, на відміну, внаслідок** та ін. з інтонаційно-смислового погляду (за бажанням автора): *Всупереч зовісній легковажності, Люба напрочуд чесно вміла зберігати таємниці (О. Гончар).*

Деякі дієприслівникові звороти фразеологічного типу: *Працювати не покладаючи рук.*

Обставини, що мають значення способу дії і стоять при присудку або в абсолютному кінці речення: *Він стояв вагаючись (М. Коцюбинський).*

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ЗВЕРТАННЯХ

Примітка. Звертання у реченні виділяються комами або знаком оклику.

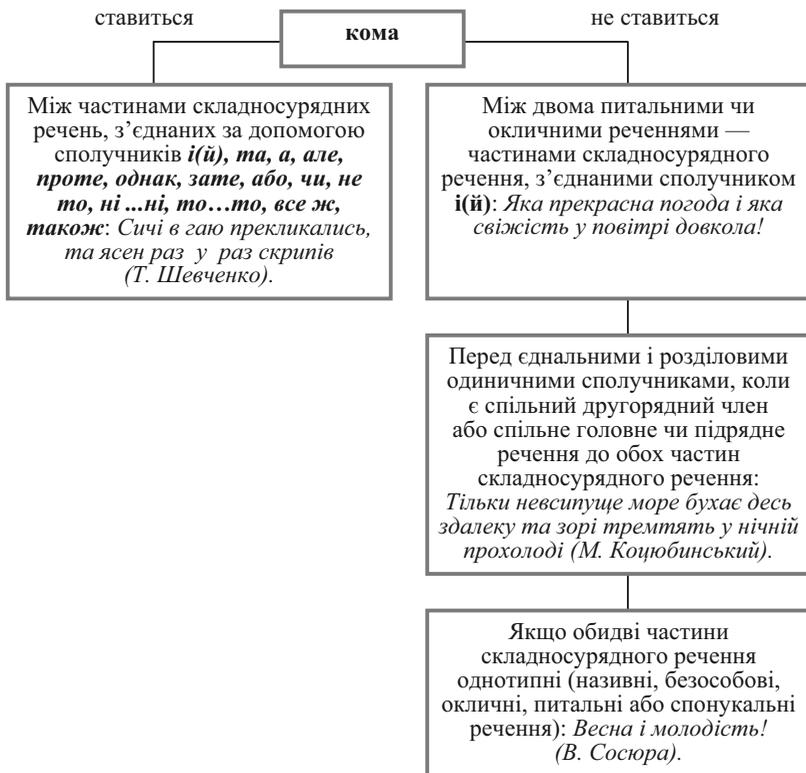
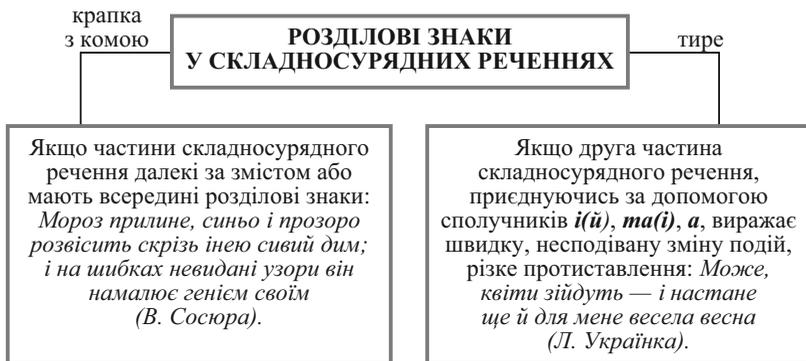
ВСТАВНІ ТА ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЯХ

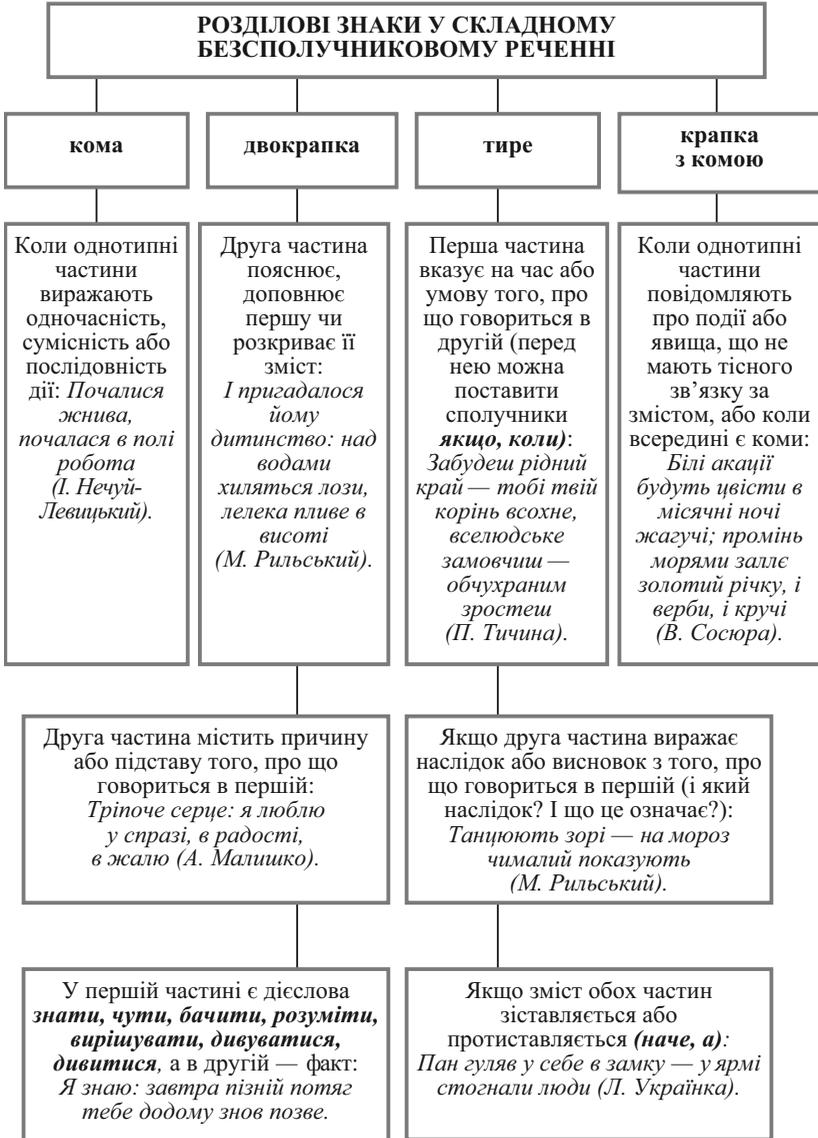
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ У СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

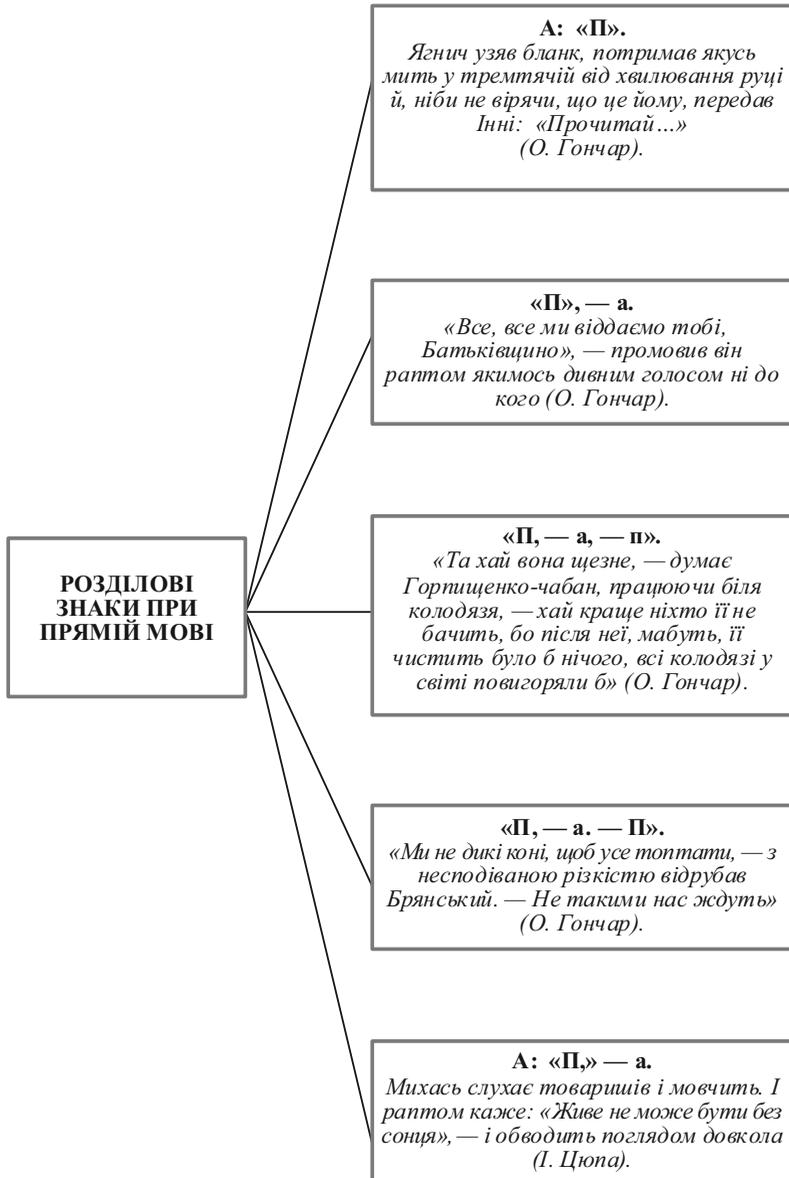
Розділові знаки у складнопідрядних реченнях

кома ставиться	кома не ставиться
РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ У СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ	
<p>Підрядне речення, що стоїть на початку, всередині або у кінці речення: <i>В одному місці, де небо сходилось з морем, де білів легенький туман, з'явилась чорна пляма (І. Нечуй-Левицький).</i></p>	<p>Якщо після головної частини перед сполучником підрядності або сполучним словом стоїть частка не або повторюваний сполучник сурядності: <i>Учнів цікавило у друкарні і як народжуються газети, і як друкуються книги.</i></p>
<p>Перед підрядним означальним, що починається сполучними словами хто, що, який, котрий: <i>Щаслив, хто в парості гілля сади граючого читас.</i></p>	<p>Якщо підрядне речення, що стоїть після головного, складається тільки з одного відносного слова або словосполучення (займенника): <i>Підв'язуючи світлий виноград, сміється дівчина не знати з чого.</i></p>
<p>Якщо підрядне речення, що стоїть після головного, складається з відносного слова чи словосполучення, до якого прилягає інше слово або частка: <i>Я не міг здогадатися, що це.</i></p>	<p>Якщо перед сполучником як, ніби стоять слова зовсім, майже: <i>Син завшишки майже як батько.</i></p>
<p>Неповні підрядні речення і порівняльні звороти, які приєднуються до головного сполучниками як, мов, немов, ніби, ніж, щоб: <i>Стежина, неначе лоза виноградна, тнеться по білій стіні гори (Д. Павличко).</i></p>	<p>У словосполученнях більш ніж, менш ніж, не пізніше як, не раніше як: <i>Урожай буде зібрано не пізніше як у серпні.</i></p>
<p>Між однорідними підрядними реченнями, не з'єднаними сурядними сполучниками: <i>Вона побачила тишиний сад, де між зеленими яблунями росло дерево з золотими яблуками, де на дереві шугали й стівали райські птиці (І. Нечуй-Левицький).</i></p>	<p>У суцільних висловах, близьких за значенням до іменної частини складеного присудка або до обставини способу дії, а також у порівняннях фразеологічного типу: <i>А дощ все ллє як із відра.</i></p>
<p>Між однорідними підрядними реченнями, з'єднаними повторюваними сполучниками сурядності: <i>Його завжди цікавило у майстерні і як збирають ці пристрої, і як утворюють такі кумедні механізми.</i></p>	<p>Між однорідними підрядними реченнями, з'єднаними неповторюваними єднальними або розділовими сполучниками: <i>Всім відомо, куди він з'як ходити і де він лиха набрався (Л. Глібов).</i></p>
<p>Якщо підрядне стоїть після головного, з'єднується складеними сполучниками типу тому що, в міру того як, так що тощо, кома ставиться перед усім сполучником або всередині його: <i>Туман слався по полю, так що дерева потопали в ньому.</i></p>	<p>Якщо підрядне речення із складеним сполучником стоїть перед головним, то сполучник не розділяється: <i>Після того як Ленінград скинув із себе тягар блокади, ми побували в цьому величному і гордому місті (М. Рильський).</i></p>
<p>Перед складеним сполучником, якщо підрядне речення з'єднується з головним сполучником: в той час як, перш ніж, лише коли, тоді як, навіть якщо: <i>Вірш необхідно уважно прочитати, перш ніж вивчити його напам'ять.</i></p>	
<p>При збігу двох сполучників, якщо при вилученні підрядного не вимагається перебудова головного: <i>Іван Антонович кричав, що доки командує ротою, нікому не дозволить створювати в ній нездорові взаємини (О. Гончар).</i></p>	

Розділові знаки у складному безсполучниковому реченні

РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

КОМА

**У простому реченні кома ставиться
в таких випадках:**

<i>Правила</i>	<i>Приклади</i>
Між однорідними членами речення, якщо між ними немає сполучника або сполучник протиставний	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Сниться мені поле, вечори барвисті, береги пахучі рідного Дінця (В. Сосяра).</i> 2. <i>Червоніє круглолиций, горить, а не сяє (Т. Шевченко).</i> 3. <i>Весело було нам жити, але так важко!</i>
Між однорідними членами речення, якщо сполучник повторюваний	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Сонце обзолотило промінням і груші, і вишні, і яблука.</i> 2. <i>Хотілось би тебе побачити і обійняти, і розказати тобі про своє життя.</i>
Перед сполучниками а також, а то й, та й, та ще , що приєднують до перерахованого ще один елемент	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Ходить сонце небом синім, наче берегами, ще й сміється до людини теплими очами.</i> 2. <i>Хочеться поїхати далеко, може, в Москву, а то й у Париж.</i>
Перед другим з парних сполучників не тільки... але й, не тільки... а й, як... так, не так... як, хоч... але, не стільки... скільки при однорідних членах речення	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Побував я не тільки в містах рідної країни, але й за кордоном.</i> 2. <i>Думається йому не так про навчання, як про рідне село, про матір, друзів далеких.</i>
Перед словами а саме, як-от, як після узагальнюючих слів	<i>Усе цікавило молодих студентів, а саме: що будуть вчити, яка їх чекає практика, ну й, звичайно, як же вони будуть відпочивати.</i>

<i>Правила</i>	<i>Приклади</i>
При повторенні того самого слова	1. Сонце, сонце сходить над землею! 2. Весно, весно, завітай до нас, обігрій скоріш своїм ласкавим сонцем!
Після і перед звертаннями	1. Мамо, знову я спішу до тебе відігритим серцем зболеним своїм. 2. Ти б послухався мене, синку!
Після вигуків	1. Ой, що ж це таке сталося! 2. Ай-яй-яй, де ж це ви були?
Після стверджувальних слів <i>так, еге, гаразд, авжеж, аякже</i> , після заперечення <i>ні</i> , запитання <i>що?</i> та підсилювальних слів <i>що ж</i> , якщо далі йде основне речення	1. Так, я знаю правду найсвітлішу! 2. Ні, не хочу кривдою я жити! 3. Що ж, так тому і бути — нічого не поробиш...
Перед і після вставних слів і вставних речень	1. Кажуть, мудрість приходить з роками. 2. А вона, уявіть, зупинилася в тумить (В. Сосюра). 3. По-перше, треба знати хоч назву предмета.
При виділенні порівняльних зворотів зі словами <i>як, мов, немов, наче, неначе, ніби, як, ніж</i>	1. Дівчина, як калина червоная. 2. По берегам розлогі верби, немов зелені рукави. 3. На мулах нешвидких вона верталась із ясного саду, ясна, як сад, і радісна, як сміх (М. Рильський).
При виділенні поширених і непоширених прикладок	1. Допомогала їй дівчинка, дочка Пимона Базалії (А. Шиян). 2. Легенди про нього, Якова, створювали слободяни (А. Шиян).
При виділенні уточнюючих зворотів	1. А барвінок притоптаний, коло тину засихає, в'яне (Т. Шевченко). 2. А там, за рікою, сплелись парубочі дзвінки, розгонисті, гарячі голоси (М. Рильський).

<i>Правила</i>	<i>Приклади</i>
При виділенні відокремлених членів речення (означень, додатків, обставин)	<ol style="list-style-type: none"> 1. На відміну від рік, вода у ставках стояча. 2. Батько сидів з веслом на кормі, веселий і дужий. 3. Часом я засинав ще до вечері, дивлячись на зорі, або на Десну, або на вогонь, де варилася каша (О. Довженко).

Кома не ставиться в таких випадках:

Між неоднорідними означеннями	<ol style="list-style-type: none"> 1. Усю гору перетинають ажурні металеві опори, по них біжать проводи високої напруги. 2. Стояла темна осіння ніч над сонною землею.
Між однорідними означеннями з розділовим неповторюваним сполучником	<i>Побачив я батька і матір — аж серце потепліло.</i>
Після вигуку, що стоїть перед особовим займенником	<i>Ой ти, мати моя мила, ластівко моя!</i>
Перед порівняльним сполучником у фразеологічних зворотах	<ol style="list-style-type: none"> 1. Доц лле як із відра. 2. Хлопець почервонів наче рак.
Перед сполучниками мов, немов, ніби, наче , що приєднують іменну частину іменного складеного присудка	<ol style="list-style-type: none"> 1. Серце моє наче жар. 2. Руки стали як лід.
Перед сполучником як , якщо зворот має значення «у ролі когось, чогось»	<i>Розглядаємо вашу пропозицію як спробу примирення.</i>

**У складному
реченні кома ставиться
в таких випадках:**

Між простими реченнями в складному безсполучниковому реченні	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Лише малий смуток говорить, великий — безмовний.</i> 2. <i>Написана літера залишається, безсиле слово зникає.</i> 3. <i>Після зими йде весна, після смутку — радість.</i>
Між частинами складно-носурядного речення	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Боязкий називає себе обережним, а скупий — ощадливим (народна творчість).</i> 2. <i>І буде син, і буде мати, і будуть люди на землі (Т. Шевченко).</i>
Між частинами складно-підрядного речення	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Поставив башту він на млиновій покрівлі, щоб увінчать себе у гордій тій будівлі (М. Рильський).</i> 2. <i>Здобути глибокі знання можна тільки тоді, коли наполегливо працюєш кожного дня, з року в рік.</i>

**КРАПКА З КОМОЮ
СТАВИТЬСЯ:**

Між однорідними членами речення, якщо вони поширені	<i>Зустрів він долю в селі далекому; в заснулій під солом'яною стріхою хаті, що сховалась за густими деревами.</i>
Між поширеними простими реченнями в межах складного безсполучникового	<i>Вчора ми, небожата мої, Раду радили глуну; Се хотів я сказати вам тепер Замість першого вступу (І. Франко).</i>

<p>Між поширеними простими реченнями в межах складного складносурядного (або речення з різними видами зв'язку)</p>	<p><i>І на уста нам свіжість несказанна, що квіткою в крові не сохне; але голубить кораблі кохання, зустрівши сизокриле сонце (В. Барка).</i></p>
<p>Між поширеними підрядними частинами у складнопідрядному реченні, що залежать від однієї головної частини</p>	<p><i>Цей день, який я ніколи не забуду; який, немов дивна казка, завжди залишатиметься у моїй пам'яті приємним спогадом, був просто чудовим.</i></p>
<p>Між незалежними реченнями, щоб підкреслити їх незалежність</p>	<p><i>Неосяжнеє любить вона, вірить у невідоме; Фантастичнеє щоб осягнуть, топче рідне й знайоме (І. Франко).</i></p>

ДВОКРАПКА СТАВИТЬСЯ В ТАКИХ ВИПАДКАХ:

<p>Після узагальнюючого слова перед однорідними членами речення</p>	<p><i>Наближення зими у всьому серце чує: і в шелесті листів, і в вітрі, і в стежках (В. Сосюра).</i></p>
<p>У безсполучниковому реченні, якщо наступна частина розкриває зміст попередньої чи якогось слова, або називає причину дії попередньої частини</p>	<p><i>1. Віз наш увесь дерев'яний: дід і пра- дід були чумаками (О. Довженко). 2. Ліс — це не просто сосни та дуби: не одна там народилась думка, повна щастя, ніжності, журби (М. Риль- ський). 3. Знаю я: ще прийде день щасливий.</i></p>

ТИРЕ СТАВИТЬСЯ В ТАКИХ ВИПАДКАХ:

<p>Між підметом і присудком, якщо обидва виражені іменником, числівниками за відсутності дієслова-зв'язки</p>	<p>1. <i>Твої шляхи — відчай і камінь (В. Сосюра).</i> 2. <i>Тихі зорі. Ясні води — моя Україна (В. Сосюра).</i> 3. <i>Тричі по три — дев'ять.</i></p>
<p>Між підметом і присудком, якщо один з них виражений інфінітивом</p>	<p><i>Каменя один приділ — лежати!</i> <i>Вітрові один закон — летіти!</i> (Є. Плужник). <i>Бути щирим — не всім зуміти!</i> (Є. Плужник).</p>
<p>Перед словами це, оце, то, ось, значить при виражених іменником або інфінітивом присудках</p>	<p>1. <i>Краще слово — це слово правди, це слово сильне і безстрашне.</i> 2. <i>Мати — ось те, що навічно пов'язує нас з рідною землею.</i> 3. <i>Життя — це вічна боротьба (В. Сосюра).</i></p>
<p>На місці відсутнього члена речення (частіше присудка)</p>	<p>1. <i>За всіма словами — холодний смерк, спустошені сади... (Є. Плужник).</i> 2. <i>У голові твоїй — макуха (В. Сосюра).</i> 3. <i>У мене на кашкеті — зірка п'ятикутна, а у серці — тьма (В. Сосюра).</i></p>
<p>Після однорідних членів речення перед узагальнюючим словом</p>	<p><i>Він був готовий все мені віддати: життя і смерть, і душу, і любов, — та того не хочу, ні, не хочу...</i></p>
<p>Після однорідних членів речення, якщо далі речення продовжується</p>	<p><i>Легенд біблійних мідь, вісон і злато — Все можемо на полотні віддати Чи на папір слухняний перелить (М. Рильський).</i></p>
<p>При виділенні прикладок, що стоять у кінці речення і перед якими можна поставити слова а саме</p>	<p><i>Знайшов собі він з чорними очима дівчиноньку — нову весну знайшов (М. Рильський).</i></p>

<p>При заперечному порів'янні</p>	<p><i>Не хліб і мед слов'янства — криця! Кріс! Не лагода Еллади й молитовність — Міцним металом налята безмовність, Короткий меч (М. Рильський).</i></p>
<p>Між простими реченнями в межах безсполучникового складного речення, якщо наступна частина виражає наслідок перебігу подій першої частини</p>	<p><i>Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав У незламнім зав'язттю, — Підеш ти у мандрівку століть З мого духу печаттю (І. Франко).</i></p>
<p>Між простими реченнями в межах складного, якщо їх зміст протиставляється</p>	<p><i>А потім хтів тобі Мазепа Від серця щирого добра — Його ж ти зрадила і степом Пішла рабинєю Петра (В. Сосюра).</i></p>
<p>Як додатковий знак після коми перед повторюваним словом, що повторюється для підкреслення зв'язку між реченнями</p>	<p><i>Він стояв на шляху, що вів його у рідне село, — на шляху, яким колись він вийшов звідси в життя, складне і повне всіляких несподіванок і переживань.</i></p>
<p>Для підкреслення паузи</p>	<p><i>1. Воно проміння швидше, в нім — думка й почуття (В. Сосюра). 2. Лиш любов — як у серці багнет... (В. Сосюра).</i></p>
<p>Між двома словами, що називають простір і час при пропущених словах від ... до</p>	<p><i>Москва — Київ, Донецьк — Львів, картини 18—19 століття.</i></p>
<p>Між двома власними іменами, що називають теорію, закон, учення</p>	<p><i>Закон Бойля — Маріотта.</i></p>

ТРИ КРАПКИ СТАВЛЯТЬСЯ В ТАКИХ ВИПАДКАХ:

У кінці речення, якщо думка не закінчена	<i>Шум акацій... Посьолок і гони... Ми на гору йдемо через гать... А внизу пролітають вагони, І колеса у тьму цокотять... (В. Со- сюра).</i>
Для передачі хвилювання та уривчастості мови	<i>Напишеш, рвеш ... і пишеш знову! І знов не так ... і знов не те... (Є. Плужник)</i>
Усередині цитати, якщо частина цитати пропускається	<i>«Усе життя на еміграції Маланюк тільки стежив за подіями на окупо- ваній батьківщині ... тому твор- чість Маланюка позначена духовним зв'язком з літературними досягнен- нями в Україні».</i>

ЛАПКИ СТАВЛЯТЬСЯ В ТАКИХ ВИПАДКАХ:

При цитатах	<i>Василь Гришко пише, що «в україн- ській підсовецькій літературі най- цікавішою людською постаттю лишився, безперечно, Володимир Сосюра».</i>
Для виділення слів, що належать комусь іншому, не мовцеві	<i>Дійсно — вся ця так звана «справа Сосюри» у зв'язку з віршем «Лю- біть Україну» звучить сьогодні справді трагічним «мементо» для України в СРСР.</i>
Для виділення слів, що вживаються з відтінком іронії чи презирства	<i>Такий собі «мудрець» знайшовся — не второпаєш, що і говорить!</i>
У назвах заводів, фабрик, газет, журналів, організацій, пароплавів, кінофільмів тощо	<i>Газета «Столичні відомості», кі- нофільм «Роксолана», роман «Лю- дина і зброя», вірш «Любіть Украї- ну».</i>

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ У ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ РЕЧЕНЬ, РІЗНИХ ЗА СТРУКТУРОЮ ТА МЕТОЮ ВИСЛОВЛЕННЯ

Уживаються прості і складні речення, проте прості переважають над складними. Перетворення складних речень на прості внаслідок трансформації підрядних частин на прикладки, обставини, додатки, відокремлені й невідокремлені означення сприяє чіткості й лаконічності ділового спілкування.

<i>До уваги жителів Києва, що мешкають на масиві Оболонь!</i>	<i>До уваги киян — мешканців масиву Оболонь.</i>
<i>Охоронцеві магазину № 1123 повідомили про те, що його звільнено з роботи.</i>	<i>Охоронцеві магазину № 1123 повідомили про його звільнення з роботи.</i>
<i>Переговори, які ми провели вчора, були успішними.</i>	<i>Проведені вчора переговори були успішними.</i>

З-поміж складних речень перевага надається складнопідрядним, складносурядні й безсполучникові складні речення трапляються зрідка. **Найуживанішими** є складнопідрядні речення з підрядною причиновою, цільовою, наслідковою, означальною та з'ясувальною частинами.

У діловому писемному мовленні вживаються **розповідні речення**. В усному діловому мовленні (телефонні розмови, наради, публічні виступи тощо) можуть використовуватися **окличні й питальні речення**.

В офіційно-ділових текстах переважають **двоскладні речення**. З-поміж односкладних найширше представлені (у певних видах ділових документів) **безособові речення**, головний член яких виражений незмінними присудковими (предикативними) **формами на -но, -то, та інфінітивні речення**, напр.:

<i>Цей акт складено в тому...</i>	<i>Призначити Карпенка Івана Петровича на посаду заступника директора...</i>
<i>Комісію затверджено у складі п'яти осіб.</i>	<i>Перевести Кравченка Олега Васильовича на посаду завідувача лабораторії...</i>
<i>Справу передано на дообстеження.</i>	<i>Звільнити Бондарка Василя Семеновича з посади інженера...</i>

ПОРЯДОК СЛІВ У ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

Для ділових документів характерний **прямий порядок слів**, тому що він передає загальний зміст речення без спеціального наголошення певних його компонентів.

Підмет виступає перед присудком	
Узгоджене означення — перед означуваним словом, неузгоджене означення — після нього	<i>Профспілкова відпустка, матеріальна допомога;</i> <i>відпустка за власний рахунок, допомога в розмірі 300 грн.</i>
Додаток після слова, від якого залежить	<i>Виконувати доручення; призначити Авдієвського Ігоря Васильовича на посаду.</i>
Звертання і вставні слова стоять здебільшого на початку речення	<i>1. Андрію Васильовичу, надаємо Вам слово для відповіді.</i> <i>2. Отже, рецензована дисертаційна робота відповідає вимогам ВАК до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук.</i>
Обставини причинної, цільової, часової семантики повинні стояти на початку або наприкінці речення. У заявах, пояснювальних записках їх традиційно розташовують наприкінці речення, а в наказах, розпорядженнях, характеристиках — здебільшого на початку речення	<i>1. Прошу надати мені матеріальну допомогу у зв'язку з тяжкою хворобою дитини. 2. Я, Іваненко Ольга Сергіївна, студентка I курсу...,</i> <i>2 грудня 2000 року запізнилася на заняття через незадовільний рух транспорту.</i> <i>3. З метою забезпечення обліку робочого часу професорсько-викладацького складу університету наказую...</i> <i>4. Відповідно до «Положення про організацію процесу у вищих навчальних закладах» наказую...</i>

Недотримання цих правил призводить до нечіткого, нелогічного викладу інформації, а іноді — до прикрих різнотлумачень	<p>1. Прошу надати мені відпустку у зв'язку з тим, що я виходжу заміж на три дні. 2. Технічний огляд власників індивідуального транспорту відбудеться 22.04.2000 на СТО № 11. 3. Продається весільна сукня для нареченої 46—48 розміру з гарними аксесуарами.</p>
--	---

ТИПОВІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ ПРИСУДКІВ У ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

В офіційно-діловому стилі в реченнях використовуються присудки ускладненої форми (їх називають «розщепленими присудками»), що являють собою фразеологізовані дієслівно-іменні сполуки. Вони є стандартизованими засобами висловлення. Частина з них має паралельні прості дієслівні присудки: *припускається помилок — помилятися, надати допомогу — допомогти, дати вказівки — розпоряджатися, надавати кредит — кредитувати*.

Проте дуже багато стійких дієслівно-іменникових сполук, що вживаються в ролі присудка, не мають дієслівного відповідника: *провести захід, навести порядок, виявити (приділити) увагу, надати слово* та ін.

Основними вимогами до вживання «розщеплених присудків» є потреби контексту та їх нормативність.

Ненормативна конструкція	Правильна конструкція
забезпечити покращання умов праці	поліпшити умови праці
організувати використання резерву	використати резерв
відбувається зростання прибутку	зростає прибуток
проводити маркування товару	маркувати товар
здійснювати впровадження технології	впроваджувати технологію

проблеми знаходяться на обговоренні	проблеми обговорюються
вести боротьбу із злочинністю	боротися зі злочинністю
тримати під контролем	контролювати
піднімати питання	порушувати питання
виразити подяку	висловити подяку // подякувати
відіграє значення	відіграє роль
має роль	має значення
дає можливість	дає змогу
носить характер	має характер
приймати участь	брати участь
прийняти заходи	вжити заходів
залишається під питанням	залишається нез'ясованим // невирішеним
прийти в непридатність	стати непридатним
підвести підсумки	підбити підсумки // узагальнити

У мові ділових паперів, зокрема у формулюваннях і визначеннях, вживається переважно дієслово-зв'язка <i>бути</i> у формі теперішнього часу	<i>Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава (ст. 1 Конституції України); Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент — Верховна Рада України (ст. 75); Президент України є главою держави (ст. 102).</i>
Деякі ділові документи, зокрема <u>положення, інструкції, приписи, правила, закони</u> , передбачали вираження присудка формою дієслова теперішнього часу на <i>-ся</i> зі значенням постійності, позачасовості. Такі присудки входять до складу пасивних конструкцій	<i>Проекти законів обговорюються в комісіях; Президент України обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування на п'ять років (ст. 103 Конституції України); Державний бюджет України затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня... (ст. 96).</i>

<p>Такі пасивні конструкції можна замінити активними, в яких присудок виражений дієсловами теперішнього часу у формі третьої особи однини або множини</p>	<p><i>Верховна Рада ратифікує договір; Громадяни України обирають Президента...; Верховна Рада щорічно затверджує державний бюджет України...</i></p>
<p>Донедавна в мові ділових паперів вживався іменний складений присудок, виражений пасивним дієприкметником. Такі пасивні конструкції не властиві українській мові, тому їх слід замінити конструкціями з присудковими формами на -но, -то. Вони виразно вказують на результативність дії</p>	<p><i>Довідка видана Скрипці Андрієві Михайловичу...; Комісія затверджена у складі...; Резолюція підготовлена...; Скарга передана...; Лист адресований...; Статті схвалені...; Зауваження враховані. Довідку видано...; Комісію затверджено...; Резолюцію підготовлено...; Скаргу передано.</i></p>

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ РЕЧЕНЬ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ

Основні вимоги до мови офіційно-ділових документів — зрозумілість, чіткість, точність формулювань — спричинили використання в них простих, але досить поширених речень (простих ускладнених речень). Основним засобом їх поширення є однорідні члени речення. Напр.:

Суддя Конституційного Суду України має право витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян, окремих громадян необхідні документи, матеріали та іншу інформацію (ст. 19 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Проте для легкості сприймання змісту в текстах офіційно-ділового стилю однорідні члени речення виділяють у пункти й підпункти, тобто використовують рубрикацію тексту. Напр.:

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються в разі:
закінчення строку призначення;
досягнення суддею шістдесятип'ятирічного віку;
неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
порушення суддею присяги і т.д. (ст. 23).

Кожен пункт подають з нового абзаца. В офіційно-діловому стилі однорідний ряд використовують передусім як засіб класифікації в статутах, положеннях, інструкціях, наказах, розпорядженнях, звітах, рідше в документах приватного характеру — розписках і дорученнях. Пор.:

Я, Клименко Іван Петрович, (паспортні дані: ...), зобов'язуюся до 12 грудня 2001 року за власний рахунок виконати у квартирі Іванова Василя Миколайовича (за адресою...) ремонтні роботи, необхідні з моєї вини:
полагодити сантехнічний вузол, придбавши потрібні деталі;
покласти й полакувати паркет в усіх кімнатах та передпокої;
поклеїти шпалери в усіх кімнатах та передпокої.

«НАНИЗУВАННЯ» ВІДМІНКОВИХ ФОРМ ІМЕННИКІВ

Однією з характерних ознак українського ділового мовлення є «нанизування» відмінкових форм іменників (переважно віддієслівних), тобто вживання кількох іменників підряд в одному відмінку, напр.:

порушення терміну надання послуг; підбиття підсумків виконання зобов'язань; перевиховання засуджених у душі чесного ставлення до праці, точного виконання законів, поважання правил співжиття.

У деяких офіційних документах спостерігаємо зловживання такими формами, напр.:

Конституційний Суд України має право зажадати від органів, зазначених у цій статті, письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку Конституційного Суду України (ст. 66 Закону України «Про Конституційний Суд України»).

Уникнути надмірного нанизування відмінкових форм можна, замінивши віддієслівні іменники формою інфінітива, напр.:

Покарання не має на меті завдання фізичних страждань і приниження людської гідності // Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

ПРЯМА І НЕПРЯМА МОВА, ЦИТУВАННЯ, ДІАЛОГ У ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

В офіційно-діловому стилі чуже мовлення передають здебільшого непрямою мовою, тобто складнопідрядним реченням з підрядною з'ясувальною частиною. Діалог використовують переважно в усному діловому спілкуванні. Цитування трапляється зрідка, наприклад у промовах, рішеннях (у документах).

РЕЧЕННЯ З ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ, ЗВЕРТАННЯМИ, ВСТАВНИМИ СЛОВАМИ ТА СЛОВОСПЛУЧЕННЯМИ В ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

З-поміж відокремлених членів речення в мові офіційно-ділових документів уживаються відокремлені означення та обставини, виражені відповідно дієприкметниковими й дієприслівниковими зворотами, а також відокремлені прикладки, пов'язані з іменниками — власними назвами (прізвищами) та займенниками (в автобіографіях, наказах, дорученнях, актах тощо). Вони виділяються з обох боків комами. Прикладка, пов'язана з іменником — загальною назвою, відокремлюється тире

Я, Мельничук Ігор Олегович, народився...; Призначити Іванова Сергія Олександровича, старшого інспектора відділу..., завідувачем цього відділу.

Батько — Білас Іван Романович, 1946 року народження — працює бухгалтером...

<p>Прості речення в текстах офіційно-ділових документів можуть бути ускладнені звертаннями (<i>у листах, запрошеннях, оголошеннях</i> тощо). Єдиною формою вираження звертання є кличний відмінок. Уживання називного відмінка замість кличного є порушенням граматичної норми української літературної мови. Якщо звертання складається з двох окремих слів, то їх необхідно вживати в кличному відмінку.</p> <p>Від цих звертань потрібно відрізнити ті, що виражені складними іменниками, які становлять єдине поняття й пишуться через дефіс. У кличному відмінку в них вживається лише другий компонент</p>	<p><i>Шановний Іване Олександровичу; пане президенте корпорації; пане голово; товаришу генерале.</i></p> <p><i>Шановний Прем'єр-міністре; генерал-майоре, контр-адміралє.</i></p>
<p>Прості речення в текстах офіційно-ділових документів можуть ускладнюватися вставними словами і словосполученнями, які забезпечують логічний зв'язок між частинами тексту (<i>виступу, звіту, доповідної записки</i>). До них належать: <i>по-перше, по-друге, по-третє, отже, нарешті</i>. Вживаються також і ті вставні словосполучення, які вказують на джерело повідомлення.</p> <p>Вставні слова й конструкції на позначення емоцій мовця, його впевненості чи невпевненості (<i>на жаль, на щастя, звичайно, безперечно, очевидно, мабуть, повірте</i> та ін.) є доречними лише в ділових листах, які з-поміж усіх ділових паперів вирізняються рівнем стандартизації мовного оформлення. Зазначені вставні слова використовують також у приватних ділових розмовах. Вони запобігають надмірній категоричності та офіційності ділового спілкування, роблять його ввічливішим, доброзичливішим.</p>	<p><i>За повідомленням Кабміну, ...; за свідченням експертів, ...; як свідчать органи.</i></p> <p><i>На жаль, ми не можемо постачати вам принтери цієї моделі, оскільки їх тимчасово знято з виробництва; Як ділові люди Ви, звичайно, розумієте всю складність ситуації; Ви, мабуть, чули про діяльність нашої організації; Повірте, ми усвідомлюємо важливість виконаного завдання.</i></p>

СКЛАДНІ ВИПАДКИ УЗГОДЖЕННЯ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

<p>З підметами типу <i>п'ять осіб, десять працівників</i> присудок вживається переважно у формі однини:</p>	<p><i>п'ять осіб пише; десять працівників відвідує заняття.</i></p>
<p>Якщо підмет має у своєму складі <i>числівник, що закінчується на одиницю</i> (21, 31, 141, 231), то присудок із ним вживається у формі однини:</p>	<p><i>двадцять один депутат балотується; тридцять одна жінка керує; сто сорок одне положення вимагає опрацювання.</i></p>
<p>З підметами, до складу яких входять іменники <i>більшість, меншість, частина, загал, ряд</i>, прислівники <i>багато, мало, чимало</i>, числівники <i>кілька, декілька, кільканадцять</i>, присудки вживаються також у формі однини:</p> <p>З такими підметами присудок вживається у формі множини лише тоді, коли між ними є багато інших членів речення.</p>	<p><i>більшість людей читає; меншість людей навчається; ряд положень потребує уточнення; кілька жінок працює в управлінні.</i></p> <p><i>Більшість жителів потребує оздоровлення // Більшість жителів, які проживають на забруднених територіях, потребують оздоровлення; Чимало киян шукає роботу // Чимало киян, які багато років працювали на виробництві, тепер шукають роботу.</i></p>
<p>З підметами, до складу яких входять числівники <i>два, три, чотири</i>, означення вживаються у формі родового відмінка множини:</p>	<p><i>два основних підрозділи; три найважливіших об'єкти; чотири останніх дні.</i></p>

СКЛАДНІ ВИПАДКИ КЕРУВАННЯ

1. Дієслова або віддієслівні іменники, які керують різними відмінками, не можуть мати спільного додатка.

Неправильна конструкція	Правильна конструкція
<i>Управління збрало й поінформувало про факти.</i>	<i>Управління збрало факти й поінформувало про них.</i>
<i>Адміністрація відзначила і висловила подяку десятьом співробітникам.</i>	<i>Адміністрація відзначила десятьох співробітників і висловила їм подяку.</i>
<i>Конвенція про запобігання та покарання злочинів.</i>	<i>Конвенція про запобігання злочинам та покарання за їх скоєння.</i>
<i>Створити й узяти участь у роботі групи взаємодопомоги.</i>	<i>Створити групу взаємодопомоги та взяти участь у її роботі.</i>

2. Керування може не збігатися в близьких за значенням словах, напр.: **властивий** (кому?) і **характерний** (для кого?), **опанувати** (що?) й **оволодіти** (чим?), **повідомити** (кому?), але **поінформувати** (кого?).

Запам'ятайте конструкції з різними формами керування в російській та українській мовах:

Конструкції російської мови	Конструкції української мови
<i>уступить (что?) место</i>	<i>поступитися (чим?) місцем</i>
<i>аналогичный (чему?) предыдущему</i>	<i>аналогічний (до чого?) до попереднього</i>
<i>извините (кого?) меня</i>	<i>вибачте (кому?) мені</i>
<i>поблагодарить (кого?) родителей</i>	<i>подякувати (кому?) батькам</i>
<i>испытать (что?) поражение</i>	<i>зазнати (чого?) поразки</i>
<i>предотвратит (что?) падение</i>	<i>запобігти (чому?) падінню</i>

Конструкції російської мови	Конструкції української мови
<i>изменить (кому? чому?) Родине</i>	<i>зрадити (кого? що?) Батьківщину</i>
<i>поступить (во что?) в институт</i>	<i>вступити (до чого?) до інституту</i>
<i>предоставить справку (во что?) в деканат</i>	<i>подати довідку (до чого?) до деканату</i>
<i>включить (во что?) в список // повестку дня</i>	<i>внести (до чого?) до списку // порядку денного</i>
<i>смеяться (над кем?) над коллегой</i>	<i>сміятися (з кого?) з колеги</i>
<i>ухаживать (за кем?) за больным</i>	<i>доглядати (кого?) хворого</i>
<i>свидетельствует (о чём?) о высоком уровне</i>	<i>засвідчує (що?) високий рівень</i>
<i>приложить (что?) усилия</i>	<i>докласти (чого?) зусиль</i>
<i>заслуживать (чего?) внимания</i>	<i>заслужувати (на що?) на увагу</i>
<i>понести (что?) убытки</i>	<i>зазнати (чого?) збитків</i>
<i>нуждаться (в чём?) в помощи</i>	<i>потребувати (чого?) допомоги</i>

3. Деякі іменники керують такими формами:

Ненормативна конструкція	Правильна конструкція
<i>відгук на дисертацію // реферат</i>	<i>відгук (про що?) про дисертацію // реферат</i>
<i>характеристика на студента</i>	<i>Характеристика (кого?) студента</i>
<i>тенденція зростання</i>	<i>тенденція (до чого?) до зростання</i>
<i>оплата за навчання</i>	<i>оплата (чого?) навчання, але плата (за що?) за навчання</i>

4. Прикметники вищого ступеня порівняння керують кількома прийменниково-відмінковими формами. Основними з них є:

<i>за</i> + знахідний відмінок	<i>рівень рентабельності мусить бути більшим за 60%</i>
<i>від</i> + родовий відмінок	<i>зафіксовано показники, вищі від очікуваних</i>
<i>порівняно з</i> + орудний відмінок	<i>цьогорічні прибутки є більшими порівняно з минулорічними</i>
<i>щодо</i> + родовий відмінок	<i>цей проект перспективніший щодо інших</i>

Слід запам'ятати, що вживання прикметників вищого ступеня порівняння з родовим безприйменниковим типу «*це завдання важливіше інших, прибутки більші витрат*» є ненормативним у сучасній українській літературній мові.

УЖИВАННЯ ДІЄПРИКМЕТНИКОВИХ ЗВОРОТІВ У ТЕКСТАХ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ. ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ

	<i>Український варіант</i>	<i>Російський варіант</i>
В українській мові, як і в російській, вживаються речення з відокремленими поширеними означеннями, вираженими тільки пасивними дієприкметниками та активними дієприкметниками минулого часу доконаного виду	<i>Виступи, заслухані на конференції, одержали високу оцінку. Курсанти користуються телевізором, узятим напрокат. Слідчий гортав сторінки, поживклі від часу.</i>	<i>Выступления, заслушанные на конференции, получили высокую оценку. Курсанты пользуются телевизором, взятым напрокат. Следователь листал страницы, пожелтевшие от времени.</i>

	Український варіант	Російський варіант
<p>У російській мові, на відміну від української, вживаються прості ускладнені речення з дієприкметниковими зворотами, утвореними дієприкметниками теперішнього часу (із суфіксами <i>-ющ-, -ящ-, -ем-</i>) із залежними словами. В українській мові таким дієприкметниковим зворотам відповідає переважно підрядна означальна частина складнопідрядного речення. Звороти, утворені дієприкметниками російської мови на <i>-ем- (-ий)</i>, можуть бути відтворені в українській мові ще й за допомогою зворотів із пасивними дієприкметниками на <i>-ан- (-ий)</i></p>	<p><i>Орган, що контролює діяльність установ, сформовано.</i> <i>Люди, які сидять у цьому залі, володіють багатьма мовами.</i> <i>Об'єкт, який досліджує вчений, засекречений.</i></p> <p><i>Об'єкт, досліджуваний ученим, засекречений.</i> <i>Людина, підозрювана у крадіжці, відповіла на запитання слідчого.</i></p>	<p><i>Орган, контролирующий деятельность учреждений, сформирован.</i> <i>Люди, сидящие в этом зале, владеют многими языками.</i> <i>Объект, исследуемый учёным, засекречен.</i></p> <p><i>Объект, исследуемый учёным, засекречен.</i> <i>Человек, подозреваемый в краже, ответил на вопросы следователя.</i></p>
<p>Активні дієприкметники із суфіксами <i>-ющ-, -ющ-</i> у складі зворотів російської мови можна перекласти українською мовою за допомогою прикметників із суфіксами <i>-льн-, -н-, -лив-</i> та ін., а також іменників. Тому реченням російської мови, ускладненим дієприкметниковими зворотами, в українській мові відповідають речення без цих зворотів</p>	<p><i>Введено в експлуатацію новий відвідний колектор для використання воды.</i> <i>Одержано дуже надійливі для нас результати.</i> <i>На підприємстві налагоджено виробництво приладів для вимірювання кров'яного тиску.</i> <i>Документ підписано виконувачем обов'язків начальника цеху О. Петренком.</i></p>	<p><i>Введён в эксплуатацию новый коллектор, отводящий использованные воды.</i> <i>Получены результаты, очень обнадёживающие нас.</i> <i>На предприятии налажено производство приборов, измеряющих кровеносное давление.</i> <i>Документ подписан О.Петренко, исполняющим обязанности начальника цеха.</i></p>

ЗАВДАННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

ДИКТАНТИ

1

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Кул...тура мовл...н...я це духовне облич...(а,я) людини. Вона сві...чить про загал...ний ро...виток особистості про ступін... прилучен...я її до духовних бага(ц, тс)тв рідного народу й надбань ус...ого лю(дс,ц)тва.

Основою мовле(н,ни)...вої кул...тури є грам...тність тоб/то до-триман...я загал...но/прийнятих літ...ратурних норм у кор...стуван...і л...ксихними фон...тичними морфологічними с...нтаксихними і ст...лістичними зас...бами мови. Але ц...м понят...я мовле(н,ни)...вої кул...тури не/вичерпуєт...ся. Мовлен...я має бути не/тільк... прав...льним а й л...ксихно б...гатим с...нтаксихно різно/манітним. Що/б цього д...сягти слід вслухатися в живе мовлен...я вдумл...во читати пол...тичну художню наукову літературу звертаюч... при/цьому увагу на вживан...я окремих слів на особливо в/далі висловлюван...я на побудову реч...нь кор...стуватися словниками. Треба активно розв...вати своє мовлен...я усно й пис...мово викладати думки виправляти себе пер...будовувати сказан...е шукати най/кращ... й най/доцільніш... варіанти висловлюван...я.

Культура мовлен...я тіс...но пов...язана з кул...турою мислен...я. Як/що людина ясно лог...чно мислить то/ї мовлен...я у неї ясно лог...чне. І на/впаки як/що в людини не/має думок як/що вона говорить... про/те чого не/розуміє або не/знає то/ї мовлен...я у неї плутан...е без...містовне захаращ...не зайвими словами не/потрібними краси-востями.

2

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Як ві...значають... мовознавці одним (із, з, зі) сут...свих показн...ків лю(дс,ц)...кої шляхетності є кул...тура мовлен...я понят...я не/тільк... лінгв...стичне а й пс...хологічне педагогічне ест...тичне та етичне.

Не/абияке значен...я має тон розмови вмін...я вислухати ін...шого вчас...но і доречно пі...тримати тему. В...ічливіст... уважніст... і че-мніст... основна вимога мовного ет...кету. Від чемного пр...вітан...я

шляхетного потиску руки не/вимушен...ої не/нав...язливої розмови ви-
граш... обо/пільний. Лихослів...я лиц...мірність не/вмін...я вислухати
кол...егу на/впаки лише нервує псує настрої.

Є в наш...ї мові к...ротке але напрочу(д,т) тепле слово «дякую». Чи
часто кор...стуємося ми ним особливо в магазинах? Ц...лий день сто-
їть за пр...лавком продавець... Беруч... покупки ми не/рідко забуваємо
сказати одне/єдине слово. А може воно/б зняло в людин(и,і) втому під-
няло настрої.

Вироблен...і віками і закріплен...і в/побуті крац... форми ві-
тань/звернень повсякден...ого спілкуван...я не/звичайна лю(дс,ц)...ка
заб...ганка і тим паче не/пусте фразерство. Це наш повсякден...ий
ет...кет наша культура взаємо/стосунки зрештою наше здоров...я
не/тільки в буквальному але й переносному значен...і. Коро(т,ч)ше ка-
жуч... це наш спосіб жит...я.

3

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Відомо що мова кож...ного народу явище давнє її корін...я сягают...
у до/історичні часи. Вона є найг...ніал...н...шим наслі...ком
мат...ріальної і духовної діял...ност... б...гатъох поколінь а кожне
створ...не слово це символ (з,с)формован...ої ідеї витвор...н...ої у
в...ликих зусил...ях людини проникнути (в, у) світ пр...роди у саму себе.

Нац...ональна мова це (с,з)добу...ок кул...тури духовної діял...ності
певного народу а одночас...но (с,з)добу...ок кул...тури всього
лю(дс,ц)тва бо кожна мова доповнює іншу а разом вони витвір світо-
вого кол...ективного лю(дс,ц)...кого розуму.

Мова й пісня дві най/важливіш... фортеці які народ повин...н
об...рігати пильніше й відчайдушніше ніж свої кордони. Бо втра-
тивши... кордон д...ржавність... народ завжди має можливість... їх від-
новити а мови не/відновить ніколи. Вона втратит...ся на/віки/віків.
Цін...ості її не/мас з чим порівнювати. Її не/можна замінити чужою
мовою бо це означало/б що народу потрібно пр...ц...пити чуже сер...це
вс...лити чужу душу. Силою пр...мушувати народ зрікатися рідної мо-
ви най/біл...ший злоч...н.

4

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Блак...тними оч...ма дивит...ся мені в/очі в...сна. Вона це мол...да
ніжна усміхаєт...ся св...ятково й ч...сто в її ле(т,д)ь чутному дихан...і
збудлива таємниця... свіж...сті краси пр...роди що завжди від-
ро...жується й відро...жується.

Ще так не/давно бігла по Д(д)ніпровс...ких круч...х рудою л...щицею осін... бігла барвисто х...лодним повівом несло від її пру(т,д)кого бе...поворотного бігу. Так не/давно дихало в мої думки студеним нахом зів...ялого лис...т...я а вже сьогодні лагідне ш...вковисте повітр...я в...сни купас мої оч... вся з...мля наче випр...мінює благ...данну снагу що пом...гас р...сти не/тільк... траві квітам д...ревам а й мріям лю(дс,ц)...к...м.

Стоять верби опуш...ні з...л...неньким лис...т...ям і здаєт...ся чу...ють сплески журавлин...их сурем у піднебес...і л...ген...кий б...нтежл...вий пере...звін пр...зорий кр...шталевий.

Протягом усієї м...нулої зими я ві...чував щось має статись у цьому світі щось не/м...нуче станет...ся. Й тепер коли пр...йшла в...сна коли війнула м...ні в груди тлумовис...ком перших своїх тонких так...х пам...ятних запахів коли в м...не все пом...лоділо мов в...рбове пагін...я над Д(д)ніпровс...кою водою то я добре знаю оч...куван...е пр...йшло наче наро...ж...не силою мого бажан...я і наймен...я йому синя та з...лота в...сна на Д(д)ніпровс...ких круч...х.

5

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Укра...н...с...кий рушник про...шов кріз... вік... і нині с...мволізує ч...стоту почут...ів гл...бину бе...межної любові до своїх дітей до всіх хто не/ч...рствіє душ...ю він щедро простел...ний близ...ким і далеким друз...ям гос...тям.

У кожній род...ні де підр...стала дівч...на скриня мала повнитися рушниками. Їх обайливо об...рігали ними в краці...му розумін...і цього слова хизувалися гост...ям і сусідам не/одмін...о показували посаг виготовлен...ий дівч...ною на видан...і. «Дати рушники» трад...ційно означало (з,с)годитися на шлюб і готуватися до весіл...я.

Най/біл...ше обрядових с...жетів пов...язан...их із рушником (с,з)береглося у в...сільному цер...моніалі.

Рушники подавали і брали коли йшли у свати пов...язували м...лодих пр...крашали гільце на дівич-веч...рі на рушнич...к ставали.

Рушники бувають виш...ван...і і ткан...і. Для україн...с...ких виш...ван...их рушників характерні спіл...ні ознаки про/те кожен рег...он має свої відмін...ості як за формою так і за способом виготовлен...я оздоблен...я кольоровою гам...ою.

6

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Жит...я квітів поч...наєт...ся з проліск...в. Пролісок кв...тка ніжна але смілива й не/т...рпляч... . Ще не/зійде сніг а вже кріз... в...сняну ніздрювату сніго/льдову скорин...ку пнет...ся цупкий пар...сток. Сьогод-

ні це біло/жовтуватий хвостик завтра це біло/з...лена гостриця після/завтра це вже довгий з...лений листок з тонен...кою стр...лкою в/серед..ні. Ще за день брунька на кін..ц... стрілоч...ки ро...квітає в/раз тв..рдою білою кашкою. І квітів визоріє тут густо що з...мля знову стає біла від р..ясного х...лодного цвіту.

І не/гайно/ж завітвує р..яст. Це вже в...сна. Квіти р..ясту фіалкові теплі і соняч...ні. І хоч... тіло квітки це тв...рде напруж...не готове до оперт..я холоду і не/годі її дух вже ніжний теплий в...снян...ий. Вона вже пахне.

Потім з...являється ж...втий козелець. Це вже повна в...сна. Квіт-ка г...ряча як сон...це. Вона м...яка і ніжна. Дух від неї йде не/сильний але це вже ар...мат. І росте козелець вже не з ч...рної з...млі. До/вкола вже не/тільк... торішнє пріле лист...я а й з...лена трава. Над козелецем (с,з)хилиється з...лена брость і м...лода парость. І тоді р..ясно вибухає фіалковий цвіт.

Густим кил...мом укр...вають теплу землю фіалк... Вони пахнуть ніжно радіс...но і хвилююче. Випростовує свої м...які волохаті п...люстки тихий сон. Стрімко (с,з)водяться ле(г,х)кі тр...мтливі дзвіноч...ки. Все затоплює все захоплює все вкриває войовнич...й не/відступний шви...кий барвінок. Надходить літо.

7

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Чи є щось на світі г...рніше за в...ликодній світанок! З діда/прадіда цілющ(а,я) (і,й) не/зрадлива сила вступає (у,в) кожного хто зустріне його. Дзвони над с...лом не/...звонять а виспівують на весь світ в...лику радість Хр..стос воскрес! С...ло не/спить воно/ж/бо ч...кало цієї рад..сті (і,й) йде на/зустріч... їй до церкви. З/уст/в/уста пер..даєт...ся щас..лива вість Хр..стос воскрес! — Воістину воскрес! І чує з...мля цю хр..стіян..с...ку радіс...ть (та,і,й) тішитися у в...снян...ому розвої разом з людьми.

Яка це добра і світла година коли с...ло йде на В(в)еликдень до церкви! А церква і до/вкола церкви мов в...ликий ж...вий квітник. Люди пр..йшли посв...ятити паску. С...ло стоїть у всій своїй одвічній крас...душевній просвітлен..ості. Рід коло роду як з/давніх/давен усе тут на одному місці.

Ми хр..стіяни. Один у нас Б(б)ог і однією не/роздільною любов...лю славімо його бо він блазосл...вляє нас на взаємну хр..стіян..с...ку любов... і милосерд..я одна М(м)ати Б(б)ожа а ми її діти одна У(у)країна яка нині воскресає і для якої ми на світі жив...мо.

8

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

По оби/два боки Рос...і стояли круті горби попер..різувані (і,й) перетяті гл...бокими ву(з,с)ькими ярками і долини (і,й) гори були засипані свіжим білим снігом не/наче л...бедин...им пухом небо було вкрите білим прозорим туманом через туман лився срібний тихий світ вечірн...ого сон...ця. На/дворі було тихо мертво. На крутих горбах мрів густий старий дубовий та грабовий ліс вкритий ін...єм.

По/над Рос...ю в лузі стояли рідко ро...кидані ро...кішні старі дуби з рідким ро...кидчастим гіл...ям не/наче поро..пинали сотні рук на всі боки. Кожна гілка була вкрита ш...рокою на два пал...ці сму(ж,ш)кою ін...ю. Вузлуваті суч...ки та гілки (з,с)триміли в/гору на/че розчепірені пал...ці рук в...сілі в/низ як пазур(і,и) на пташних ногах на суч...ках на гілках білили та світились на/скрізь ні/би довгі гусяч... пера з дрібнен...кими зубчиками котрі стриміли то в/гору то в/низ то складались пучками букетами звішувались в/низ пер...плутувались пер...хрещувались чудними взірцями й світились на/скрізь.

За лугом на горах почався грабовий ліс. Дві високі ні/би фантастичні стіни лісу обступили білу пухову д...рогу тонке як ч...рні нитки молоді грабові гіл...я (з,с)пускалось з/верху до самого долу на м...який сніг дрібний ін...й о(б,н)сипав його ніби тонким пухом та дрібними алмазами ін...й бл...щав світився пер...ливавсь матовим білим світлом.

9

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Соня...ний Київ і бул...вар Ш(ш)евченка... Буйні каштани стоять бе...кінеч...ною шпалерою (і,й) тр...мають на сон...ці ч...десні свіч... — свіч... своїх квіток. Каштани наче в...ликі панікадила парадно ро...ставлен...і на вулицях встромл...ні в ч.рну зволожену майс...ким дощ...м землю. Вони стоять і тріумфал...но кадять в/небо золотим пилом пахоц...ми буйним пафосом цвітін...я а на листках і на свіч...ках квіток мере(х,з)котять дощ...нки діаманти краплин випромінююч...веселки... А на вулиці йде притан...цьовує сміхом заливається молодіст... Іхня молодіст... його молодіст... по Ки...ву по столиці його землі по бульвару Ш(ш)евченка бе...журна відважна горда закохан...а молодіст...! Її присвіч...є сяйво фантастичних зелено/рожевих панікадил... Каштани... Вони/ж стояли і в парку його рідного міста свіч...ки його дитинства свіч...ки його юна(тс,ц)тва свіч...ки його любові мрій зітхань і поцілунків ноч...ми травневими веч...рами липневи...ми. Ро...простерши віти густими шатрами вони оберігали його щаст...я його майно його радість буремне кипін...я його молодості. І вони мовчали як змовники (і,й) як змовники шуміли грайливо вітами на/зустріч... прихильюч... небо скорочуюч... до нього шлях.

10

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Що/б осягти оком біл...ше прост...ру на обрії я йду по тр...туару над самим красч...ком обривчастих гір ніби круч... . М...наю я дві не/давно наса...жені широкі ал...еї по/під самою в...сокою білою стіною монастиря й заглядаю з/кручі в/низ де не/давно була (с,з)сунулась гора і де тепер в тій вуз...кій згористій долині зробили дерев...ян...і сходи на П(н)оділ і дохо...жу до штиля над крутим верхом г...ри. Тут з/в...ршечку на штилі стоїть чудовий кіоск із колонками не/наче гарнен...ка каплич...ка з лавами й дорі(ж,ш)кою на/вкрузи. Тут найбільший виступ Владимирки і найвищ...й. З/відсіля я окидаю оком усей ш...рокий простір П(н)оділ усю рівну як луки О(о)болонь до самих гір с...ла В(в)ишгорода над Д(д)ніпром.

Яка ш...рочін...! Який простір! Я сягаю оком по тому просторі на/захід сон...ця оглядаю його і перед моїми очима темною смугою ні/би вирішует...ся на небі пів/круг з гір од А(а)ндріївської гори до К(к)...рилівського монастиря а далі знов с...ніють пів/круги гори над О(о)болон...ю закручуються у В(в)ишгороді й досягають до Д(д)ніпра в сизій далечі. Сон...це низ...ко стоїть на/заході між білими й сизими хмарками ч...рвоне мов ро...печене в жару залізо без промін...я. Небо в/низу над лісами делікатно блакитне а по/де/куди ні/би з...лене прозоре не/наче помал...оване скло. Над О(о)болон...ю в...сять низ...ко білі тонкі аж прозорі хмарки.

11

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

У(у)країна... В одному вже тіл...ки цьому слові і для нашого вуха і для вуха чужинців бр...нить ціла музика сму(д,т)ку й жсало. У(у)країна країна сму(д,т)ку і краси країна де най/біл...ше люблять волю і най/мен...ше мають її країна г...ряч...ї любові до народу і ч...рної йому зради довгої вікової героїч...ної боро(т,д)ьби за волю в р...зультаті якої вел...тен...с...ке кладовище високі в ст...пу могили руїна та прекрасна на весь світ без...мен...а не/відомо коли і ким склад...на піс...ня. Тяжкий сон подвійна не/воля і темна ніч... як ворон. Тільки Д(д)ніпро з очер...тами тільки вітер із ст...новими могилами ш...потіли ноч...ми гай-гай умер пр...красний край...

У(у)країна це тихі води і ясні зорі з...лені сади білі хати лани з...лотої ши...ниці медовії та молоч...нії ріки. У(у)країна це марні обшарпані голодні люди. У(у)країна це царс...ке та пан...с...ке бе...божнє свавіл...я праця до сьомого поту.

У(у)країна ро...кішний вінок (з, із, зі) рути і барвінку що над ним світять заплакан..і з...лоті зорі. Поема жалю і сму(д,т)ку краси і не/долі.

От/же одна з найсмутніших ст...рінок у ц...й поемі належить не/видан..ому у всі часи по всьому світі її огнен...ому поетові в...ликому борцеві за волю свого краю свого люду за бе...межно ш...року волю на всьому світі пон...вол...них народів.

За всіх поневол...н...их близ...ких і далеких.

12

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Україн...ці мають усі підстави пишатися тим що їхня Б(б)атьківщина не/раз пер..живала дні сили і слави мала справді л...гендарних г...роїв мужньо пер..носила найважч(і,у) випробуван..я коли гинули не/сотні й тисяч(і,у) а міль...они її дочок і синів... І потім як та ка...кова пташка Ф(ф)енікс відро...жувалась вир...стала з по-жарищ... і руїн виховувала нові поколін...я закохан...их у рідну землю лицарів правди і волі. Ми мож...мо втішат...ся і гордит...ся тим що Україна ні/коли не/пон...волювала інші(і,у) народи а лише захищ(а,я)ла себе від ласих на чуже добро близ...ких і далеких сусідів. На/жаль цілі століт...я вор...гам за допомогою грубого і ж...рстокого як правило кр..авого насил...ства облудної брехні і пі(д,т)ступу ро...палюван..я не/нависті між різними частинами нашого народу удавалося панувати над Україною. Май/же всі такі завойовники трубили на повний голос кр...чали нахабно бе...соромно і ц...нічно що вони н...суть україн...цям добро і щ...ст...я. Прикро але де/хто (з,із,зі) наших співві(д,т)чизників як не/обачна ри(б,п)ка на гач...к з пр...манкою ловилися ставали на службу до чужинец...ких можна/владців і допом...гали їм гнобити та визискувати свій народ. П...ревертнями і яничарами називають люди таких осіб які за масну ю(ж,и)ку готові наві(т,д)ь від рідної мат...рі ві...р(е,і)ктися. Ні/коли не/йшли такою ганебною д...рогою ті люди які з/малку пізнавали правду своїх предків про їх м...нувицину.

13

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

На кожному крилі г...роду р...сли куц... темно/з...леного барвінку. Здавалось що він і в/зимку з...леніє бо коли танули сніги то на/світ проб...валось його цупке з...лене/з...лене лист...я не/змучене хол...дом не/скаліч...не м...розом. А коли повітр..я ставало по/мат..рин...ськ(і,у) м...яким і лагідним то барвінок зацвітав зацвітав так не/мов/би небо бри...нуло на землю своєю блакит...ю зацвітав так не/мов д...тячі очі

землі дивились на тебе довірливо. Баба гнівалась коли зб...рали барвін-ковий цвіт. Вона в/загалі не/могла прим...ритися з тим що квітку (с,з)р...вають. Хоч/би будь/яка ця квітка була чи чорнобривці чи духм...яні ружі чи звичайн...сіньк(и,і) калачики чи настурції чи лісові ...звонички чи ромен. Тим більше її гнівило коли хто/не/бу(д,т)ь не/об...режно зб...рав на г...роді картоплин...ий цвіт коли хтось зр...вав ц...булю із стрілкою яка згодом могла/б дати насін...я коли хтось вири-вав усю ст...блину кропу замість нащ(и,е,і)пати дрібного лист...я. Тоді баба ч...рнішала погляд ставав лихий зіниці ставали з...леними вона бу-рчала про якусь/то камін...я замість сердець про чийсь хижі пазур(и,і) замість пал...ців. Тоді до баби ні/хто не/нідступався а коли вже дово-дилося звертатись то говорили такими вибачливими слейними голоса-ми що найтвердіший віск міг ро...танути.

14

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Гаї заквітч(а,е)ні в ж...вті і б...грянні барви вигрівають...ся під лагід-ним осін...ім сон...цем. Небо високе і синє/синє без жодної хмаринки на його пр...чистому тлі палахкотять д...рева не/наче вогне/скипи.

Час від часу набіжить вітер вдарить тугою хвил...ю по верхо-віт...ях і тоді в/раз закружляє в повітрі золотаво/багряниста віхола зашурхотить падо/листами. Здається що й не/лист...я тр...поче а жа-хтить живе полум...я щоб за/хвилинку (с,з)гаснути ро...прощавшися з вітром і со...нцем.

Осін...ім гаєм який тягнет...ся від П(н)сла по підгір...ю і пі...ступає до самої лікарні йдуть двоє.

Вони йдуть ж...вими килимами що сумовито ш...лестять під нога-ми. Терпкий запах опалого лист...я прон...кає в душу переповнююч... її журливою бентегою. Ще вч...ра треп...тне лист...я гойдалося на гіл...і пило росу й соня...ну живицю і від того взялося жовтизною світилося прозоріст...ю на тлі синього неба.

Та в/ночі не/помітно пі...крався прим...розок до сон...ого дер...ва прихопив хол...дом ніжні колін...ця листочків і ось тепер від повіву віт-ру (с,з)риваються вони з гілок л...тять у жовто/гарячій завії.

15

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Рідна мова найбіл...ша духовна коштовність у якій народ зв...личує себе якою являє світові найцін...іші набуд(д,т)ки свого сер...ця і мудрос-ті. Рідна мова не/зборна тайна яка робить народ народом і увіч...нює найтон...ші порухи його душі.

Вс...бічному ро...витковій особист..сті сприяє висока культура мови. Це вмін...я правильно ро...мовляти й писати активно викор...стовувати мовні знан...я творч... застосовувати їх ві...повідно до мети та обставин спілкуван...я. Трапляєт...ся зовнішня правильність мовлен...я яка ще не/засві(д,т)чує глибокого опануван...я мови. Такому мовлен...ю бракує творч...х барв ст...лістич...ної виразності. Мовле(н,ни)...ве ж мисте(тс,ц)тво досягається вмілим і доцільним вживан...ям слів різно/манітних с...нтаксичних конструкцій. Знан...я виражальних засобів мови і вмін...я викор...стовувати їх залежно від потреб спілкуван...я вищ...ї ступін... опануван...я мовної культури.

16

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

З ран...ього дитин(ст,ц)ва і до глибокої старості людина не/від...ільно пов...язана з мовою. Це єдине знаряд...я що вивищ...є людину над світом робить її нездолан...ою в пошуках істини. Ро...починається прилучен...я дитини до краси рідної мови з милих бабус...них казок і мат...рин...с...кої колискової пісні. Кожен день дає нам урок пізнан...я. І завжди і скрізь... наш учитель мова.

Усі діян...я наші думи і сподіван...я закріплюються у слові. Слово це наше найзіркіше око наймогутніша сила. Через слово людина пізнає те що не/доступне було бе...посередньому сприйман...ю. У ньому від...зеркалюються всі «айсберги» світу.

За допомогою слова ми проникаємо в думи і почут...я які хвилювали людей за тисяч...літ...я до нас. Тако/ж можемо звернутися до далеких нащ...дків і пер...дати їм у слові найсокровен...іше. Слово найвірніший посланец... з м...нулого в сьогодні...я із сьогодні...я в прийдешн... . Завдяк... його могутності не/замулюється лю(дс,ц)...кий досві(д,т). Це схованка мудрості і не/вм...руцості народу.

17

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Ні/хто не/знає де його доля по/переді по/заду чи з/боку. Він вірив що по/переді в роботі в не/всипущій роботі в любові до землі до колоса до людини.

До цього страшного веч...ра він мав дуже б...гато любові і до вірних дівочих очей що чайли в собі знаду і чари і до сивої мудрості в надбров...ї якої (з,с)ходилося два віки і до мат...ринства що біля персів несє не/білі вузлики а наше майбутнє і до того далекого орача що під обрієм іш...в за плугом і до тієї жниці що тр...мала на руках снопи і літо і до тих лелек які в/досві(д,т)а будили його або він будив їх.

Данило любив як вигинаючись б...юч(и,і) на/сполох аж до самого неба половіли ниви і мав радість коли червень клав с...вину на жито а золотінь на ти...ницю. Він любив коли в/досві(д,т)а липень кл(е,и)нав косу коли серпень цілими днями тихо/війно сіяв у рахман...у землю зерно надії і вересень (з,с)тишував напів/сон...у пісню (дж,ж)меля він любив як літні веч...ри бр(е,и)ніли маківками а осін...і тр...мали в підволохачен...их гніздах зорі він любив пахоці свіжого хліба й золоту задуму соня...ників. Довірливий і вразливий він бентежно пр...слухався до чийогось жит...я і до плину води що жебронить і грає у корін...і і до всієї хліборо(б,п)ської ст...рони що тр...малась на сивому житі і добрих спокійних орач...х.

18

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Духом звитяги мужнос...ті пра/давньої слави овіяний край де народився (О,о)лександр (Д,д)овженко край що з/давніх/давен звук до (дз,з)вону щитів та шабель воя(тс,ц)...ких. Будь/де станьте вслухайтесь і почуєте сивий епос озивається з/відусіль віки пром...вляють до вас могутнім голосом мисте(тс,ц)тва. І воно тут зрима ві(д,т)чутне то в камені творч...м живе то в красі вишивань то в нетлін...ості мелодій розма(ї,і)те народне мисте(тс,ц)тво є тут часткою бут...я як саме повітря як тополя край шляху як оті сині ескадри хмар що повні громів бл...скавиць та рясних високих дощів ціле літо потужно ходять над (Д,д)овженковим краєм.

Одного разу не/подалік Сосниці дов...лося бачити на сіножаті косарів. Не/косарі витязі йшли! Один/в/один крок/за/кроком йшли не/кванною ходою що знають свою силу на/довго беруть розгін май/же урочисто з трудовою гідніс...т...ю звершують свій начеб/то буден...ий труд. Очей не/можна було відве(з,с)ти від цієї картини статні високі красиві рухалися в єдиному ритмі все тісю/ж не/кванно/величавою «ходою витязів». Наче після походу в степи половец...кі дружин...ики повернулися до/дому й стали до праці і водночас відчувається що перед нами натура глибоко творч... мислитель трудар сповнен...ий внутрішньої гідності в очах світиться проникливий і не/щадний розум облич...(а,я) познач...не тонкими рисами духовності.

19

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Д...роза! Як б...гато вона може ро...повісти допитливому сер...цю нав'язати і радість і журу воскресити в пам...ят...і давні/прадавні перекази і бувальщини. Благодатний (Ш,ш)евченківський край ро...гортає перед нами свої рамена.

По/біля дороги привітні альтанки в шумі дерев з криницями що так і просять зупинитися ві...почити помріяти під шел...ст листу напитися цілющо...ї води з живого джер...ла.

День ро...прозорився со...нце стоїть у зеніті навіть пр...пікає. І ми зупиняємося коло однієї з пр...дорожніх альтанок забачивши... біля неї криницю з журавлем. Там ві...почиває на лавці літній ч...ловік певно колишній солдат бо на протезі. Вітаємося з не/знайомцем і для годиться просимо дозволити напитись.

Пийте будь ласка! Для того й криниця.

Вода блищить всього лише за два/три метри і в глибині криниці від...зеркалюються тихі небеса. Вода смачна й холодна. Чи не/тому що настоян...а на соках які вибро(дж,ж)ують у корін...і верб і тополь що оточили пів/колом альтанку. Праворуч... криниці росте горобина а з/ліва май/же біля зрубу у пишному намисті червона калина.

20

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Хата баби Докії стоїть край лісу що підходить до Хорлиці і чимось схожа на гриб/боровик. Не/висока пр...земиста з потемнілою покрівлею тільки стіни завжди білі ніби позичили вони того кол...ору в б...резового гаю що росте не/подалік. Давним/давно колись справляли в ній новосіл...я водночас з весіл...ям молодю нар...ченою пер...ступила Докія моді поріг нової оселі що/б стати тут господинею.

(У,В) цій хаті пізнала вона своє щаст...я першій радості мат...ринства. Зазнала й горя не/повернувся її чоловік з (Г,з)ромадянської війни і зосталася Докія вдовою у двад...цять п...ять літ з двома малими синами на/руках. Від Трохима залишилися тільки буд...онівка та шабля пр...ніс її з війни Роман Береговець і передав Докії на/пам...ять як заповідав бося... Зозуля вмираюч(ї,и) на полі бою.

М...нали літа і все далі/ї/дали ві(д,т)ходив той ч...рний день коли довідалась вона про смерть свого мужа коли гірким ридан...ям і тужін...ям виповнилася хата. Росли сини ніби граючись нав/випередки разом ходили до школи і що/веч...ра верталися до/дому. Удовин...а хата пахла всяким зіл...ям не/тільки в/літку та в/осени а й в/зимку. В сінях на горичці в...сілі засохлі ромашка й мат...ринка сон/трава і чебрець нагідки і любисток усе що росло в лісі чи край/дороги в/полі.

21

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Переджнив...я! Це така пора коли в сер...ці с...лянина сходять...ся разоць... й тривоги хліба а по/між ними снуют...ся й снуют...ся древні певне ще з язич...ниці...кого віку пр...хоплені хліборо...ські жалі. Жаль

було сивого й золотого кол...са що нагойдався нашел...стівся наспівав-ся за літ...чко в полі і вже завтра зітхаючи впаде на землю поїде до добрих людей ляже теплим хлібом на/столі.

До колоса до цар/колоса Данило мав не/змін...ий треп...т душі ч...кав із ним зустріч... це тоді коли він лише вгадувався в з...леному в...снян...ому (з,с)повитку любувався як на його по/дівочому ніжних віях тихо бр...нілі цвіт і роса радів коли він наб...рався сили у тиховійній задумі схилив голову. І хоч скільк... Данило дивився на це чудо що з/року/в/рік ні/би повторювалось надивитись не/міг і навіть сині волошки здавалось йому вир...стали тому що стільки очей милувалося кол...сом.

На/певне все жит...я він буде мати і радість хлібів і життій смукток що перейш...в до нього може від прац...рів/полян. Чи забобон...ість чи обмежен...ість це? Ні не забобон...ість не обмежен...ість а с...в...ятість до того доброго зіл...я до того зерна що дає людям снагу й жит...я.

Благ...словен...а ця тиша дозріван...я землі дозріван...я надій хліб...роба.

22

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Заходить... ніч... . У степу по/волі т...мніє. Со...нце давно/давно зайшло і наві(д,т)ь сму(ж,и)еч...ка веч...рової зорі на/заході вже (з,с)линяла. Світ на/вколо якийсь дивний сірувато/фіалковий однотон...ий і бе(з,с)тінявий. Вони (і,й)дуть глухою м...ж(о,е)ю лише двоє (з,с)дається загублен...і по/серед оц(і,и)х ст...пових просторів. І так добре так хороше їм разом! Тр...маюч(і,и)сь за руки ступають кожне своєю ле(д,т)ь накочен...ою колією. А по/між ними не/скінчен...ий валок порослий травами полинцем пер...плет...н...ий в...юнкою з білими (дз,з)віноч...ками цвіту. Полінець цвіте духм...яно пахтить не/змішуючись ані з терпким запахом материнки ні з тонкими ле(д,т)ь ві...чутними пахоцями не/видимих хмарин. Ліворуч... скільк... й видно аж до самого обрію це темний засіян...ий соня...ником в...личезний лан. Праворуч... смужечки жита ти...ниці от/от уже в стрілку пі-дуть. А по/між ними ч...рні стріч...ки ріл...і чись так і не/зібране з осе-ні соня...ничин...я, а по ній хмаровин...я ро...квітлх тернових куців.

Закохані зупиняються. Довго/довго стоять о/так на/межі тримаюч(і,и)сь за руки. Слухають замилуван...о і журливо.

23

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Все м...нас і все проходить але продовжується жит...я джер...ло якого любов. І як най/густіший дим не/в/силі заступити со...ня так і

найч..рніше зло не/в/силі подолати д..бро. Не/вм..ручим є все що здібне любити. В любові тр..умфує над тьмою світ соня..ний пр..крас..ний божествен..ий світ. Над ч..рними кратерами бомбових вирв пробивають..ся ніжні пагініці трав і квіток. Над пр..рвою буйним цвітом зацвітає весна!

Не/переможним є все що роджене для творч..сті для радості й цвітін..я. Прол..ються проливні дощі громові і (з,с)миють очистять усе. І зацвіте рясним цвітом те чому цвісти належить що народжене цвісти й буяти і поросте бур...янами те чому порости бур...янами належить. І згине геть те що своїм сер..цем злобним умерло захлинулось у зненав..сті вдушилось у жорсток..сті все те що не/жило а чаділо. І ввійде той чад і сморід у сиру землю в гл..бини її найдал..ші. І тоді високо на небо підійметься сад чарівний над злом і над смородом буйно ро..квітлий на ній на родюч..й землі. І плвтимуть над ним біло/сніжні хмарки воркуватимуть в ньому закохан..і горлиці радітимуть в ньому люди щ..с..ливі а з високих його верхові(д,т)ь со..нцем осяя..них па-дат..муть радіс..ні сльози як перламутрові бли(з,с)кітки рос.

24

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Прямо над наш(е,о)ю хатою прол..тають леб..ді. Вони л..тять ни(щ,жч)є ро..патляних обвислих хмар і (с,з)трушують на землю бен-тежні звуки далеких (дз,з)вонів. Дід говорить що так співають леб..дині крила. Я пр..дивляюся до (ї,і)хн..ого маян..я пр..слухаюся до (ї,і)хн..ого співу і м(е,и)ні те/ж хочет..ся пол..тіти за леб..дями тому й підіймаю руки на/че крила. І радість і смуток і срібний пере..звін огор-тають та/й огортають м(е,и)не сво(ї,і)ми снуван..ями.

Я стаю ні/би мен..шим а на/вколо біл..шас росте і міниться увесь світ і загачені білими хмарами небо і одно/ногі скр..пучі журавлі що ні/коли не/ пол..тять і полатані в..селим з..леним мохом стріхи і бла-китна діброва над с..лом і ч..рно/тіла туманцем підволохачена земля що пробилась з/під снігу.

І цей увесь світ тр(е,і,и)поче мінит...ся в моїх очах і від..аляє та й від..аляє леб..дів. Але я не/хочу щоб вони одл..тали від нас. От коли/б яки-мось дивом послушали м(е,и)не зробили круг над селом і знову прол..тіли над наш..ю хатою. Я замислююс.. а на/вколо м(е,и)не поч..нає кружляти видін..я ка(з,с)ки її не/розгадані дороги дрімуч(і,и) праліси і ті гу-си/лебедята що на своїх крилах в..носять з біди малого хло(б,п)ця.

25

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Одна тіл..ки з/них полонянок с..діла в кутку задивлена у простір (і,й,та) заслухана в голос власної душ.. . Не/плакала не/нарікала і на-ві(д,т)ь не/зїтхала хоч.. видно було що т..рпіла може й більше від

других тим німим і бе..мовним терпін..ям замкнен..им у душі на замок гордості.

Молода ще була літ коло три..цяти блідо/лиця з в..ликими яс..но/синіми як фіалки очима із темно/попелястим волос..ям. Уста малі не/скорі до сміху палені краскою свіжих малин і вся вона нагадувала не/буйний степ а лісову галяв..ну ов'яну тасмними ч..рами літнього ранку не/свідомого грядущої днини.

Буйне волос..я переділ..не по/середині голови обрамляло сумовите лич..ко і сплет..не було по/заду на круглій мов (з,із,зі) слонової кості шиї у тугий (Г,г)рець..кий вузол. Було в тій молодиці щось від (А,а)нтич..ної богині і щось від христи..нс..кої мадон..и; по/між ж..вими ж..нками (з,с)кидалась вона на гостю з далеких не/відомих країв. Сумна достой..ність веліла шанобливо ставитись до неї.

Одяг тієї жінк.. не/так б..гатий як гарно достосний до неї тем..но/фіолетовий жупанець із горно/стаєвим білим коміром щ..ро охоп..лював її струнку постать мов пр..тулювався до неї жовті сап..янові чобітки виз..рали з/під плахти а на вирізі тон..сенької сорочки мерех..тіло кілька ря..ків рівних круглих перел вел..чини горохового з..рня.

26

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Степ квітував. Не/займаний з/віку не/ораний високо/травний. Що то було за видовище! Маюч.. в собі красу моря його велич.. блиск і надмір сві..тла маюч.. в собі тако/ж м..гутність лісу і його тих.. віков.. шуми степ окрім цього ще ніс у собі що/сь своє духм..яне не/повторно/степове влас..тине тіл..ки йому оту шовкову ласкавість оте ніжне замріяне дівоче.

Ковили... За со..нцем сталєво/тьмяні а там під со..нцем скільки зір ся..гне сяюч.. молочн.. як морс..ке шумовин..я. Перегортаються з/боку/в/б'ік з/легка ро..гойдан..ими хвилями пл..вуть ро..ливаючись до самого неба.

Благословен..а тиша на/вкруги. Лише зашерхоче десь суха з..лена яцірка пробігаюч.. в траві бризнуть в/різнібіч.. з/під ніг коники/ковалі та ще й жайворонки дзюркочуть у тиші проймаюч.. її в/гору і в/низ не/видимі у повітрі як струмки що т..чуть і т..чуть розма..ті джер..льно/дзвінкі. Здається співає від краю до краю саме повітря спі..ває мар..во що вже схоплюється де/не/де над ковилою. Ось/ось хлюпне воно з/край/неба з/за ковилів.

27

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Веч..рня вулиця в бер..гах вишневого цвіту. Веч..рня вулиця наче дно річ..ки по якому ти (і,ї)деш (і,ї)деш по груз..кому піску а з/обох боків над тобою (з,с)билися білі пахуч.. хвилі. Вони поки/що застигли вони

поки/що дивлят..ся цікаво на тебе кожною своєю квіточ..кою вони ні/би очікують слушної миті що/б линути до/низу в цей не/природний вакуум і зал..яти його до/верхів. Накрапає теплий справді/таки дрібен/дрібен доц..к д..рева стоять чи то в/парі чи то в ріденькому туман..ці який зм..якшує все злагіднює і маси таке відчут..я ніби зараз ти присутній при акті першо/творен..я ніби ти переніс..я в первісні часи. Бо й тоді так само цвіло дерево...

Ще ж наче й не/о(д,т)цвітати са(д,т)кам завтра чи по/завтра бо яблуні лише (з,с)б..раються випустити цвіт на/волю а про/те на землі вже біліє опалими п..люстками. Й ч..рна з..мля здається від них ще т..мнішою відмолож..ною. І хоч кр..ницю накривають дерев..яною накривкою а про/те у витягнутому відрі води плавають (з,с)марнілі зводянілі п..люстинки бо/ж вишня стоїть над самою кр..ницею. Ось ти сам нахилився і з голови твоєї посіялось два чи три кружливих крилечка.

Можна стежити як см..ркає небо повітря й ро..квітлі д..рева те/ж см..ркають. Частку за часткою свого пелюсткового світла від..ають вони похмурим посланням ночі про/те не/все про/те де/що залишають і собі. А тому гаснуч.. не/зовсім пр..гасають і піз..нього веч..ра вони обачно так хворобливо світяться а потім і в/ночі коли вийдеш на них подивитися вони вперто не/примеркають випромінююч.. хоч і коротке хоч і (з,с)жухле та все/ж/таки світло а далі вже під/ранок вони ніби омившись свіжеіс..тю починають те/ж ро..виднятися разом із досвітком і не/давно прижухле їхнє світло займається не/вбитою внутрішньою сагою. І хоч прагла погасити їх ніч хоч як силкувалася вбити їхню чисту душу але не/вбила й ось тепер при сонці всі вони раптом вибухнули ясним цвітін..ям і воно таке яскраве що зат..марює і цей день...

28

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

Школ.. моя! Радіс..ть моя! Не/впізнан..ою зробили тебе роки а ти в пам..яті моїй жс..веш такою якою побачив у/перше в той далекий трид..цять ш..стий рік коли ступив на твоє подвір..я ще молодим та з..леним учит..лем...

А колись вона була мов лялеч..ка вес..ло сміялась білизною своїх стін вабила до себе привітним блиском ш..роких вікон. Над нею в/день і в/ночі шуміли могутні повні сил і снаги осокори а біля них на світлій соня..ній галяві мов с..стра у пишному вбран..і молода біло/кора б..реза в..села й привітна бе..тмяно закохана у вітер який так любив ранками й веч..рами ро..чісувати їй довгі з..лені коси...

Давненько все те було. Але його не/забудеш не/викинеш із жит..я.

Не/хай сьогодні не/далеко від старої занедбаної гордо в..сочить но-во/збудована школа. Вона молода повна сил зн..важливо коситься глум-ливим бли..ком вікон на стару пр..садкувату поч..рніду. Пишається вік-нами важкими карнизми і наві(д,т)ь гострим шпилем без якого не/зміг обійтись арх..тектор віддаюч.. данину не/розумній моді. Нова школа хизується на всю околицю своєю писаною обновою і саме на ній а не на тій старенькій що бачила все і пер..жила все спиняється око перехож..го.

Ну що/ж кожному своє побажаймо новій школі побачити (в,у) своїх стінах стільки/ж х..рошого й доброго скільки його бачила стара напів/забута яка скромно по/старечому тупиться до нової молоді...

29

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

На Федор..ному г..роді жоржини ро..квітли остан..іми. Поруч із ними ще тяглися їжакуватими голівками до не/щедрого вер..сневого со..нця блідо/рожеві айстри паперово шел..стіли під не/зримими паль-цями вітру зап..чалені хр..зантеми. Хоч як кохалася у квітах Федора та не/любила по/довгу проси..жувати біля них без діла відливалося їй від не/запашиного цвіту журливістю ос..ні.

Дивною була ця Федора на с..лі її хто не/долюблював а хто й побою-вався. Суха рівна як палиця і по/чоловічому висока жилива зодягалася у щось вдовин..е ч..рне запиналася грубою хусткою по самі брови і ходила с..лом що та мара не/говірка й сувора.

Здавалася Федора старішою за саме с..ло за ту ч..рну землю на якій жила. Старішою й за гай той далекий з/за якого ранками вико-чувалося со..нце і моді д..рева пломеніли що/раз ніби охопл..ні по-жеж..ю старішою за геть порослий мохом покритий пліснявою дав-ній колодяз... біля ц..ганської могили лисого пі(щ,сч)аного пагорба що гулею вискочив серед рівного мов тарілка степену. (В,У)сьому ч..рному хмарному пр..давньому що було у нашому с..лі Федора до-водилася не/мовби ріднею. А ще мала звичку яка була об..сктом гост-рої цікавості сіл..с..ких хлопчаків. У не/году чи заметіль у днину погожу й теплу як сон не/мовляти у ветровій чи не/пролазну роз-таль виходила Федора у степ зустрічати со..нце. Стояла що та во-гнепоклон..иця від першого промін..чика до врочистого виходу з/за гаю вознен..ої вел..тен..ської кулі і хилила ні/коли і ні/перед/ким не/схилену голову і сиве пасмо вибивалося з/під ч..рної хустки. Ко-лись давно саме в такий ранковий час фашисти ро..стріляли її сина її єдину дитину. Тому й ходить зустрічати со..нце. Наче хтось по-силає іди Федоро іди може побачиш сина...

Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок

(В,У) гулі століт...ь у не/здолан..ості народної піс..ні у злетах мислі у праці й борні зростало і ро..просторювалося у світ найкоштовніше творін..я україн..с...кого народу основа його духовності рідна мова. Україн..с...ку мову як і її сестер російську і білоруську народила давньо/руська мова/мати. Від давньо/руської україн..ська мова отримала у спадок і матірне благословен..я і глибокодум..я (Н,н)естора/літописця і нев..янучу красу сповіді про (І,і)горів похід і вічну розмову Дніпра/Славутича і пориван..я у/вись золо/точ..лої (С,с)офії... Благословен..а з..мля і блакить неба ніжна і геро(і,і)чна душа народу його творча наснага міцнили україн..с...ке слово поставивши його в лави наймелодійніших у світі.

Усі прояви життя від тр..мтін..я травинки у лузі до пророч..ї (Т,т)арасової думи зб..рігає народ у рідному слові передаюч.. нац..дкам естафету гідності мужності і любові. Проходять віки вм..рають люди але ж..ве народ до/поки лунає рідна мова й пісня рідна до/поки буде перегук поколінь і потреба сер..ця шанувати (і,ї) леліяти слово матері до/поки буде жага творч..сті і в ній щоден..а причетність кожного з нас до жит..я слова рідного.

Мову творять і дають їй крила слова. Вони різні за віком як і д..рева у віковіч..ному лісі. Стоять правіч..ні д..рева слухаюч(і,и) потасмний шепіт дорослих побратимів і придивляюч..сь до першого поруху листячка у д..ревець молодих. Могутні прад..рева кілька/сот/літні вел..тні чули голос наших прац..рів тупіт ординських коней вслухалися у слова козацької пісні. Про/те жодне дер..во наві(д,т)ь найповажніше у прадавності своїй і найвід...аленіше від нашого часу не/могло сягнути пра-віку окремих слів.

Так слово «мати» іменує наші святоці і житиме вічно. Воно ро..почало свій жит..сбіг (з,із,зі) перших днів існуван..я української мови і прямує у майбут..я.

ЗАВДАННЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ

ТЕСТИ

№ 1

1. Перепишіть речення, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок.

Не/випа..ково (Ш,ш)євченківськ.. інтонац...ї мотиви народної піс..ні так часто озивають...ся ві..лунюють у поезіях Василя Симоненка. Не/підробна гл..бока народність органіч..но притаман..а його творч..сті його поглядам на світ і на жит..я на своє покликан..я в ньому. Перед нами мол..да людина яка до важливих істин (з,с)добувалась сама жила своїм розумом не/позич..ними увявлен...ями перед нами образ людини для якої етичною нормою стала сувора майже аск..тична вимогливіс...ть до себе прагнен..я самовдосконалюватись готовність взяти будь/який труд будь/який випроб на себе ради щас..т...я народу Батьківщини лю(дс, ц)тва.

2. Відредагуйте речення.

1. Річка, кривуляюча поміж берегами, несла свої води до моря. 2. Від духмяних пахоців сіна у мене, лежачи на горищі, паморочилася голова. 3. Колеги по роботі поздоровили Олександра Андрійовича з днем народження і вручили йому вітальну адресу.

3. Правильно запишіть слова іншомовного походження.

Інц..дент, кор..гувати, маркет..нг, юр..с...дикція, д..серт, д..ф..рамб, акр..д..тив, бел..тристика, інгр..ді...нт, ід..нт..фікаційний.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Форпос..ний, щас..ливий, зловіс..ний, закарпа(тс,ц)ький, доблес..ний, пес..ливий, тиж..невий, гіган..ський, кіс..лявий, благовіс..ний.

5. Замість крапок поставте, де треба, апостроф.

Грав..юра, мавп..ячий, торф..яний, суб..сктивний, сер..йозний, з..єднати, моркв..яний, В..ячеслав, р..ясно, ф..юзеляж.

6. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

ярослав мудрий, академія наук україни, сполучені штати америки, тичинине слово, північна буковина, народний артист, восьме березня, міністр освіти україни, палац спорту, спілка художників україни.

7. Провідмінійте: *молоде теля, старий дуб, забута молодість, родюча земля.*

8. Запишіть слова разом, окремо, через дефіс.

Високо/авторитетний, фінансово/промисловий, народно/пісенний, східно/український, біло/сніжний, темно/шоколадний, художньо/документальний, діаметрально/протилежний, східно/європейський, мало/досліджений.

9. Напишіть прислівники разом, окремо, через дефіс.

*Коли/не/будь, на/жаль, далеко/далеко, по/тихеньку, с/першу, на/зус-
тріч, до/дому, в/далині, в/цілому, на/зло.*

10. Провідмінійте числівники: 777, 149.

№ 2

1. Перепишіть речення, вставляючи пропущені літери та розставляючи розділові знаки.

1. Одні зникають з жит..я тому що їх просто руйнують хв..роби другі/ж згорають як бііці в атаках падають опал..і на тяжких бе..настан..их вогнях своєї праці і творч..сті. Таким м..ні уявляється Малишко (О. Гончар). 2. На/вкруг ряс..ні стоять сади платани і каштани та шел..ст верб у пам..ят..і не/тане (М. Рильський). 3. Бо Ісус якого в народі звали Христом знав уже що не/має межі зречен..я для тих що досі називали себе Його учнями (В. Домонт). 4. Мені ві..крилась істин..а п..чальна жит..я зникає як ріка Почайна (Л. Костенко). 5. Із..рно мусить вм..рти щоб дати в жит..є/давчому житі Жит..я... (Є. Маланюк).

2. Запишіть словосполучення, виправивши помилки.

Дивитися вслід машини, боявся холодну воду, описувати про подвиг, був удостоєний званням, приділяти увагу на культуру мовлення, перейти через дорогу, автомобіль загруз у болото, забув за уроки, милуватись на квіти, упевнена у тебе.

3. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Медал..йон, міл..йонер, м..юзик-хол, н..юанс, порт..сра, прес-пап..є, Рив..сра, Севіл..я, фокстер..єр, шампін..йон.

4. Вставте пропущені літери.

Д..р..ктивна, ц..буля, к..зак, б..гатир, сл..в'янин, шіс..десять, пр..дтеча, кріпа(тс,ц)ький, (з,с)клеювати, священ..ик.

5. Вставте пропущені літери.

Мудріст..ю, част..я, без..вучний, пам'ят..ю, рішел..є, стат..ей, дол..ар, суф..ікс, ім..іграція, ат..еїзм, роз..броювати.

6. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

туманність андромеди, ренесанс, перша світова війна, провулок Михайлівський, кабінет міністрів України, яблуна китайка, надзвичайний і повноважний посол, інститут мистецтвознавства, райвійськкомат, китайська народна республіка.

7. З поданого ряду слів виберіть іменники II відміни, підкресліть їх і поставте у родовому та орудному відмінках однини.

Земля, ніж, весілля, батько, мати, Київ, мед, плем'я, окуляри, воля, стіл, дощ, площа, пісняр, мир, паркан, Карпати, любов, ніч, дорога.

8. Напишіть слова разом, окремо, через дефіс.

Ново/українка, жень/шень, жук/носоріг, пів/острів, екс/прем'єр, євшан/зілля, російсько/український, біло/сніжний, військово/зобов'язаний, десяти/поверховий.

9. Провідмінійте: 687, кілька місяців.

10. Напишіть прислівники разом, окремо, через дефіс.

В/гору, в/цілому, на/весні, до/речі, з/рештою, що/неділі, до/останку, до/дому, за/світла, в/далечинь.

№ 3

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки і вставляючи, де потрібно, пропущені літери.

І дивується певне Господь коли і де не/помильним будуч.. помилився допустивш.. до того що наділ..на розумом істота вінець його творін..я не/чусь й не/ві..чуває гармонії Природи бе..жалюно нівечить її знищує себе саму і помислами своїми та ділами двоедушніс..т..ю і фальшою не/навист..ю і заздріст..ю владолю..ством і жорстокіст..ю прикметами які у храмі Природи не/існують топче і руйнує її довершен..ість.

2. Виправте ті конструкції, які є помилковими.

Хотіла додати ще й про те..., це стосується до мене..., запобігти цих помилок..., уникнути зайвих клопотів..., у повній мірі можна віднести..., опанувати фразеологічними скарбами..., при допомозі вчителя..., хотілося б відзначити про те..., треба наголосити на те..., ідеться мова про... .

3. Вставте пропущені літери.

Ар..фметика, д..ректор, с..кр..таріат, б..ганий, х..зьяїн, (У,у)ман..ський, фаши(ст)ський, шіс..десят, каза..ський, воз..'єднання, соня..ний.

4. Вставте пропущені літери.

Пр..зносити, (с,з)палити, священ..ий, бе..корисливий, пта(ст,цт)во, блажен..ий, матір..ю, сторіч..я, старан..о, пр..звисько.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Б..юро, б..юст, вал..юта, вар..ете, В..етнам, дез..інформація, п..сдестал, шампін..йон, дубл..яж, жс..урі.

6. Правильно запишіть іншомовні слова.

Бон..а, ат..естат, брут..о, труп..а, ал..ея, ап..еляція, крос..ворд, гал..ерея, біол..етень, дес..ерт.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

бульвар академіка вернадського, сонячна система, демократична партія україни, конституційний суд україни, епоха відродження, громадянська війна, трипільська культура, болонка, укрінформ, міськрада.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Сто/шіст/десяти/річний, пів/Ялти, полин/трава, віце/прем'єрський, інженер/конструктор, народно/пісенний, без/відома, по/закону, в/решиті/решит, пліч/о/пліч.

9. Перепишіть, підкресливши іменники III відміни. Поставте їх у родовому, орудному та кличному відмінках однини.

Смерть, земля, поле, окуляри, юність, любов, сталь, кошеня, рибак, пристань, мати, жовч, слюсар, зелень, урожайність, батько, парк, галузь, родина, вудилице.

10. Провідмінійте числівники: 597, 2/3.

1. Спишіть, розставляючи розділові знаки. Вставте пропущені літери.

Певно на глибин..их струмках народних традицій умілості й дос-ві..у трудового люду викладають уярмлен..я своїх криниць талано-виті майстри народної творч..сті... Хтось із них може ходить в яр в..сною коли ще сплять вербові котики до того місця де в/перше це в дитинстві побачив як тут на очах заструмувала водиця згадує як загачували її на загін..чику його закоцюблі пальці а потім пускали на пр..булій скаламуч..ній воді ч..вники із сірникових коробоч..к (В. Качкан).

2. Запишіть словосполучення, виправивши помилки.

Дивитися вслід машини, боявся холодну воду, описувати про подвиг, був удостоєний званням, приділяти увагу на культуру мовлення, перейти через дорогу, автомобіль загруз у болото, забув за уроки, милува-тись на квіти, упевнена у тебе.

3. Вставте пропущені літери.

Д..серт, ч..рнетка, норве..ький, гайоч..к, закр..вавити, комп..тентний, конф..д..нційний, закарпа(тс,ц)ький, пр..ор..тет, форпос..ний.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Роздоріж..я, пр..мудрий, папорот..ю, качин..ий, священ..ик, (з,с)фотографувати, л..яний, (з,с)шити, молод..ю, довгождан..ий.

5. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Мен..ший, шіст..надцять, комп..ютер, сер..йозний, Іл..я, жул..єн, ад..ютант, під..йом, медал..йон, торф..яний.

6. Правильно запишіть іншомовні слова.

С(і,и)лу(е,є)т, р(е,и)жим, ім..іграція, р(і,и)ф, Мадр(і,и)д, Корд(і,и)льери, С(і,и)ц(і,и)лія, Ка(і,ї)р, без(і,и)дейний, х(і,и)мія.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

давня русь, українська земля, гора говерла, схід сонця, чумацький шлях (астрол.), галактика, сонячна система, країни близького сходу, міжнародний благодійний фонд, семилітня війна.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Чорно/волосий, південно/східний, механіко/математичний, народ-но/визвольний, воєнно/політичний, віч/на/віч, на/світанку, під/час, на/при/кінці виступу, на/перекір долі.

9. Перепишіть, підкресливши іменники II відміни. Поставте їх у родовому, місцевому та кличному відмінках.

Колектив, величина, нянька, театр, гопак, круча, нянька, понеділок, вересень, вежа, рік, площа, стіл, університет, Китай, Київ, мати, оку-ляри, Карпати.

10. Напишіть числівники в орудному відмінку: 0,159; 675; 276; 777; 90; 196 000.

1. Спишіть, розставляючи розділові знаки та вставляючи пропущені літери.

А хтось може рано/порано доки спить старенька мати вишугне кра(д,т)ькома на/вишпінках до сіней добудеться до р..пучої скрині єдиного спа(д,т)ку з/діда/прадіда торкнеться вустами не/збляклого від часу вишиван..я пра/ба..чиних рук і розбрунькується його уява (з,с)палахне ф..нтазія. А хтось можливо піз..нього веч..ра коли після сповнен..ого працею дня всіх змор..ть соло..кий сон дістане з полотнян..ої торбинки (з,с)жовклі аркушки на яких записано народну пісню що була певно дуже жалібна й сповнен..а болю та гіркої журби/ро..пуки (В. Качкан).

2. Запишіть нормативні відповідники до кальок з російської мови.

Неправильно: відкрити двері, відкрити очі, відкрита людина, відкрити зошит, включити лампу, добре відноситися до роботи, залізна дорога, здати екзамени, підписка на газети, прийшли всі без виключення, в сім годин.

Правильно:

3. Вставте пропущені літери.

Ф..д..рац..я, фл..гматик, д..р..гент, д..ц..метр, кіс..лявий, запо..рі(жс,з)ький, вист..лати, х(i,u)мера, пр..амбула, фаши(ст)ський.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Бе..смерт..я, від..зеркален..я, вихован..ий, шален..ий, Ш..ллер, пр..старкуватий, вил..ю, ро..стріл, міськ..ом, Запоріжж..я.

5. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Грав..юра, н..юітр, ад..ютант, деб..ют, жс..урі, дос..с, сер..йозний, н..юанс, порт..сра, конферанс..с.

6. Замість крапок поставте, де потрібно, пропущені літери.

Інтермец..о, бюл..етень, барок..о, депрес..ія, кол..ега, ат..ракціон, іл..юзія, бел..етристика, диф..узія, ком..юніке.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

спілка африканських журналістів, професійно-технічне училище, міністерство транспорту України, окружний комітет, українська республіканська партія, іноземна юридична колегія, інформбюро, нацбанк, музей західного та східного мистецтва, будинок учителя.

8. Запишіть слова разом, окремо, через дефіс.

Вело/мото/спорт, кисло/солодкий, морально/стійкий, на/поготові, віч/на/віч, за/кордоном, залізо/бетонний, людино/день, пів/огірка, зовнішньо/політичний.

9. З поданого ряду слів виберіть іменники II відміни і поставте їх у родовому, давальному та місцевому відмінках однини.

Сирота, мінімум, лелека, батько, край, поле, знання, теля, кандидат, округ, програма, лауреат, прапор, ніч, мати, колектив, столиця, плем'я, Микола, земля.

10. Напишіть числівники словами: 17-й, 196 000-й, 10 000-й, 50-й, 151 273-й.

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки і пропущені літери.

Лаврін пр..їхав до млина позносив з воза мішки заїхав за верби ро..пріг воли поклав їм сіна а сам ліг спати. Виспавшись добре в холо(д,т)ку він (з,с)купався в Рос..і пополуднував і пішов у млин. Міро..ник уже насипав борошном його мішки.

На/дворі уже поч..нало веч..рїти. Лаврін виніс на віз мішки і почав запрягати воли. Не/встиг він закласти занозу в ярмо і не/нароком кинув очима на Рос...ь за Россю коло скелі на долині вкритій з..леним житом ч..рвонїла якась велика квітка (І.Нечуй-Левицький).

2. Відредагуйте речення.

1. На літературному вечорі приймали участь поети і письменники різних поколінь.

2. Заходяче сонце залило обрії червоною барвою.

3. Захопившись цікавим детективом, йому здалося, що час минув дуже швидко.

3. Вставте пропущені голосні та приголосні літери.

Аген..ство, антаг..нізм, ак..омп..н..мент, бел..тристика, в..н..зрет, моло..ьба, пом..рати, яс..ня, солда(тс,ц)ький, пари(жс,з)ький.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Пр..красити, пр..освященство, маковин..я, радіст..ю, папорот..ю, буквен..ий, благословен..ий, л..яний, військ..омат, священ..ий.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Ф..юзеляж, порт..ера, м..яч, цв..ях, дзв..якнути, в..ялити, моркв..яний, л..яний, мис..ці, гряд..ці.

6. Правильно запишіть іншомовні слова.

Л..генда, ін..овац..я, Ш..ллер, пан..а, проза..к, Цюр..х, Тал..ін.., він..стка, конве..ер, Пал..стина.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

авгієві стайні, пушкінські рукописи, андрієві книжки, акт проголошення незалежності України, потсдамська угода, великдень, печерська лавра, сесія кийвської обласної ради, конференція міжнародної асоціації українців.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Пів/дюжини, термо/гідро/динаміка, багато/тисячний, до/центу, по/черзі, всього/на/всього, кисло/молочний, кисло/солодкий, контр/захід, контрольнo/вимірювальний.

9. З поданого ряду слів виберіть іменники І відміни і поставте їх у давальному, орудному та кличному відмінках.

Стаття, ескадрилья, театр, роман, предтеча, знання, лапша, мир, продукція, буря, хліб, душа, рілля, об'єкт, станція, малеча, ключ, мати, кошеня, ступінь.

10. Провідмініайте: 894, півтора карбованця.

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки та пропущені літери.

Коли дивит...ся він та ч..рвона квітка ні/би пливе меж...ю по/між з..леними колосками. З/під квітки вир..нула з колосків голова з ч..рними кіс..ми і не/наче попливла по/над колосками. Лаврін уледів що ту чорно/волосу голову двічі обв..вали жовто/гарячі кіс..ники а за кіс..ники були затикані цілі пуч..ки ч..рвоного маку. З жита ні/би впливла молода дівчина з сапою в руках. Лаврін зад..вився на неї й покинув запрягать другого вола. Дівчина пр..йшла до Рос...і стала на плисковатому кам..ні й почала мити ноги. Лаврін з/нехотя задивився на її ч..рні брови (І.Нечуй-Левицький).

2. Запишіть нормативні відповідники до кальок з російської мови.

Знати по газетам, по дорученню, добрий по натурі, називати по імені, по вимозі, по вихідних днях, по поверненню, при умові, при допомозі, раз в день.

3. Вставте пропущені голосні та приголосні.

Ген..тичний, д..з..ртир, д..в..зія, комп..нент, інц..дент, ніц..ький, ба(ск,с)ський, шіс..націять, перем..ти, перет..рати.

4. Вставте, де це потрібно, пропущені літери.

Жит..євий, Поволж..я, зав..лишки, письмен..ик, без..емельний, мільйон..ий, пр..злий, пр..тихий, пр..рва, дерев'ян..ий.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Об..єкт, інтерв..ю, медв..яний, ад..ютант, черв..як, селянс..кий, жовч..ю, орл..ятко, під..йом, пор..ятунок.

6. Правильно запишіть іншомовні слова.

Мадр..д, Єг..пет, про..кт, фа(е,е)тон, ст..мул, акс..ома, г..г..сна, рад..ус, бр..гада, проза..к.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

українська республіканська партія, центральна рада, збройні сили України, Краснодарський край, співдружність незалежних держав, сен-бернар, андріївський узвіз, далекий схід, чумацький шлях, генеральний секретар ООН, прем'єр-міністр Канади.

8. Напишіть слова разом, окремо, через дефіс.

Вице/президент, пів/години, старо/слов'янський, важко/хворий, вице/значений, за/молоду, хто/зна/як, в/основному, до/лиця, контр/революція.

9. З поданого ряду слів виберіть і підкресліть іменники II відміни. Поставте їх у родовому, давальному та кличному відмінках однини.

Сибір, колега, мати, сад, курінь, весна, радість, понеділок, теля, ворота, туман, Марія, запис, комітет, асфальт, рік, кенгуру, окуляри, ніч, місяць.

10. Запишіть речення, поставивши числівник у потрібному відмінку.

1) Найдавніший алфавіт був знайдений у Сирії, він датується 1450 роком до н.е. і являє собою дощечку з 32 клиновидними літерами на ній. А найдавніша буква «о» залишилась у тому ж вигляді, в якому вона була прийнята у фінікійському алфавіті в 1300 році до н.е.

№ 8

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки та пропущені літери.

Дорога йшла з/гори та на/гору з/гори та на/гору над самою Рос..ю. Млин був під самим Богуславом. Лаврін зв..рнув на малий шлях в гл..боку д..лину і виїхав до річ..ки. Молодий парубок с..дів на возі і наві(д,т)ь не/пог..няв волів. Він зад..вися на річ..ку на з..лені верби по/над водою. В..селе со..нце грало мар..вом над вербами над водою над камін..ям. Воли ліниво сунулись по/дорозі. Лаврін дивився на річ..ку і співав піс..ні (І.Нечуй-Левицький).

2. Перепишіть, підкресливши правильний варіант.

1. Сміятися з кого чи над ким? 2. Чекати кого чи на кого? 3. Згідно чого чи згідно з чим? 4. Дійти до згоди чи дійти згоди? 5. Знущатися з кого чи над ким? 6. Доглядати хворого чи доглядати за хворим?

3. Вставте пропущені літери.

Д..р..ктивна, комп..тентний, ву(жч, ц)ий, фаши(ст)ський, моло..ьба, на..хнення, лю(дс,ц)тво, пис..нути, мар..во, обк..чати.

4. Вставте, де це потрібно, пропущені літери.

Гаряч..ший, картоплин..я, пр..людія, пр..мудритися, пр..краса, л..яний, корін..ий, ро..ст..лити, бе..смертник, радіст..ю.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Жмен..ці, дівчин..ці, сер..йозний, б..юлетень, мис..ці, стеблин..ці, роз..яснити, присв..ячений, торф..яний, напів..ява.

6. Правильно запишіть іншомовні слова.

Акс..ома, х..м..я, ру..на, Ене..да, без..дейний, Лейтц..г, Кр..т, г..попотам, б..знес, Пак..стан.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

президент України, академік, лауреат державної премії, доктор наук, латино-американці, молочний шлях (астролог.), проспект дружби народів, трептов-парк, російська федерація, національна гвардія.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Народно/господарський, суспільно/необхідний, праце/здатний, псевдо/патріотизм, двадцяти/поверховий, з/середини, як/слід, математик/програміст, матч/реванш, мимо/волі.

9. З поданого ряду слів виберіть іменники II відміни і поставте їх у родовому, орудному та місцевому відмінках.

Гай, ніч, теля, радість, Лондон, Київ, студент, слоненя, синтаксис, ворота, спосіб, атлас, береза, собака, парк, Москва, щавель, гроші, гараж, квітка.

10. Запишіть речення, поставивши числівник у потрібному відмінку.

Чи може людина говорити 20—25 мовами? А 40? Історія зафіксувала: людина може оволодіти 26, 27, 28 мовами (є такі приклади). Чи вільно розмовляти 19 і знати ще близько 12 мов, а працювати, користуючись словниками, з 54 мовами.

№ 9

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки та пропущені літери.

За Рос...ю під в...сокою скелею бл..щав на сон..ці новий гарний пан..с...кий млин увесь о..тесаний обмальований як цяц..ка з покрівлю з доц..к з двома вікнами з білими стовпами навіть з танком. Четверо коліс не/наче за/лю(б,п)ки та за/іграшки крутились на ясному сон..ці і сипали бри(з,с)ками на всі боки. Вода гула по лотоках шуміла білою піною ни(жч,щ)є од коліс бри(з,с)кала ні/би туманом в котрому не/наче грали в хрещика маленькі в..селки (І. Нечуй-Левицький).

2. Перепишіть. Підкресліть правильно побудовані словосполучення.

1. Прибути на наступний день чи наступного дня? 2. Повернутися за годину чи через годину? 3. Пити по воду чи за водою? 4. Думати про нього чи за нього? 5. Перекласти українською мовою чи на українську мову? 6. Дякувати на добрім слові чи за добре слово?

3. Правильно запишіть іншомовні слова.

Кор..фей, мен..джер, с..мафор, с..нт..м..нтальний, тер..тор..альний, д..р..ктива, г..неалогія, конд..ц..онер, м..кулатура, с..парат..зм.

4. Утворіть іменники з суфіксами -чин(а), -щин(а).

Турецький, курський, німецький, галицький, канівський, гадяцький, крелевецький, овруцький, хмельницький, коростенський.

5. Вставте, де це потрібно, пропущені літери.

Проїз..ний, умис..ний, тиж..невий, якіс..ний, контраст..ний, зап'яс..ний, кіс..лявий, навмис..не, хвас..ливий.

6. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Різ..бяр, беріз..ці, сопіл..ці, лл..ється, духм..яний, полум..яний, п..ятниця, бур..як, з..економити, пас..янс.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

всесвітній конгрес прихильників миру, академія наук України, рада філологічного факультету, золоті ворота, полтавська битва, день учителя, софійський собор, версальський мир, шевченківські поезії, піфагорова теорема.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Послідовно/миролюбний, двадцяти/поверховий, з/роду/віку, віце/президентський, всесвітньо/історичний, на/диво, хоч/не/хоч, день/у/день, поза/вчора, на/приклад.

9. З поданого ряду слів виберіть іменники I відміни і поставте їх у знахідному відмінку, іменники II відміни — у родовому, іменники III відміни — в орудному, IV відміни — у місцевому.

Займенник, радість, молодиця, комітет, душа, інтерес, мрія, жанр, кошеня, матуся, стиль, подорож, Афганістан, радіус, брат, атом, плем'я, сафари, мотор, грам.

10. Запишіть речення, поставивши числівники у потрібному відмінку.

Найдовше слово, що вживалось у комедії Аристофана, складалось із 182 букв, а складне слово — із 195 знаків, що може бути транслітероване 428 буквами латинського алфавіту, було написано на санскриті.

№ 10

1. Перепишіть текст, уникаючи граматичних і синтаксичних помилок.

Він був поетом якого ми до того не/мали поетом для всіх поетом народним поетом знобл..н..их але не/скорен..их. Наро..жен..ий матір..ю-кріпач..кою і сам кріпак він став борцем р..волюціонером титаніч..ної сили. Його боялися царі. Його жахались і см..ртельно не/навиділи кріпос..ники. Коли можновладні самодержавні кати ті що наповнили рудники Сибіру окутими в кайдани д..кабристами ті самі що зацькували Пушк..на і юн..ого Л..рмонтова налившись новою злобою ввігнали криваві свої пазурі в молоду клекотливу душу (Ш,ш)євченкову коли перед ним лягла не/сходима ніч.. муштри і солда..чини мабу(д,т)ть ті вінценосні кати вважали що відправили його в таку бе(з,с)вість звідки не/буде йому ворот..я.

2. Відредагуйте речення.

1. Ароматичні добавки різних лікарських трав надають чаю дуже присмного, неповторного привкусу. 2. Для рішення цього складного завдання треба примінити зовсім другий підхід. 3. Глядачі, сидячі в першому ряду, захоплено аплодирували початкуючому поетові.

3. Перепишіть слова, вставляючи пропущені літери.

Ні(г,х)ті, в..цати, б..гатиий, кни(ж,и)ці, к(и,е)шення, м..жа, проіз..ний, контраc..ний, сонце, мар(е,и)во.

4. Перепишіть слова, вставляючи пропущені літери.

Істин..ий, дан..ий, здоровен..ий, л..ян..ий, захищен..ий, роз..броєн..ий, о(б,н)чистити, пр..рва, молодіст..ю, папорот..ю.

5. Вставте, де це необхідно, м'який знак або апостроф.

Кол..є, рев..ю, рел..єф, ін..єкція, диз..юнкція, барел..єф, інтер..єр, кур..йоз, компан..йон, бар..єр.

6. Запишіть правильно прислівники.

До/сита, за/одно, де/не/де, коли/небудь, по/двоє, честь/честю, день/у/день, по/черзі, в/горі, не/добре.

7. Запишіть, де потрібно, слова з великої літери:

нобелівська премія, тичинине слово, шевченківський стиль, бартолетова сіль, андріїві книжки, гайморова порожнина, авгієві стаїні, кивська молодь, шевченківський районний відділ народної освіти м. Києва, президія верховної ради України.

8. Правильно запишіть слова разом, окремо, через дефіс.

Пів'юрти, прем'єр/міністр, високо/шановний, міні/фільм, класико/романтичний, багато/кольоровий, перекооти/поле, мати/ї/мачуха, темно/шоколадний, промислово/інвестиційно/будівельний.

9. З поданого ряду слів виберіть іменники II відміни і поставте їх у родовому відмінку, іменники I та III відміни поставте у кличному відмінку, іменники IV відміни — в орудному.

Підприсмець, весна, комп'ютер, мати, земля, ім'я, слоненя, рік, квадрат, ворота, цукор, біль, діброва, сантиметр, січень, метал, край, полум'я, радість, помешкання.

10. У поданому тексті числа й скорочення запишіть словами, поставивши числівники у потрібному відмінку.

Земля разом з 8 іншими планетами рухається навколо Сонця. Відстань її від Сонця змінюється від 147 млн кілометрів на початку січня до 152 млн кілометрів на початку липня. Період обертання Землі навколо нашого світила дорівнює 365,256 доби, а навколо своєї осі — 23 годинам 56 хвилинам 4,1 секунди.

№ 11

1. Перепишіть, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Бли..кість ріки ві..чувалась особливо виразно не/тільки по тому свіжому х..лодному повітрі яким віяло з оч..ретів а й по щедрій росі на травах яка бри..кала людям на руки і на ноги світлим льодян..ими краплями таємничі..тю звуків властивих для кожного прирідч..я тихим булькан..ям коротким раптовим плюскотом якимось шарудін..ям схожим на чийсь х..трі кроки.

2. Відредагуйте речення.

1. У публікації йдеться мова про те, що з часом в Україні буде налагоджено промисловість і ринкові відношення в кінці кінців стануть такими, якими вони повинні бути. 2. Цей поет являється одним з найбільш відоміших постатей у теперішньому літературному процесі. 3. Насвистуючи веселу пісеньку, ноги несли його все далі й далі.

3. Вставте пропущені голосні та приголосні.

Арт..лерія, вел..тень, вид..рати, вовч..н..я, вкороч..н..ий, пристрас..ний, прихвос..ні, со..нце, дорі..ка, д..л..тан..ський.

4. Вставте пропущені літери у префіксах і суфіксах.

Пр..давній, пр..азовський, пр..зирство, (з,с)фабрикувати, (з,с)ціпити, ро..формувати, бе..смертя, повноліт..я, ател..є, ніч..ю.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

З..економити, камарил..я, конферанс..є, кс..ондз, кон..юнктура, кур..йоз, к..ювет, л..юкс, л..ютня, мад..яр.

6. Вставте, де це потрібно, в іншомовних словах пропущені літери.

Кол..екція, клас..иц..зм, гум..ан..зм, віл..а, вет..о, кас..ир, діаграм..а, ван..а, нет..о, ам..іак.

7. Напишіть, де це потрібно, слова з великої літери:

шекспір, кайн, покрова, ахіллесова п'ята, міжнародна організація червоного хреста, франківська рима, президент франції, міністр охорони здоров'я україни, східно-сибірське море, острів святої олені.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Мікро/міліметр, лісо/смуга, пів/години, агро/грунто/знавство, все/одно, віч/на/віч, час/від/часу, в/різно/біч, давним/давно, без/відома.

9. З поданого ряду слів виберіть іменники I відміни і поставте їх у кличному відмінку, іменники II відміни поставте в родовому відмінку, іменники III відміни — в орудному відмінку, невідмінювані та множинні іменники підкресліть.

Коса, стіл, пісняр, мед, Київ, Туніс, піч, любов, гусеня, окуляри, жури, площа, зоря, мир, дощ, дитинча, чернь, молоко, бажання, нездара.

10. Перепишіть, розкриваючи дужки. Числівники запишіть словами.

1. Передові польські поети перекладали Шевченка ще з початку 60-х років. 2. Хоч було вже пізно, величезний 16-поверховий будинок гудів, як вокзал або аеропорт. 3. Як хороше жити, мій друже, мій брате, коли тобі йде 19-й рік. 4. Ой у полі та 2 (явори), ще й 3-й маленький. 5. Поміж небом і землею рухались і рухались 2 живі (вогник). 6. Попритрушувані пилом, стомлені 3-денною дорогою, вони сиділи мовчки.

№ 12

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки і вставляючи, де потрібно, пропущені літери.

Коли/б у Петра була нен..ка рідненька або сестра/жалібниця може б їм ро..казав він про своє лихо. Бо хоть як не/гордує було к..зак любовцями перед товариством а як верн..ться до господи як зачне коло його уп..дати ластівкою мати як стане голубити с..стра ро..чісуюч(і,и) йому куч..рі ро..питуюч(і,и) про далекі сторони про козац..кі пригоди то й тверде як залізо сер..це пом..якшас.

2. Відредагуйте речення.

1. Висловлюючи своє відношення до подій у країні, він наголосив на тому, що вже давно час приймати міри по налагодженню усіх галузей виробництва. 2. Через дві неділі я маю їхати у зарубіжну командировку. 3. Стояча на зупинці дівчина кинулася мені в очі своїм строкатим вбранням.

3. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Груш..вий, арт..л..рист, конгрес.., тон..а, пр..красно, пр..крашати, ро..садник, (з,с)хвалити, (з,с)чинити, шіс..десят.

4. Від поданих слів утворіть нові за допомогою суфіксів -ськ(ий) або -ств(о).

Ладога, парубок, Овруч, німець, птах, Париж, боягуз, товариш, студент, Сибір.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Авен..ю, автопавіл..йон, ал..янс, ател..є, дос..є, барел..єф, батал..йон, бл..юз, вуал..ю, б..юро.

6. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

цицерон, донжуан, магомет, зевсів гнів, геркулесові стовпи, нобелівська премія, шевченківський стиль, генеральний секретар ООН, міністр енергетики України, східноєвропейська рівнина.

7. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Ново/українка, пів/родини, бджоло/знавство, водо/грай, Мало/катеринівка, жокей/клуб, земле/трус, фото/монтаж, залізо/бетон, льон/довгунець.

8. Напишіть прислівники разом, окремо або через дефіс.

На/вибір, під/час, з/рештою, в/наслідок, за/багато, на/світланку, на/половину, до/пари, по/волі, у/поперек.

9. З поданого ряду слів виберіть іменники III відміни, підкресліть їх і поставте у давальному, орудному та кличному відмінках однини.

Сіль, дід, теля, заповідь, батько, ньєнка, вихованість, ворота, кенгуру, чверть, розкіш, слоненя, поле, мати, тїнь, відданість, столиця, верф, єдність, середовище.

10. Перепишіть. Числа запишіть словами, поставивши їх у відповідному відмінку.

Земля разом з 8 іншими планетами рухається навколо Сонця. Відстань її до Сонця змінюється від 147,1 млн кілометрів на початку січня до 152,1 млн кілометрів на початку липня. Період обертання землі навколо нашого світила дорівнює 365,242 доби, а навколо своєї осі — 23 годинам 56 хвилинам 5 секундам.

№ 13

1. Перепишіть, вставляючи пропущені літери і розставляючи розділові знаки.

Ст..жина до маминї хати п..тляс через город. Усе тут до болю знайоме он дбайливо опоряджена розора стьобнула через картоплю з/двобіч..я виса..жені куцики квасолі а між ними поважисто ро..плелося гарбузове гудин..я на видолинку густою поросл..ю бує морква синіє тугими голівками к..пуста густими листоч..ками пішли у зріст буряки антєнять стрїлки кропу тендітять покрапини маку/самосію і немов сторожі погордо вартують на окраїнах городу соняхи. На їх ж..втих кашкетиках поціл..них на пр..західне со..нцє дзв..нять пр..томлен..і поодинокі бдж..ли.

2. Відредагуйте речення.

1. Завод, виробляючий раніше воєнну техніку, поступово перепрофільовується на виготовлення товарів широкого вжитку. 2. Обговорюючи проблему текучості кадрів, думки майже всіх присутніх на засіданні співпали. 3. Більша половина студентів (біля 100 чоловік) поїхала у вінницьку область на фольклорну практику.

3. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

В..н..грет, в..лос..пед, в..т..ринар, г..н..тичний, д..зертур, г..потеза, гор..зонт, л..горифм, г..г..сна, х..рург.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Покликан..я, бе..смерт..я, повніст..ю, дерт..ю, ател..є, пр..берегти, (з,с)чистити, попад..я, Галич..ина, Запоріж..я.

5. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Січ.., медв..яний, низ..ко, торф..яний, різ..блений, св..ятковий, ковз..кий, напал..м, Уман..щина, камін..чик.

6. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

європейська площа, колорадський жук, собака пудель, виноград мускат, християнсько-демократична партія України, кийвівська рада, облпрофрада, кабінет міністрів України, середньовіччя, римська імперія.

7. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Українсько/російський, військово/полонений, віце/президентський, науково/технічний, старо/церковно/слов'янський, на/світанку, на/пам'ять, коли/неколи, будь/що/будь, на/добраніч.

8. Правильно запишіть іншомовні слова.

(Е,Є)зу..т, Ов..дій, Д..дро, арх..в, Ч..каго, (і,и)дея, на..вний, Міс..сіні, Алж..р, ауд..енція.

9. У поданому ряді слів підкресліть іменники II відміни, поставте їх у родовому, орудному та кличному відмінках однини.

Фініш, подушка, цвях, футбол, звук, каша, суша, мати, благоустрій, загін, острів, берег, каченя, Карпати, Лондон, Іран, молодість, ніч, сім'я, ворона.

10. Напишіть числівники в орудному відмінку: 8; 7275; 100 000; 1; 15; 4 201.

№ 14

1. Перепишіть, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Обрії були заставл..ні сизими фіалковими синіми пасмами гір та гр..бенястих лісів. Блакитні ш..рокі д..лини ро..стелялись і крутились ка..ково вкриті буйними травами квітами свічадами озер. Дивна якась не/бе..лечна фантастична країна. Височен..а чотири/ярусна тайга буйна й не/пролазна як африкан..ський праліс стояла на/вколо зачарован..а.

2. Відредагуйте речення.

1. Висловлюючи своє відношення до подій у країні, він наголосив на тому, що вже давно час приймати міри по налагодженню усіх галузей

виробництва. 2. Через дві неділі я маю їхати у зарубіжну командировку. 3. Стояча на зупинці дівчина кинулася мені в очі своїм строкатим вбранням.

3. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Маркет..нг, мец..нат, тер..торіальний, пи..ничний, л..генький, віс..ник, виїз..ний, облас..ний, аванпос..ний, доблес..ний.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Пр..борканий, пр..мат, бе..сил..я, (з,с)хвалити, (з,с)чинити, під..анство, недоплачен..ий, камін..ий, суд..ею, Прикарпат..я.

5. Правильно запишіть іншомовні слова.

Маг..страль, г..пот..за, гор..зонт, кор..фей, л..горифм, г..г..сна, тр..умф, х..рург, моза..ка, дез..нформація.

6. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

іноземна юридична колегія, інформбюро, нацбанк, музей західного та східного мистецтва, будинок учителя, національний художній музей, (вино) херес, прикарпаття, надзвичайний і повноважний посол, високі договірні сторони.

7. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Компан..йон, календар.., гір..кий, чес..т..ю, сер..йозний, авен..ю, ал..янс, барел..єф, бл..юз, б..юро.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

З/далека, коли/не/коли, за/кордоном, темно/червоний, жовто/гарячий, світло/ водо/лікарня, не/багата, з/роду/віку, в/далечинь, сама/самотою.

9. У поданому ряді слів підкресліть іменники II відміни і поставте їх у родовому, давальному та місцевому відмінках однини.

Командир, площа, експозиція, кобзар, армія, війна, шахтар, груша, нянька, звір, стаття, прірва, майстер, миша, діляниця, характер, сухар, газетяр, друкар, диктор.

10. Напишіть числівники в орудному відмінку: 8; 7275; 100 000; 1; 15; 4 201.

№ 15

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Сорок..метрові кедри випер..дивши всіх у змаган..ях до со..нця вигнались рудими голими стовбурами з долишнього хаосу геть десь під небо і заступили його кронами. Там по них ходило сон..це і плівли над ними білі хмари. Слідком за кедрями пнулися вел..тен...с...кі осики та ін..ші листаті г..ганти що будиши ни(жч,щ)і за кедри творили другий ярус.

2. Відредагуйте речення.

1. Виспівуючи у верховітті густих заростей бузку, голос соловейка то переливався на найвищих нотах, то зовсім завмирав. 2. Слід відмітити, що в статті представлені цікаві результати багаторічної ро-

боти авторів по досліджувальній проблемі. 3. Двері закриваються, наступна зупинка — «Площа Шевченко».

3. Вставте пропущені літери.

Здеш..вити, енци..клопедія, сере(ш,ж)ка, д..р..гент, д..ц..метр, вим..рати, сл..в'янин, х..зяїн, пари(жс,з)ький, шис..надцять.

4. Вставте, де це потрібно, пропущені літери.

(З,С)сідатися, (з,с)ціпити, (з,с)шити, (з,с)фотографувати, (з,с)терти, юн..ат, туман..о, стат..ей, попідтин..ю, пригорц..ю.

5. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Вал..юта, В..етнам, дез..нформація, кур..йоз, л..юкс, п..едестал, Рив..ера, Севіл..я, шампін..йон, комп..ютер.

6. Замість крапок поставте в іншомовних словах, де потрібно, пропущені літери.

Соц..ологія, Ка..р, ієрогл..ф, фе..срверк, Корс..ка, Цюр..х, фа..тон, автор..тет, Ш..ллер, ескадр..ля.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

національний художній музей, (вино) херес, прикарпаття, надзвичайний і повноважений посол, високі договірні сторони, українська спілка промисловців і підприємців, колегія міністерства закордонних справ України, холмозорська корова, день перемоги, парк культури імені Максима рильського.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Праце/здатність, чорно/окий, жовто/гарячий, світло/водо/лікарня, хто/зна/де, без/ сумніву, з/далека, вище/зазначений, воєнно/стратегічний, всього/на/всього.

9. У поданому ряді слів підкресліть іменники III відміни і поставте їх у родовому, орудному та місцевому відмінках однини.

Ефективність, земля, галузь, мед, афоризм, якість, мати, далечінь, творчість, слоненя, ім'я, душа, діброва, сіль, жовч, сучасність, молодь, любов, двері, фойє.

10. Напишіть числівники словами: 12 000-й, 173 575-й, 1-й, 8 000-й, 50 000 000-й.

№ 16

1. Перепишіть, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Скільки(і,и) оком сягнеш... ро..простерся хв..лястий з..лений океан (з,с)брижен...ий вел..тен..с...кими хвилями що (і,й)шли одна/за/одною то ліс підіймався на княж(і,и) гори опускався й знову підіймався. Найбли(жч,ц)ий гребінь — сизо/зелений зубчастий. За ним сизо/фіалковий ліво/руч.. скільки оком сягнеш.. і право/руч.. тягся л..ман..ий контур. Потім сизо/голубий. І все ви(жч,ц)е й ви(жч,ц)е. Фантастич..на ди-во/вижна пан..рама (І. Багрянний).

2. Перепишіть. Виберіть правильний варіант і підкресліть його.

1. *Передвиборча кампанія* — *передвиборна кампанія*. 2. *Національно-визвольний процес* — *національно-визвольний процес*. 3. *Офіційний* — *офіціальний*. 4. *Прожиточний мінімум* — *прожитковий мінімум*. 5. *Річний транспорт* — *річковий транспорт*. 6. *Трудолюбивий народ* — *працьовитий народ*. 7. *Техніко-економічне обґрунтування* — *технічно-економічне обґрунтування*. 8. *На сходовій площаці* — *на сходах*. 9. *Запис здійснено на підставі документів* — *запис зроблено на підставі документів*. 10. *Люди знаходилися під впливом* — *люди перебували під впливом*.

3. Вставте необхідні літери.

К.лих, к.рам.ка, прор.агувати, неж..ть, пот..пати, моло..ба, доч..ці, виїз..ний, нама(ж,и)ся, тури(ст)ський.

4. Додайте до поданих слів суфікс -ськ(ий).

Дрогобич, Туреччина, кріпак, Галичина, Харків, батьківщина, Франція, Київ, Умань, гуцул.

5. Правильно запишіть слова з м'яким знаком або з апострофом.

Кон..юнктура, П..монт, монпанс..с, к..ювет, марсел..сза, К..янті, він..тка, ф..юзеляж, кур..йоз, б..юро.

6. Правильно запишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

маріїн лист, бог велес, книжкова палата, езопівська мова, епоха середньовіччя, версальський мир, золоті ворота, гельсінська спілка, шевченківський стиль, товариство «просвіта».

7. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Трудо/день, пів/Одеси, міні/футбол, без/кінця/краю, по/заду, рік/у/рік, будь/що/будь, по/сусідству, коли/б, не/мовби/то.

8. Перепишіть. Підкресліть іменники I відміни. Поставте їх у родовому, давальному та кличному відмінках однини.

Спостерігач, обнова, осінь, лоша, лелека, освітлення, вугілля, шосе, оздоба, вдача, каченя, з'єднання, столяр, сирість, аля, мураха, груша, вишня, вимога, надія.

9. Запишіть цифри словами, поставивши їх у потрібному відмінку.

1. *Довжина земного екватора вимірюється 40 075 704 метрами. Уся поверхня Землі становить 510 млн квадратних кілометрів, причому на 361,1 млн квадратних кілометрів її, тобто на 71 проценті, розілявся Світовий океан.* 2. *Запросити 25 студентів.* 3. *Вручити мандати 478 депутатам.* 4. *Користуйтесь 9 джерелами.* 5. *Пройшли 356 метрів.*

10. Утворіть чоловічі та жіночі імена по батькові: Василь, Дмитро, Олексій, Ілля, Лазар, Яків, Олександр, Сергій, Юрій, Іван.

№ 17

1. Перепишіть, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Був (В,в)еликдень... У (П,п)олтаві гули ...звони радіс..но нищорили шпакі в з...лених листоч..ках старих лип теплий віт..р гнав у ясній бла-

киті пухкі білі хмари. За містом з..леніли вже лани мов заворож..ні стояли тополі вилискували на со..нці прозорі ставки і бе..настан..о кигикали біло/крилі чайки. Синів на обрії гай куди слався ш..рокий шлях право/руч сяяла з..лотим хр..стом церква (В,в)ознесен..с...кого м..настир(а,я). (І. Ле).

2. Відредагуйте речення.

1. Позавчора я отримав повідомлення про грошовий перевод, але до цих пір не можу його отримати із-за поганої роботи пошти. 2. Розповідаючи друзям про давню пригоду, Мишкові здалося, що все це відбувалося не в далекі роки, а ось тепер. 3. Будьте такі добрі, скажіть, як потрапити на площу Незалежності?

3. Вставте пропущені літери.

Мар..во, пряд..во, кош..чок, марш..рувати, лід..рувати, звес..ляти, зв..тяга, загр..бти, п..дант, пров..сати.

4. Вставте пропущені літери.

Варен..ий, вогнен..ий, неперевершен..ий, сказан..ий, юн..ат, вітрян..о, туман..о, повіст..ю, розкіш..ю, корис..ний.

5. Перепишіть. Де потрібно, поставте апостроф або м'який знак.

Пів..яблука, мавп..ячий, дит..ясла, цв..ях, кур..йоз, т..мяний, Уман..щина, нен..чин, мен..ший, ніч.

6. Напишіть, якщо це необхідно, слова з великої літери:

президент України, чумацький шлях (астролог.), ярославів вал, ангел, печерська лавра, будинок вчителя, бульдог, ахіллесова п'ята, трипільська культура, різдво.

7. Правильно запишіть іншомовні слова.

Ма..я (народність), Гава..ї, фе..сверк, парано..я, конве..ср, фа..янс, фо..е, к..парис, С..рія.

8. Напишіть слова разом, окремо, через дефіс.

Член/кореспондент, пів/озера, лісо/степ, м'ясо/молочний, південно/східний, військово/ полонений, жовто/гарячий, по/черзі, в/голос, всього/на/всього.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники II відміни. Поставте їх у родовому, місцевому та кличному відмінках однини.

Хлопець, четвер, спосіб, бджола, дощ, сирота, творчість, пальто, галчєня, кров, таксі, мелодія, футбол, звук, прапор, брат, соняшник, телятко, гроші, мати.

10. Провідмініяйте числівники: 684, 3/10.

№ 18

1. Перепишіть, вставляючи пропущені літери і розставляючи розділові знаки.

Тарас Шевченко народився на україн..с..кій з..млі під україн..с..ким небом про/те він належить до тих людей/світоч..в що стають дорогами для всього лю(дс,ц)тва і що в пошані всього лю(дс,ц)тва

(з,с)находять бе..смерт..я. Він був поетом якого до того ми не/мали поетом для всіх поетом народним поетом гнобл..н..их але не/скор..н..их.

2. Перепишіть. Підкресліть неправильно записані словосполучення. Запишіть їх правильно.

Прокидатися від шуму. Приймати участь. Поздоровляти з успіхом. По вашій ініціативі. Виключна роль. Надати допомогу. По мірі потреби. Стрибати від радості. Відіграє велике значення. Віддавати перевагу.

3. Вставте, де потрібно, пропущені голосні та приголосні.

Визвол..н..я, вид..рти, д..шевий, буз..на, вел..тень, зап'яс..ний, корис..ний, ях..смен, ус..ний, шіс..надцять.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери у суфіксах і префіксах.

(З,С)терпіти, ро..стрілян..ий, пр..злий, пр..міський, пр..високо, пр..звисько, (з,с)фотографувати, благословен..ий, дерев'ян..ий, склян..ий.

5. Замість крапок поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Степ.., гір..кий, барел..сф, іл..юстрація, суб..сктивний, сер..йозний, обов..язок, підрум..янений, В..ячеслав, р..ясно.

6. Правильно напишіть слова іншомовного походження.

Маркет..нг, мец..нат, мен..джер, с..рт..фікат, с..парат..зм, с..міт..зм, с..нт..ментальний, тер..торіальний, юр..сд..кція, д..т..ктив.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

шекспір, малишківські епітети, голова верховної ради України, колонний зал імені миколи лисенка, пресвята богородиця, посол республіки угорщина (дипломат.), туманність андромеди, бульвар академіка вернадського, європейська площа, міжнародний астрономічний з'їзд.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Джерело/знавство, пів/Полтави, грам/молекула, фото/журналіст, військово/полонений, віце/президентський, біло/сніжний, воєно/політичний, на/жаль, сам/на/сам.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники II відміни. Поставте їх у родовому, давальному та кличному відмінках однини.

Львів, тінь, слоненя, плац, мати, ножиці, зал, атом, молодість, якість, іменник, синиця, голова, мрія, гнів, вогонь, керівник, гектар, спирт, берізка.

10. Запишіть числівники словами.

Територія України простягається із Заходу на Схід на 1316 км, а з Півночі на Південь — на 893 км. На півдні Україна омивається Чорним морем, площа якого досягає 422 тис. км², глибина — до 2210 м. У ньому проживає більше 2000 видів морських організмів. Азовське море (теж південь України) має площу в 40 тис. км² та глибину від 8 до 15 м.

№ 19

1. Перепишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки, вставляючи пропущені літери.

Ех ці ночі сині (П,п)олтавс..кі хто може встояти пер..д їхніми ч..рами! Ночі коли всюди так п..янливо пахнуть ро..квітлі бу(з,с)ки і бе..шелес..но стоять в задумливос..ті високі вищі ніжє у/день тополі торкаюч..сь своїми в...ршеч..ками місяця в небі поблискують в місяч..ному сяйві сте(ж,ш)ки блищать річ..ка між тасмничими вел..чезними клу(б,п)ками верб що посхиляви..сь віт..ям аж до води ждуть наче ось/ось вискочать із води біло/тілі русалки щоб пог..йдатися на гіл..і послухати живих солов..їв (О.Гончар).

2. Відредагуйте речення.

1. Виходячи з вагона, у моєї валізки відірвалася ручка. 2. На протязі зовсім короткого часу Василь Іванчук став самим відомішим шахматистом України. 3. Поскільки гість не знав української мови, ми почали розмовляти на російській.

3. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Захис..ник, контраc..ний, пристрас..ний, тиж..невий, облас..ний, г..рський, вел..ч, ст..рати, л..вада, щєб..т.

4. Вставте, де це потрібно, подвоєні чи подовжені приголосні.

Намальован..ий, священ..ий, подорож..ю, бе..збройний, пр..речен..ість, дама..ський, золотоні..ський, ладо(жс,з)ький, ба(ск)ський, кагар-ли(кс,ц)ький.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Беріз..ці, колис..ці, вишен..ці, Марин..ці, Онис..ці, дзв..якнуди, л..ється, в..ється, пас..янс, Х..юстон.

6. У словах іншомовного походження вставте потрібні літери.

Соц..ологія, Ка..р, і...рогл..ф, фе..срверк, Корс..ка, Цюр..х, фа..тон, автор..тет, Ш..ллер, ескадр..ля.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

прем'єр-міністр канади, президент академії наук україни, пушкініст, велика ведмедичія (астроном.), кавказький хребет, байкало-амурська магістраль, європейське економічне співтовариство, міжнародна асоціація україністів, конституційний суд україни, палац урочистих подій.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Пів'яблука, рута/м'ята, лікар/педіатр, коли/не/коли, в/цілому, в/нічию, кінець/кінцем, старо/церковно/слов'янський, військово/інженерний, народно/визвольний.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники II відміни. Поставте їх у родовому, давальному та місцевому відмінках однини.

Трикутник, весна, Карпати, чагарник, тінь, хутір, мати, каліка, політ, лелека, ім'я, льох, жирафеня, коридор, відмінок, споруда, школа, футбол, акт (дія), термін (строк).

10. Провідмінійте числівники: 90, 1784.

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Ш..рокий та ч..стий тут Дніпро справді як небо ро..лите по з..млі. Море близ..ко і він т..че повіл..но вел..чаво ро..ливаюч..сь безліч..ю рукавів застоююч..сь у лиманах затоках омиваючи плавні піщані обмілини та в куч..рявих сто..літніх вербах острови. Піски в/літку тут такі білі що колись і весь цей край мав назву Білобереж..я.

2. Відредагуйте речення.

1. Київський університет ім. Т. Шевченко — найбільш відоміший вуз України. 2. Опрацювавши належним чином статті закону, його було включено до порядку денного пленарного засідання. 3. По долинам, низинам, улоговинам стелився густий, клубочучийся хмарами туман.

3. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Ж..лу(д,т)ь, зам..рзати, ум..рати, ч..рвоний, г..няти, гамбур(з,с)ький мек(к)ський, пари(жс,з)ький, прилу(кс,ц)ький, тор(к)ський.

4. Вставте, де це потрібно, пропущені приголосні.

Блажен..ий, дан..ий, юн..ий, трьохсот..исячний, мід..ю, виїз..ний, пес..ливий, форпос..ний, перс..ня, контрас..ний.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Дівчин..ці, скрин..ці, стеблин..ці, сопіл..ці, медв..яний, духм..яний, різ..б..яр, в..ялити, кон..юнктура, б..юлетень.

6. У словах іншомовного походження вставте потрібні літери.

Гор..зонт, фл..гматик, мадон..а, Мюл..ер, Фе..србах, рад..ус, Ліс..абон, дез..нформація, Корс..ка, капел..мейстер.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

льодове побойце, міжнародний жіночий день, івана купала, укрінформ, езопівська мова, орден дружби народів, сесія київської обласної ради, державний музей українського образотворчого мистецтва, київський національний університет ім. т.шевченка, центральна рада.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Воле/любний, народно/поетичний, контрольно/вимірювальний, військово/зобов'язаний, сон/трава, поза/вчора, в/основному, хоч/не/хоч, жовто/гарячий, морально/правовий.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники III відміни. Поставте їх у давальному, орудному та кличному відмінках однини.

Гнів, молодість, мати, галас, мідь, долар, сталь, теля, вчитель, день, селище, радість, вишивання, площа, тінь, папороть, слоненя, зрілість, любов, осінь.

10. Провідмінійте числівники: 2 348, 1000.

1. Перепишіть речення, вставляючи пропущені літери і розставляючи розділові знаки.

Ось ви вийшли на невисоку гору. Сірим змієм плазує шлях з/гори в/долину по/між з..леною травною бе..крайого степу. Ясне со..нце геть підбилося в/гору ро..сіває своє з..лоте мар..во по з..леній д..лині. Ні пером не/списати ні словом не/сказати тієї не/сподіван..ої краси якою до вас усміхнулася д..лина. З..лена трава горить/палає з..леним огнем на її довгих листоч..ках грає й сяє мов самоцвітне камін..я чиста роса то стрільне нам у/вічі тоненькою голоч..кою ж..втого цвіту то зачерствіє круглою горош..ною то засиніє синьо/цвітом то поспіє з..леними іскрами (П. Мирний).

2. Відредагуйте речення.

1. Ароматичні добавки різних лікарських трав надають чаю дуже присмного, неповторного привкусу. 2. Для рішення цього надзвичайно складного завдання треба примінити зовсім другий підхід. 3. Глядачі, сидячі в першому ряду, захоплено аплодували початку ючому поетові.

3. Вставте ненаголошені голосні.

Л..ман, х..зяїн, щ..бет, кр..хмаль, ч..рниця, допом..гати, пов..ртати, вес..ло, к..миш, сл..в'янин.

4. Вставте, де потрібно, пропущені приголосні.

Тиж..невий, хвас..нути, шіс..надцять, жаліс..ливий, проіз..ний, Поволж..я, нехворощ..ю, піч..ю, Галич..ина, здоровен..ий.

5. Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса -ськ(ий).

Лейтциг, Алма-Ата, Сиракузи, ткач, Гамбург, турок, Орел, Івано-Франківськ, Сочі, Гуляйполе.

6. У словах іншомовного походження вставте необхідні літери.

Монпанс..с, кар..сра, Гл..іада, новел..а, Гв..нея, ід..лічний, ауді..нц..я, вол..тер..янець, С..рія, Ват..кан.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

збройні сили України, соціалістична республіка в'єтнам, майдан незалежності, східноєвропейська рівнина, туманність андромеди, схід сонця, набережна лейтенанта шмідта, міжнародний комітет червоного хреста, рада безпеки, закавказзя, верховний суд США.

8. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Нижче/наведений, серцево/судинний, сіро/кам'яний, напів/офіційний, до/сита, коли/не/ будь, честь/честью, морально/стійкий, синьо/біло/червовий, зовнішньо/політичний.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники II відміни. Поставте їх у родовому, орудному та місцевому відмінках однини.

Екіпаж, гроза, туманність, лавка, бізнес, імпульс, каченя, колібрі, бенкет, мати, ніч, канон, базис, трава, поле, водиця, вітер, кіловат, коледж, Марія.

10. Провідмініяйте числівники: 896, мільйон.

№ 22

1. Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Тарас Шевченко народився на україн..с..кій землі під україн..с..ким небом про/те він належить до тих людей/світочів що стають дорогами для всього лю(дс,ц)тва і що в/пошані всього лю(дс,ц)тва (з,с)находять бе..смерт..я. Він був поетом якого до того ми не/мали поетом для всіх поетом народним поетом гноблен..их але не/скорен..их.

2. Відредагуйте речення.

*1. Сидячи в автобусі, мені стало млясно й дуже заболіла голова.
2. Постовий міліціонер зупинив перебігаючого на червоне світло пішохода.
3. Серед міроприємств по відзначенню цього свята були наступні: виступи музичних колективів, конкурси, вікторини.*

3. Вставте замість крапок пропущені голосні.

Мени..сті, веч..ріс, ч..рніти, ши..ниця, завм..рати, джер..ло, печ..во, лож..чка, благосл..венний, к..рманич.

4. Замість крапок поставте, де потрібно, пропущені приголосні.

Мудріст..ю, мід..ю, жовч..ю, рішел..є, стат..ей, пристрас..ний, котрас..ний, чес..ний, сер..це, влас..ний.

5. Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфікса -ськ(ий).

Ладога, парубок, Овруч, німець, козак, Париж, боягуз, товариш, студент, Сибір.

6. Замість крапок поставте, де потрібно, пропущені літери.

Інтермец..о, бюл..етень, барок..о, депрес..ія, кол..ега, ат..ракціон, іл..юзія, бел..етристика, диф..узія, ком..юніке.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

авгієві стайні, пушкінські рукописи, андрієві книжки, акт проголошення незалежності України, потсдамська угода, великдень, печерська лавра, сесія кийівської обласної ради, конференція міжнародної асоціації українців.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Глухо/німий, віце/президент, пів/години, старо/слов'янський, важко/хворий, з/середини, с/під/лоба, де/ін/де, казна/коли, без/відма.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники III відміни. Поставте їх у родовому, орудному та кличному відмінках однини.

Займенник, радість, молодиця, комітет, інтерес, жанр, стиль, мрія, матуся, мідь, радість, подорож, котеня, окуляри, мати, провесінь, любов, заметіль, ніч, нехвороць.

10. Запишіть цифри у словосполученнях словами.

1. Добратися до 60 кілометра. 2. За 7 замками. 3. Жонглювати 11 м'ячами. 4. У 90 питаннях із 100. 5. На 136 маршруті автобуса. 6. Запросити 25 студентів. 7. Вручити мандати 478 депутатам. 8. Користуйтеся 9 джерелами. 9. Пройшли 356 метрів. 10. На 259 вулицях.

№ 23

1. Перепишіть, вставляючи пропущені літери і розставляючи розділові знаки.

Х.лодні осін..і тумани клубочат..ся в/горі і спускають на землю мокрі коси. Пл..ве у сірій без/вісті нудьга пливе бе..надія і стиха хлопас сум. Плачуть голі д..рева плачуть солом..яні стріхи вмивається сльозами убога з..мля і не/знає коли осміхнеться... (М. Коцюбинський).

2. Відредагуйте речення.

1. Завод, виробляючий раніше воєнну техніку, поступово перепрофільовується на виготовлення товарів широкого вжитку. 2. Обговорюючи проблему текучості кадрів, думки майже всіх присутніх на засіданні співпали. 3. Більша половина студентів (біля 100 чоловік) поїхала у вінницьку область на фольклорну практику.

3. Вставте пропущені голосні та приголосні.

Пр..подобний, пер..конувати, пр..зма, през..нтація, пр..вілей, пер..петія, (з,с)фотографувати, (з,с)шити, ві..їзд, пр..сісти.

4. Поставте, де потрібно, пропущені приголосні.

Здоровен..ий, від..авна, любов..ю, старан..о, л..яний, священ..ий, якис..ний, хвас..ливий, тис..нути, шіс..надцять.

5. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Близ..кість, кобзар.., кін..чик, комп..ютер, т..м..яний, духм..яний, верф..ю, дзв..якнути, Св..ятослав, кар..єра.

6. Правильно запишіть слова іншомовного походження.

Ж..рі, Ч..нг..схан, ..русалим, фо..є, ді..з, пр..ор..тет, с..нт..ментальний, інгр..ді..нт, д..р..гент, д..з..ртур.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

генеральний прокурор України, водохреца, прометей, народний рух України, президент, восьме березня, український державний університет ім. Т.Г.Шевченка, високі договірні сторони, варшав'янин, давньогрецький.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Агро/грунто/знавство, пів/озера, екс/прем'єр, пів/Африки, державно/моно/полістичний, південно/українські степи, всесвітньо/відомий, на/світанку, кінець/кінцем, рік/у/рік.

9. Перепишіть, підкресливши іменники II відміни. Поставте їх у родовому, давальному та кличному відмінках однини.

Студент, звір, граніт, радіус, синтаксис, жирафеня, земля, мрія, радість, любов, дід, хлопець, борець, сторож, каменяр, хапуга, ворота, ніч, ім'я, мати.

10. Провідмініяйте числівники: 587, 129.

№ 24

1. Перепишіть текст, вставляючи пропущені літери та розставляючи розділові знаки.

Все ч..кало дощу пр..тихло від спеки завмерло від пер..дгрозового напружен..я. В полі мере(з,х)тіло мар..во. В лісі не/р..сли гриби вони

те/ж ч..кали дощу. Мілка річ...ка давно пер..сохла а гл..бока зробилась вузен..кою і мілкою. Пр..в'яли навіть бур..яни.

2. Перепишіть. Виберіть правильний варіант і підкресліть його.

1. Передвиборча кампанія — передвиборна кампанія. 2. Національно-визвольний процес — національно-визвольний процес. 3. Офіційний — офіціальний. 4. Прожиточний мінімум — прожитковий мінімум. 5. Річний транспорт — річковий транспорт.

3. Вставте пропущені голосні літери.

Глиб..на, д..р..ктива, д..шевий, к..зак, б..гатур(силач), сл..в'янин, в..личати, к..ровай, т..раса, р..ф..ративний.

4. Вставте, де потрібно, пропущені приголосні літери.

Істин..ий, стін..ий, закордон..ий, дан..ий, роз..броєн..я, за..зеркал..я, бе..зубий, форпос..ний, ден..ий, ро..щепити.

5. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Мен..иий, шіст..надцять, майбут..не, під..йом, медал..йон, ін-терв..ю, медв..яний, ад..ютант, черв..як, жовч..ю.

6. Замість крапок поставте, де потрібно, пропущені літери в іншомовних словах.

Інтермец..о, бюл..етень, барок..о, д..прес..ія, кол..ега, ат..рақц..он, іл..юзія, б..л..етристика, диф..узія, ком..юніке.

7. Напишіть, де потрібно, слова з великої літери:

українська республіканська партія, центральна рада, збройні сили України, красnodарський край, співдружність незалежних держав, сен-бернар, андріївський узвіз, далекий схід, чумацький шлях (астроном.), генеральний секретар ООН, прем'єр-міністр канади.

8. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Військово/полонений, віце/президентський, науково/технічний, ста-ро/церковно/слов'янський, пліч/о/пліч, на/поготові, за/кордоном, хлі-бо/постачання, сон/трава, жовто/гарячий.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники II відміни і поставте їх у родовому, орудному та кличному відмінках однини.

Гай, Київ, радість, студент, молодиця, душа, Анастасія, спосіб, матуся, кінь, подорож, річка, щавель, Людмила, весна, козак, береза, братик, сова, хризантема.

10. Провідмініайте числівники: 90, 784.

№ 25

1. Перепишіть речення, розставляючи розділові знаки та вставляючи пропущені літери.

1. Ніжна блак..тна хвиля ч..ста й тепла кидала на бер..г тонке м..реж..во піни (М. Коцюбинський). 2. Любив їдуц.. на возі з луку дивит..ся лежач.. на зоряне небо (О. Довженко). 3. Слово моя ти єдина зброе ми не/повин..і загинуть обоє (Л. Українка). 4. Чи справді так було чи може хто (з,с)бр..хав хто ворогів не/мав а все/таки катозі як ка-

жуть буде по/заслуді (Л. Глібов). 5. Донеч..ино моя моя ти батьківщино тобі любов моя і всі мої чут..я (В. Сосюра).

2. Перепишіть. Правильний варіант підкресліть.

1. Трудодобивий народ — працюовитий народ. 2. Техніко-економічне обгрунтування — технічно-економічне обгрунтування. 3. На сходовій площаді — на сходах. 4. Запис здійснено на підставі документів — запис зроблено на підставі документів. 5. Люди знаходилися під впливом — люди перебували під впливом.

3. Вставте, де це потрібно, пропущені літери.

Р..шето, кр..пива, шіс..десят, близ..кий, пост..мент, п..ртер, солда(тс,ц)ький, д..р..ген(т)ський, лиц..мірство, бе..корис..ливий.

4. Утворіть прикметники, додаючи суфікс -ськ(ий).

Канада, Прага, Владивосток, чиновник, козак, Петербург, печеніг, дивак, директор, Бортничі, Карпати, брат, половець, гігант, чех.

5. Поставте у словах, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Ал..янс, ател..с, б..юст, вар..сте, дез..інформація, з..економити, кон..юнктура, н..юанс, п..едестал, Х..юстон.

6. Запишіть слова, вставляючи на місці крапок И, І або Ї.

Алж..р, Антаркт..да, Аргент..на, Ч..лі, Баст..лія, Б..рма, Б..тлз, Браз..лія, Великобр..танія, Хірос..ма, Палест..на, Ток..о.

7. Запишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

вулкан ключевська сопка, Санкт-Петербург, музей українського мистецтва, сіамський кіт, середньоазіатські країни, епоха відродження, ректор інституту, Ростов-на-Дону, північний захід, крайня північ.

8. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Науково/технічний, атомно/молекулярний, віце/адміральський, обернено/пропорційний, індо/європейський, член/кореспондент, агро/грунто/знавство, з/боку/на/бік, що/весни, з/ліва.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники II відміни і поставте їх у родовому, місцевому та кличному відмінках однини.

Епілог, доня, Марія, універмаг, Микола, матір, берег, подвиг, друг, молодість, теля, спінінг, ворона, синиця, ворог, ворота, ім'я, папороть, сміх, Київ, море.

10. Провідмініайте числівники: 865, 147.

№ 26

1. Перепишіть, розставляючи, де це потрібно, пропущені літери і розділові знаки.

Ти як і Дніпро осіван..ий у піс..нях народних бо й сам мов піс..ня яка одвіч..но дзв..нить лунає то стиха цумить то р..ве кл..коче в ро..кутос..ті веснян..ого повновод..я ніби показуюч.. людям свою силу й могут..ність яким ти був у далеку пору своєї молодос..ті коли проклав звивисте русло пол'між крутих і пологих бер..зів (І. Цюпа).

2. Перепишіть, підкресливши правильно обрані варіанти.

1. *Пополам* — *навіл*. 2. *По можливості швидше* — *якомога швидше*. 3. *Раннім ранком* — *раннього ранку*. 4. *Тому то він прийшов* — *тому-то він прийшов*. 5. *Завмер від несподіванки* — *завмер з несподіванки*.

3. Вставте, де потрібно, пропущені голосні.

Пож..рати, непр..м..рєнний, п..нал, пр..стижє, кач..няти, пр..звище, ворож..ння, ск..п..дар, л..мати, ч..рило.

4. Вставте, де це необхідно, пропущені приголосні.

Мудріст..ю, перел..ється, шалєн..ий, священ..ик, олов'ян..ий, ві..сунути, бе..сон..я, бе..формєн..ий, (з,с)пробувати, ро..щєпити.

5. Поставте у словах, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Т..м..яний, сілл..ю, людє..кість, тон..ший, хвилин..ці, дит..ясла, пів..ями, верф..ю, мад..яр, сер..йозний.

6. Правильно запишіть слова іншомовного походження.

Д..логія, Алж..р, тр..умф, Соч.., ново..рландський, Фе..єрбах, Гол..андія, ауд..єнція, ір..аціональний, Тал..ін..

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

північна буква, проспект космонавтів, десятинна церква, організація об'єднаних націй, рада безпеки, президент фірми, укрінформ, антонівка (яблуна), збройні сили України, національна гвардія (організація).

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Пів/відра, віце/консул, пів/Карпат, історико/філологічний, військово/зобов'язаний, загально/прийнятий, зовнішньо/торговельний, пліч/о/пліч, де/ін/де, не/мовби/то.

9. Перепишіть, підкресливши іменники II відміни. Поставте їх у родовому, давальному та місцевому відмінках однини.

Абітурієнт, кошара, звір, Москва, лєлєчєня, Карпати, Гамбург, весна, радість, мед, гай, Дєсна, Дніпро, хвороба, мати, біль, хор, учєнь, листопад (місяць), кєнєуру.

10. Провідмінійте числівники: 68, 765.

№ 27

1. Перепишіть, розставляючи пропущені літери і розділові знаки.

Піз..ніше я мав нагоду бувати в Нотр-Дам... у Парижі в соборі св. Петра в Римі. Я подивляв їх монум..нтальну в..личність б..за(тс,ц)тво і ро..кіш.. її будови але не/знаходив я у них тих емоцій що якимись особливими ч..рами в..яжуть з божєствен..іст...ю (У. Самчук).

2. Перепишіть, підкресливши правильно вжиті словосполучення.

1. *Вибраний на посаду* — *обраний на посаду*. 2. *Вільноконвертована валюта* — *вільно конвертована валюта*. 3. *Виступаючі зазначили* — *промовці зазначили*. 4. *Виборче право* — *виборне право*. 5. *Хвороба була запущена* — *хвороба була задавлена*.

3. Вставте пропущені голосні.

Сєл..зєнь, л..міш, ц..буля, миш..ня, замуч..ний, тр..вога, мерєж..во, вєрм..шєлєвий, застєл..ний, к..зіловий.

4. Вставте, де потрібно, пропущені приголосні та голосні у префіксах і суфіксах.

Онен..ий, військ..омат, віл..а, л..яний, юн..ат, (з,с)хитрити, бе..перечний, пр..хитрий, (з,с)шити, пр..азовський.

5. Поставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Рибал..ство, циган..чин, різ..б..яр, мен..иший, піс..ня, черв..як, сер..йозний, ад..ютант, мавп..ячий, грав..юра.

6. Правильно запишіть слова іншомовного походження.

Кор..да, Лейтц..г, жс..рі, і..роглі., Робесп..ер, Калькут..а, ім..іграція, брош..ра, міл..ярд, конве..ер.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

сізіфова робота, шевченкове слово, карпатські гори, голова верховної ради України, святий дух, міжнародний жіночий день, львівський державний університет ім. і.франка, ахіллесова п'ята, високі договірні сторони, чумацький шлях (астроном.).

8. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Перекоти/поле, радіо/і/телепередачі, ампер/метр, член/кореспондент, експериментально/дослідний, темно/шоколадний, старо/грецький, вище/згаданий, в/основному, всього/на/всього.

9. Перепишіть, підкресливши іменники I і II відміни. Поставте їх у родовому, орудному та кличному відмінках однини.

Стіл, батько, мир, день, мати, пісняр, кошеня, фойє, папороть, лоша, романтизм, Микола, земля, площа, дощ, ніч, плем'я, кенгуру, провесінь, радість.

10. Провідмініяйте числівники: 586, 47.

№ 28

1. Перепишіть, вставляючи пропущені літери та розставляючи розділові знаки.

З..лена трава ворушилася у воді а голубе небо не/рухомо л..жало в ній і коли довго д..витися на чисте водян..е бе..меж..я то здаст..ся що голубий світ пер..в..рнувся з/гори в/низ і стел..ться під твоїм ч..вном ще з..рнш..ї ще чарівніш..ї ніж на/справді.

2. Відредагуйте речення.

1. Завод, виробляючий раніше воєнну техніку, поступово перепрофілюється на виготовлення товарів широкого вжитку. 2. Обговорюючи проблему текучості кадрів, думки майже всіх присутніх на засіданні співпали. 3. Більша половина студентів (біля 100 чоловік) поїхала у вінницьку область на фольклорну практику.

3. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Печ..риця, д..шевий, ш..колад, священ..ик, олов'ян..ий, жовч..ю, без..акон..я, ба(ск,с)ський, (з,с)топтати, воз..'єднан..я.

4. Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфіксаськ(ий).

Запоріжська, Донецьк, Буг, Рига, козак, таджик, чуваш, печеніг, якут, Цюрих.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Комп.ютер, аудієн.ція, кол.с, інтерв.ю, Севіл.я, фіал.чин, мен.ший, лл.ю, бул.йон, торф.яний.

6. Правильно запишіть слова іншомовного походження.

Лібрет.о, С.рія, калькут.ський, інт.л.ектуальний, пл.яда, пр.ор.тет, барок.о, соц.ологія, мадон.а, бюл.етень.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

ахіллес, голова верховної ради україни, президент сполучених штатів америки, північний кавказ, кавіське водосховище, будинок учителя, день перемоги, західний вітер, народи західної європи, ренесанс.

8. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Радіо/зв'язок, конкуренто/спроможний, мото/вело/гонки, рожево/золотий, соціально/незахищений, в/цілому, хоч/не/хоч, десь/інколи, що/правда, вряди/годи.

9. Перепишіть. Підкресліть іменники II відміни. Поставте їх у родовому, давальному та місцевому відмінках однини.

Олівець, цемент, ніч, хліб, Катерина, туман, Стефанія, оркестр, любов, луг, каліка, театр, земля, Київ, кінь, весна, небокрай, каченя, ніч, Карпати.

10. Напишіть цифри словами.

До 376 додати 7; від 292 відняти 24; до 3 624 додати 9; від 3 112 383 відняти 11; сума чисел дорівнює 203.

№ 29

1. Перепишіть, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

У ц(і,и)й с.туації може бути два виход(а,и) вмерти раз або вмерти двічі. Вмерти раз це бути ро.давлен.им фізично але л.шитись і не/вмерти морально зб.р.ети свою честь свою душу й горде право наз.ватись людиною. Вмерти двічі це вмерти бе.поворотно морально ставши підлим трусом і нікчемою і до того/ж вмерти фізично але як! (І. Багрянйй).

2. Виправте стилістичні помилки.

Високоосвідчена людина, будемо відвертими, братські народи, бо-льничий листок, властивий для літератури, внештатна посада.

3. Вставте пропущені літери.

Д.шевий, ч..пурний, тр.вога, кр..авий, справ..длиий, тури(ст)сь-кий, совіс..ний, альпіні(ст)ський, об'їз..ний, бе..смертний.

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Бе..межніст.ю, Закарпат..я, без..акон.я, священ..ик, юн..ий, ро..ходитися, (з,с)фальсифікувати, (з,с)цем..нтувати, пр..крас..ний, пр..морський.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Куз..ня, св..ято, дон..чин, ковз..кий, діж..ка, медв..яний, торф..яний, пів..юрти, міл..йон, сер..йозний.

6. Правильно запишіть слова іншомовного походження.

Пр..стол, Сканд..навія, порт..сра, пен..і, к..ювет, кор..фей, с...м..тизм, юр..с..дикція, б..л..тристика, аб..н..мент.

7. Запишіть, де потрібно, слова з великої літери:

генеральний прокурор україни, президент франції (дипломат.), міністр енергетики україни, бульвар академіка вернадського, протуберанці на сонці, європейська площа, демократична партія україни, християнська доба, міськрада, римська імперія.

8. Напишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Прем'єр/міністр, пів/Азії, авто/сервіс, сніжно/білий, діаметрально/протилежний, щиро/вдячний, біло/церківський, віч/на/віч, по/правді, в/цілому.

9. Перепишіть, підкресливши іменники II і III відміни. Поставте їх у родовому, орудному та кличному відмінках однини.

Місяць, кошеня, ім'я, квадрат, ніч, цукор, туманність, колектив, костюм, Жанна, любов, мати, пісня, весна, колібрі, мавпеня, Карпати, сіль, гора.

10. Розкрийте дужки і запишіть словами числівники, узгоджуючи їх з іменниками.

Виготовили 3 (двері) і 5 (ворота); купили 8 (ножиці); з'явилося 58 (учасник); відповіло 4 (учень); на концерті 326 (слухач); 3,5 (година); ½ (площа); на пасовиську 17 (гуси).

№ 30

1. Перепишіть, розставляючи розділові знаки і вставляючи пропущені літери.

Ран..ьої в..сни коли після снігів і спраглих дощів наб..рет..ся сили ця ріл..я освячуш..ся радіст..ю як вільготно дихає вона на повні груди видолинки і навкісні паг..рби усіваються дитин..о/свіжою зел..н..ю починає трубитися жито дзв..нять у високос..ті з..лоті струни жа..вонків.

2. Виправте стилістичні помилки.

Раннім ранком, сильно забруднена річка, станом на початок квітня, торжественно виголошується, у даний момент.

3. Вставте пропущені літери.

Кр..шити, дал..чнь, тр..вожити, ескадр..ля, картеч.., шис..сот, виїз..ний, корис..ний, ровес..ник, піс..ний

4. Вставте, де потрібно, пропущені літери.

Воз..'єднан..я, нал..ют..ся, радіст..ю, намальован..ий, довгождан..ий, п..р..ферія, пр..старий, ро..палити, (з,с)бити, (з,с)формувати.

5. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Мін..юст, пом..янути, напал..м, ар..єрґард, грав..юра, жін..чин, мад..яр, Уман..щина, нян..чин, верф..яний.

6. Правильно запишіть слова іншомовного походження.

Інц..дент, дез..нфекц..я, інгр..ді..нт, комп..нент, к..н..жал, ч..лієць, Ч..нг..схан, Г..юго, б..юджет, батал..йон.

7. Напишіть, де це необхідно, слова з великої літери:

меценат, прем'єр-міністр польщі (дипломат.), шевченківський стиль, генеральний секретар ООН, заслужений діяч мистецтв, протасів яр, сонячна система, давня русь, шампанське, кийвмиськрада.

8. Запишіть слова разом, окремо або через дефіс.

Член/кореспондент, пів/Одеси, присмно/здивований, широко/доступний, екс/прем'єр/ міністр, історико/філософський, по/батьківськи, де/не/де, аби/куди, кінець/кінцем.

9. Перепишіть, підкресливши іменники II відміни. Поставте їх у родовому, місцевому та кличному відмінках однини.

Страх, друг, море, світ, рік, генерал, Рим, кобзар, Пакистан, рушник, муза, пташка, доля, душа, молодість, окуляри, плем'я, мати, напруга, злагода.

10. Запишіть числівники словами, узгоджуючи їх з іменниками.

Скласти 23 з 2 873. Визначити добуток від множення 535 на 7. Скільки разів 8 міститься в 72. До 3 624 додати 9. Від 292 відняти 24.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. — К.: Просвіта, 1997.
2. Закон про мови в Українській РСР // www.rada.gov.ua
3. Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити / За ред. О.Сербенської. — Л., 1994.
4. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо. — К., 1994.
5. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення: Навч. посіб. — Л.: Світ, 1990.
6. Богдан С. К. Мовний етикет українців, традиції і сучасність / Відп. ред. Л. О. Пустовіт. — К.: Рідна мова, 1998.
7. Вихованець І. Р. Граматика української мови. — К., 1993.
8. Глущик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. Сучасні ділові папери. — К., 2000.
9. Головащук С. І. Українське літературне слововживання: Слов.-довід. — К., 1995.
10. Дороніна М. С. Культура спілкування ділових людей: Посіб. для студ. гуманіт. ф-тів ВНЗ. — К.: Видав. дім «KM Academia», 1997.
11. Зарицька І. М., Чикаліна І. О. Українське ділове мовлення: Практикум / За ред. А. П. Загнітка. — Донецьк: Центр підготов. абітурієнтів, 1997.
12. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. — 4-те вид., допов. — Х., 2003.
13. Іванишин В. П., Радевич-Винницький Я. К. Мова і нація. — Дрогобич, 1994.
14. Истрин В. А. 1100 лет славянской азбуки. — М., 1988.
15. Коваль А. П. Ділове спілкування: Навч. посібник. — К.: Либідь, 1992.
16. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. — К., 1975.
17. Козачук Г. О. Українська мова для абітурієнтів. — К.: Вища шк., 2001.
18. Культура української мови / За ред. В. М. Русанівського. — К., 1990.
19. Кочан І. М., Токарська А. С. Культура рідної мови: Збірник вправ і завдань. — Л.: Світ, 1996.

20. Культура української мови: Довідник / За ред. В. Русанівсько-го. — К., 1990.
21. *Мацько Л. І., Сидоренко О. М.* Українська мова: Навч. посіб. — К.: Либідь, 1995.
22. *Мацюк З., Станкевич Н.* Українська мова професійного спілкування. — К.: Каравела, 2005.
23. Новий російсько-український словник-довідник / С. Я. Єрмоленко, В. І. Єрмоленко, К. В. Ленець та ін. — К.: Довіра, 1996.
24. *Олійник О. Б.* Словник ділової людини (російсько-український). — К.: Слов'ян. клуб, 1996.
25. Орфографічний словник української мови. — К., 1994.
26. *Пазяк О. М., Кисіль Г. Г.* Українська мова і культура мовлення: Навч. посібник для студ. ВНЗ. — К.: Вища шк., 1995.
27. *Паламар Л. М., Кацавець Г. М.* Ділове українське мовлення: Практич. посібник. — К.: Либідь, 1997.
28. *Пономарів О. Д.* Культура слова: мовностилістичні поради. — К.: Либідь, 1999.
29. *Потелло Н. Я.* Теорія і практика ділового мовлення: Навч. посібник. — К.: МАУП, 1999.
30. *Плотницька І. М.* Ділова українська мова. — К.: Міленіум, 2005.
31. *Плотницька І. М., Козієвська О. І.* Ділова українська мова. Робочий зошит: Навч. посібник. — Житомир: Полісся, 2005.
32. Російсько-український словник ділової мови / Уклад.: О. Мокровольський, О. Шокало. — К.: Укр. світ, 1992.
33. Порадник ділової людини: Російсько-український словник-довідник / Уклад. О. М. Коренга та ін. — К.: Основи, 1995.
34. Сфера ділового спілкування: Російсько-український словник / Уклад.: М. В. Брицин, О. О. Тараненко. — К.: Рідна мова, 1996.
35. *Сліпушко О.* Українська мова й етапи кар'єри ділової людини. — К.: Криниця, 1999.
36. Сучасна українська мова / За ред. О. Д. Пономарева. — 2-ге вид., переробл. — К.: Либідь, 2001.
37. *Токарська А. С.* Ділова українська мова. — Л., 1995.
38. Українська мова: Практикум / О. М. Пазяк, О. А. Сербенська, М. І. Фурдуй, Л. Ю. Шевченко. — К.: Либідь, 2000.
39. Український правопис. — К., 1993.
40. Універсальний довідник з культури мови / За ред. С. Я. Єрмоленко. — К., 2001.
41. *Шевченко Л. В., Різун В. В., Лисенко Ю. В.* Сучасна українська мова: Довідник / За ред. О. Д. Пономарева. — К.: Либідь, 1993.
42. *Шевчук С. В.* Українське ділове мовлення: Підручник. — К., 2003.
43. *Ющук І. П.* Практикум з правопису української мови. — К.: Освіта, 2000.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Тетяна Дмитрівна ЄГОРОВА

ПРАКТИЧНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2-ге видання, виправлене

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Центр учбової літератури»

Підписано до друку 02.12.2009. Формат 60x84 1/16.

Друк офсетний. Гарнітура PetersburgC.

Умовн. друк. арк. 9.

Наклад 600 прим.

Видавництво «Центр учбової літератури»

вул. Електриків, 23

м. Київ, 04176

тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63

8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

e-mail: office@uabook.com

сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК № 2458 від 30.03.2006